

Филозофски Факултет

Скопје

Бр.

KIII 710

СВЕТОЗАР НАУМОСКИ

**РЕВОЛУЦИОНЕРНАТА ДЕЈНОСТ НА
КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ-ПИТУ
(магистарски труд)**

Охрид, април 1980

П Р Е Д Г О В О Р

Трудот претставува магистарска теза што ја добив од страна на Филозофскиот факултет во Скопје, која што носи наслов "РЕВОЛУЦИОНЕРНА ДЕЈНОСТ НА КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ - ПИТУ". Од насловот на тезата се гледа дека мојата задача се состои да го обработам револуционерниот век на овој голем македонски револуционер. Револуционерниот период во кој Кузман Јосифовски-Питу активно се занимавал со револуционерна дејност трае околу десет години и делумно се простира пред Априлската војна во време на стара Југославија, а делумно во времето на Народно - ослободителната војна и Социјалистичката револуција. Тоа беше основна причина што ме наведе трудот да го поделам на два дела.

Во првиот дел, во кој ја обработувам предвоената револуционерна дејност на Кузман Јосифовски - Питу, која се простира некаде од последните класови на гимназиското образование во Битола околу 1934 година, па се до фашистичкиот напад и априлската катастрофа на стара Југославија во април 1941 година. Ова всушност претставува период кога Кузман Јосифовски - Питу уште во својата рана младост навлегува во тајните на револуционерната работа и ги стекнува првите револуционерни искуства, односно може да се рече дека овој период всушност претставува уводен период, во неговата револуционерна дејност. За подобро разработување на неговата предводена револуционерна дејност, овој прв дел од трудот го поделив на три оддели, според важноста на настаните во кои е тој учесник во овој период.

Во вториот дел од трудов го обработувам вториот период од неговата револуционерна дејност, кој започнува од неговото учество во НОВ и Револуцијата и се протега од 1941 па се до неговата херојска смрт на 25 февруари 1944 година. Во овој втор период Кузман Јосифовски - Питу настанува како прекален и професионален револуционер кој што веќе зад себе има големо револуционерно искуство. Овој втор дел го поделив на неколку оддели, според критериумот како настанувале преломни моменти во неговата револуционерна работа и во Народно - ослободителната војна и Социјалистичката револуција во Македонија. При обработката на вториот дел на трудов кој се однесува на Народно - ослободителната војна и Социјалистичката револуција од 1941 до 1944 година кога тој и загина, долго се двоумев дали како посебен оддел во трудов да ја обработам неговата револуционерна дејност и неговиот придонес на полето на соработката со револуционерните движења од соседните земји или да ја распределам по другите оддели. По долго размислување сепак се одлучив оваа материја да ја обработам во посебен оддел, затоа што Кузман Јосифовски - Питу како еден од врвните македонски револуционери од периодот на Народно - ослободителната војна и Социјалистичката револуција, во која што ги заземал највисоките партиски и воени функции и во исто време контактирал и соработувал со револуционерните движења од сите три соседни држави на Македонија, односно со: Албанското, Грчкото и Бугарското Народно-ослободително движење. Меѓутоа, со внесувањето на овој оддел, допуштам дека е направено извесно пореметување на временскиот редослед во изнесувањето на настаните. Сметам дека не е направен голем прекршок зашто во претходните оддели всушност е обработена неговата револуционерна дејност.

При обработката на трудов консултирав доста обемно извор-

но градиво и литература. Главен патоказ при пишувањето на трудов ми беше изворното градиво, а најповеќе писмата на Кузман Јосифовски - Питу при што ги консултирав сите писма, извештаи, директиви и прогласи што досега се негови објавени.

На второ место по својата важност за пишување на трудов би дошло мемоарското градиво на неговите соборци кое што го користав од Архивот и библиотеката на Институтот за национална историја во Скопје во вид на секавања што се наоѓаат во ракопис и од реконструкциите на партиските организации во Македонија и на Окружниот комитет за Западна Македонија кои што, исто така, се во ракопис, како и останатите извори кои што се објавени во зборници и други публикации.

Како дополнение на опишаните користени необјавени и објавени извори, при пишувањето на трудов користев и многубројна литература составена од монографски и други дела, потоа статии од зборници и од весници.

Може да се рече дека за народниот херој Кузман Јосифовски - Питу досега е доста пишувано. Сакам да нагласам дека секој пат правев напори како водител при пишувањето на трудов да ми биде изворното градиво, а не објавената литература за Кузман Јосифовски - Питу. Исто така тврдам дека со обработката на документите пишувани лично од Кузмана Јосифовски - Питу (писма, извештаи, директиви и прогласи) и другите извори, дојдов до многу нови податоци кои што досега не сум ги сретнал во објавената литература и за кои сметам дека претставуваат нов допринос во историската наука и во обработувањето на сестраноста на револуционерниот лик на народниот херој Кузман Јосифовски - Питу.

Ја користам оваа прилика да и изразам голема благодарност на мојата професорка и мој ментор проф. Славка Фиданова,

која што со своето несебично залагање ми ја пружаше секој пат потребната помош и со своите забелешки и сугестии многу ми помогна и даде непроценлив допринос при обработката на трудов.

АВТОРОТ

Д Е Л І

ПРЕДВОЕНА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ДЕЈНОСТ

А. ОСВРТ НА ПОЛОЖБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1935-1941

Предвоениот период на револуционерната дејност на Кузман Јосифовски се протега од последните класови на неговото учење во Битолската гимназија околу 1934 година, па се до априлската војна 1941 година.

Ова е период на револуционерна преобразба и консолидација на КПЈ, кога таа за прв пат од своето постоење зазема правилен став по многу прашања по кои таа дотогаш имала заземено погрешен став, како и за прашања кои што воопшто дотогаш не биле зацртани во нејзината програма. Во овој период Партијата настојува согласно ставовите на КОМИНТЕРНАТА, да створи широк антифашистички фронт и во него да ги мобилизира прогресивните маси, не само од работништвото туку и од селанството и напредната интелигенција. Исто така во овој период КПЈ се обидува да заземе што поправилен став и по националното прашање. Како пресвртница во ориентацијата на Партијата во поврзување со работничката класа, со селанството и национално угнетените маси за создавање на национално - револуционерно движење претставуваше IV Земска партиска конференција на КПЈ која се одржа во декември 1934 година ¹⁾ во Љубљана. На оваа партиска конференција беа донесени повеќе историски заклучоци, а меѓу оние што се однесуваа за Македонија и за понатамошното зацврстување и развиток на партиската организација во Македонија беше конечно правилното согледување на македонското национално прашање. Ова претставуваше голем стимул за зајакнување на партиската организација во Македонија и воопшто за омасовување на револуционерното движење во Македонија и на Народно - фронтовска основа.

Новиот поглед на КПЈ по македонското прашање што се форми-

ра на IV-та партиска конференција, започна сега да се спроведува низ сите партиски документи. Меѓу нив особено важно место зема решението за создавање Комунистичка партија на Македонија.²⁾

Така во еден од најважните документи донесени на оваа партиска конференција и што се однесува на идните задачи на Партијата се вели: "За да се засили борбата против националистичкото влијание и за да се олесни и забрза развитокот на сопствениите кадри од редовите на работниците од потиснатите нации, Конференцијата донесува решение во рамките на КПЈ да се образуваат КП на Хрватска и КП на Словенија и во најблиска иднина КП на Македонија.³⁾ Оваа одлука за формирање на КП на Македонија беше остварена дури во март 1943 година во текот на Народно - ослободителната борба.

Заклучоците донесени на IV-та земска партиска конференција не можеа да се остварат во целост во Македонија, зошто во истиот месец кога се одржа оваа конференција дојде до голема провала на партиската организација во Македонија, при која беше затворен еден дел од раководниот партиски кадар, поради што и ниеден делегат од Македонија не учествуваше на оваа партиска конференција.

Обновата на партиската организација во Македонија настапа во февруари 1935 година кога беше одржана Покраинска партиска конференција на која беше избран нов Покраински комитет. По делумната своја консолидација, партиската организација во Македонија подготвуваше почва за излегување со свои листи на парламентарните и општинските избори што се одржаа во мај истата година, на која Партијата поради разни причини не постигна резултати.

Важен настан во овој период за револуционерната дејност на КПЈ во целост како и за партиската организација во Македонија претставува Сплитскиот пленум на ЦК КПЈ, што се одржа на 9 и 10-ти

јули 1935 година на кој беше присутен и еден делегат од Македонија - Мире Анастасов. Особено значење имаа изразените гледишта на Сплитскиот пленум за поставувањето и решавањето на националното прашање во Југославија. При тоа најмногу дојде до израз сваќањето дека правото на самоопределување на секоја нација не треба да биде толкувано како должност за отцепување, толку повеќе што се согледуваше можноста за решавање на националното прашање во рамките на југословенската државна заедница.⁴⁾ Исто така на Сплитскиот пленум, прашањето за поврзување на работничката класа со селанството и национално угнетените маси од градот и селото беше уште подецидно поставено, со одлуката за создавање на противфашистички народен фронт за борба против војнофашистичката диктатура во земјата,⁵⁾ што, се разбира, имаше длабоки одгласи и на теренот во Македонија. Партијата во Македонија која од почетокот на 1935 година ги консолидира своите редови, пристапи кон реализирање на директивата за создавање на Народен фронт.⁶⁾ Оваа акција на Партијата во Македонија не можеше да биде остварена во ова време во целост поради настанатата провала што настани при крајот на 1935 година и почетокот на 1936 година. Меѓутоа ова не значеше дека Партијата во Македонија се откажала од понатамошната акција за формирање на Народен фронт. Неговото создавање дојде многу повеќе до израз по 1936-та година со формирањето на националното македонско народно движење, кое со време ќе го добие називот МАНАПО.⁷⁾ Ова движење по својата суштина ги имаше сите белези на Народниот фронт. Многу важен момент во неговото конституирање претставува Охридскиот состанок од август 1936 година, кога беше неговата програма дефинитивно дооформена и усвоена. Програмата на МАНАПО беше прифатена од најголемиот број партиски активисти - комунисти и стана составен дел од нивната партиска политичка програма за создавање на национално - ослобо-

дителното движење во Македонија. 8)

Поврзувањето на Партијата со работните маси што уследи во овој период беше манифестирано со бран од штрајкови што уследи во крајот на 1935 година и почетокот на 1936 година. Дел од овие штрајкови избувнаа и во Македонија како на пример штрајкот на берберско-фризерските работници во Скопје од септември 1935 година и штрајкот на градежните работници во Скопје од почетокот на 1936 година. Сите овие работнички штрајкови беа брутално задушувани од страна на полицијата која што исто така атакуваше и на работничките културно-уметнички друштва "Абрашевиќ" кои ги забрануваа.

Понатамошната консолидација на партиската организација во Македонија како и успешниот развиток на МАНАПО најде на многу големи тешкотии поради големата провала на партиската организација што настана во летото на 1937 година, кога беа провалени многу партиски организации во Македонија. Ова е период кога се случува историската пресвртница во историјата на КПЈ со доаѓањето на другарот Тито на нејзино чело. Веднаш потоа уследи консолидација на организациите на КПЈ во цела Југославија. Посебно внимание другарот Тито и ЦК КПЈи посветија на партиската организација во Македонија и со цел да дојде до нејзино што побрзо зацврстување, во Македонија испраќа партиски инструктори кои многу допринесуваат да зајакне и да се прошири партиската организација во Македонија.

Кога веќе станува збор за овој период секако дека треба да се споменат парламентарните избори во 1938 година и настојувањето на МАНАПО да истапи со свои кандидати на овие избори и во која акција забележителна дејност пројави и Кузман Јосифовски.

Консолидацијата на КПЈ што настапи по идејето на другарот Тито на нејзино чело се осети на територијата на цела Југо-

славија, а нарочно во Македонија. По преземените енергични чекори од страна на ЦК КПЈ, во есента 1939 година и пролетта 1940 година беа формирани ПК на Партијата и ПК на СКОЈ, а во поголем број градови беа обновени и формирани нови партиски и скоевски организации на број 16.⁹⁾ Меѓутоа сега пред партиската организација во Македонија се испречија нови пречки што ги создаваше секретарот на ПК на КПЈ за Македонија Методија Шаторов - Шарло, кој не дозволуваше во Македонија да се спроведуваат директивите на ЦК КПЈ што беа донесени на V-та земска партиска конференција на КПЈ одржана во октомври 1940 година во Загреб. Методија Шаторов - Шарло ги отстрануваше од партиските раководства во Македонија сите оние партиски кадри кои цврсто стоеја на линијата на КПЈ. Една од жртвите на ваквата Шарлова политика стана и Кузман Јосифовски. Истава 1940 година во Македонија избувнаа бран од штрајкови и тарифни акции. Со некои од нив раководеа синдикално организирани работници во Урсовите синдикати и партиските организации, а некои штрајкови избувнаа и спонтано и во места каде немаше синдикални и партиски организации. Сето тоа покажуваше нарасната свест кај работничката класа во Македонија, што претставуваше погодна почва за делување на комунистите. Таква беше ситуацијата во Македонија и кралството Југославија во овој предвоен период кога се калеше револуционерниот лик на народниот херој на Југославија Кузман Јосифовски.

Б. ПОТЕКЛО И ДОБИВАЊЕ НА ПРВИТЕ РЕВОЛУЦИОНЕРНИ СОЗНАНИЈА

Народниот херој Кузман Јосифовски - Питу е "роден на 23 јуни 1915 година во Прилеп"¹⁰⁾ како трето дете на родителите Лефта и Цветан Јосифовски. Семејството од кое потекнува Кузман Јосифовски е работничко - тутунопроизведувачко. Домашните, како и прилепчаните, го викаат со името Борко. Основното образование го завршува во родниот град Прилеп. Веднаш по воведувањето на монархо-фашистичката диктатура, ненародниот режим на стара Југославија, укинува голем број на средни школи, гимназии и учителски школи во Македонија. Така во Прилеп се укинува Учителската школа и вишите класови на гимназијата. Семејството на Кузмана Јосифовски не располага со големи материјални средства, меѓутоа, сепак, успева да го испрати Кузман Јосифовски да го продолжи средното образование во Битолската гимназија. Во учебната 1931/32 година Кузман Јосифовски се запишува во V-ти клас гимназија во Битола.

Времето помеѓу двете светски војни, во кое тој расте и се развива, е извонредно тешко за македонскиот народ. Македонија е поделена, а Македонците се поробени и национално и социјално обесправени. Таа тешка и мрачна положба нашиот народ го осудува да гние и пропаѓа под стегите на реакционерните ненародни режими. Кузман Јосифовски ја чувствува и осознава таквата положба уште во ученичките денови.¹¹⁾ Како ученик во Битолската гимназија тој се движи во напредната средношколска средина и брзо се вклучува во ученичкото движење. Во новата средина ги добива и првите револуционерни сознанија од кои нема да се ослободи до крајот на својот живот. Во ова време меѓу напредната средношколска младина од Битолската гимназија се формирани и работат неколку средношколски

марксистички кружоци на кои се читаат и обработуваат разни марксистички дела како и друга напредна и револуционерна литература која во она време била најстрого забранувана од власта. Во еден од тие кружоци членува и се дои со напредни револуционерни идеи и Кузман Јосифовски. Ова беше од пресудно значење Кузман Јосифовски во своите идејни погледи да се сврти кон напредното, прогресивно комунистичко движење. Како добар ученик во редовно време, во учебната 1934/35 година, ја завршува гимназијата во Битола и со вакви напредни и револуционерни сознанија и определби, Кузман Јосифовски заминува на студии на Белградскиот универзитет во есента на 1935 година.

В. ВО РЕДОВИТЕ НА НАПРЕДНОТО СТУДЕНТСКО ДВИЖЕЊЕ

1. Револуционерната работа меѓу студентите на Белградскиот универзитет

И покрај слабите материјални можности на своето семејство кое воглавно се издржувало во ова време од тутунот, Кузман Јосифовски по завршувањето на гимназијата во Битола, есента 1935 година се запишува на Правниот факултет во Белград.¹²⁾ Неговата бујна револуционерна природа не му дозволувала и овде да мирува. Кратко време по пристигнувањето во Белград, тој се запознава со широк круг на напредни студенти од Македонија и од другите Југословенски земји и влегува во витлите на напредното студентско движење.

Во ова време КПЈ презема една широка акција за мобилизација на сите прогресивни сили врз широка антифашистичка платформа во така наречениот "Народен фронт". Во оваа акција на Партијата се вклучуваат студентите - комунисти, како и поголем број напредни студенти од Белградскиот универзитет, кои задачите на Партијата ги извршуваа преку различни форми и тоа: организирање и учество на народно - фронтовски собири во многу градови ширум Југославија, преку учество во разни работнички демонстрации, протестни митинзи и друго.

Жива и нераскинлива поврзаност со народот напредните студенти воспоставија преку своите завичайни и студентски друштва од културен карактер, кое најмногу се манифестираше за време на летните распусти. Оваа форма на дејност се покажа многу ефикасна во поврзувањето со народно - фронтовското движење. Формирањето на вакви напредни студентски друштва со кои практично раководеше

партиската организација на Белградскиот универзитет започна уште од учебната 1935/36 година, а вистински прелом во тој поглед настана во учебната 1936/37 година.¹³⁾ Видно место во овие револуционерни активности на студентите од Белградскиот универзитет им припаѓа и на студентите од Македонија што студираа во Белград. И покрај тоа што бројот на Македонските студенти, поради одредената политика на тогашните управувачи беше повеќе од скромен, тие сепак најдоа свое место меѓу напредните и борбени студенти од разните краишта.¹⁴⁾ Меѓу напредните Македонски студенти на Белградскиот универзитет во ова време спаѓа и Кузман Јосифовски. Во овој период поради бруталноста на ненародниот режим, Белградските студенти често пати поврзано преземаа акции и организираа демонстрации во кои учествуваа студенти од сите краишта на Југославија, а меѓу нив земаа учество и напредните македонски студенти. Во осигурувањето на демонстрантите и нивните колонии, од челото, тилот, по целата должина и од обете страни, со голи раце и вооружени со тули, камења, тие сигурно ја бранеа демонстранската колона од налетот на жандармите. Во тие судирања со жандармите неустрашиво се бореа напредните студенти од цела Југославија: Осман Карабеговиќ, Свето Мартиновиќ, Мирче Ацев, Страшо Пинџур, Кузман Јосифовски¹⁵⁾ и други. Како резултат на се позасилениот притисок на ненародниот режим на стара Југославија, кој нарочно со голема жестина се нафрлаше врз напредните студенти, тие почнаа да се поврзуваат и заеднички да настапуваат. Меѓу нив најактивни беа комунистите кои стоеја на чело на секоја акција и симпатизерите на Партијата. Под нивно влијание незванично беше формирана една организација што се викаше "Народни студенти" и која ги обединуваше напредните студенти од Белградскиот универзитет. Македонските студенти членови на "Народните студенти" држеа состаноци во аулите, било на

Правниот или Техничкиот факултет. На тие состаноци говорела напредните студенти, кои беа и идеолошки изградени како: Страшо Пинџур, Љубен Цветков, Мирче Ацев, Кузман Јосифовски и други.¹⁶⁾ Кога активноста на напредните македонски студенти се прошири и доби помасовен карактер, почна да се размислува и за создавање на легални форми на дејствување. Таква легална форма беше создадена со формирањето на културно-просветното друштво "Вардар". Друштвото најпрвин беше формирано во Загреб во учебната 1935/36 година. Следејќи го примерот на своите загребски другари, со кои секогаш беа во контакт, и белградските студенти - Македонци решија да формираат свое културно-просветно друштво "Вардар". Формирањето на ова напредно студентско друштво уследи како резултат на залагањето на напредните македонски студенти и членови на Партијата при Белградскиот универзитет, меѓу кои особено се истакнуваа Димче Левков и Страшо Пинџур, кои што беа и негови раководители.¹⁷⁾ Целта на друштвото беше да ги собира македонските студенти и да ги обединува нивните сили, да ја координира и зајакнува нивната работа, а особено политичката и културната активност.¹⁸⁾ Ова друштво "Вардар" на белградските македонски студенти беше формирано дури во ноември 1936 година. Друштвото често организирано состаноци во сутеренот на Правниот факултет. На тие состаноци се дискутирало за внатрешната и надворешната политичка ситуација. Овие собири секогаш биле многу добро посетувани од напредните македонски студенти и на нив се водела жива и интересна дискусија.¹⁹⁾ На овие состаноци честопати присуствувал и Кузман Јосифовски и преку учеството во тие дискусии го коваше својот револуционерен лик. Значајно е тоа дека оваа активност на македонските напредни студенти преку друштвото "Вардар" се пренесува и во Македонија, што беше и причина по барање на Министерството на внатрешни работи, универзитетските власти да го забранат друштвото

во пролетта на 1937 година.²⁰⁾ И после забраната на друштвото "Вардар" револуционерната активност на напредните македонски студенти на Белградскиот универзитет продолжува со несмалено темпо, бидејќи напредните македонски студенти изнаоѓаат други форми на дејност од кои потекнуваат иницијативите за нивната натамошна дејност. Една од тие други форми на дејност што е користена од страна на напредните студенти од Белградскиот универзитет, а меѓу нив и од македонските студенти претставуваат и "Акционен одбор на стручните студентски здруженија (АОССУ)", формиран во јуни 1934 година. АОССУ претставуваше специфично раководно тело на напредните студенти кое што беше створено и ја развиваше својата активност на иницијатива на комунистите²¹⁾ кои што беа и во неговото најтесно раководство. Од големо значење за напредното студентско движење и за партиската организација на Белградскиот универзитет беше фактот што АОССУ беше легално тело што го користеше Партијата и воопшто прогресивното студентство во борбата против режимот кој што се повеќе добиваше профашистичка ориентација. Најголем број од акциите од културен и политички карактер, од спортскиот живот, како и за подобрување на материјалната положба на студентите, потекнаа и беа иницирани од АОССУ.²²⁾ Во раководните тела на АОССУ се наоѓаа и македонски напредни студенти, како Славка Фиданова, Ристо Цунов²³⁾ и други.

Во ова време, кога и Кузман Јосифовски е студент на Правниот факултет во Белград, на Белградскиот универзитет постоела јака и добро консолидирана партиска организација, која во своите редови ги прибира и прогресивните студенти од Македонија, меѓу кои ќе биде и Кузман Јосифовски. Уште од првите бруцошки денови, Кузман Јосифовски се поврзува со напредните студенти и активно учествува во студентските акции што ги водат студентите под раководството на КПЈ. Својата активност за време на студиите во Бел-

град, Кузман Јосифовски не ја исцрпува само во студентското движење и револуционерните акции изведувани во аулите на Универзитетот. Него Партијата го ориентира да се бори и надвор од Универзитетот, да работи на собирање и мобилизирање чесни луѓе, Македонци на работа во Белград.²⁴⁾ Меѓутоа, со ова не е се кажано за револуционерната дејност на Кузман Јосифовски на Белградскиот универзитет, за која активност ќе стане збор понатаму во трудов.

2. Учество во МАНАПО, Народниот фронт и Синдикалното движење во Прилеп

Постепено но сигурно средување на редовите на КПЈ, што настана од 1935 година наваму, како и нејзиното заземање се поправилен став по однос на македонското национално прашање, беше една од главните причини за појавување и оформување на една нова револуционерна струја во Македонија, чиј грбник и раководно јадро го сочинуваа, воглавном, македонските студенти од Загребскиот и Белградскиот универзитет и од други комунисти. Ова ново движење се викаше МАНАПО (Македонски народен покрет). Под ова име се подразбира, како што пишува еден од неговите актери Кирил Милјовски: Она масовно движење што почна да се создава во текот на 1934 година и да се развива понатаму во текот на следните неколку години, а што ги имаше како иницијатори комунистите, како темелни принципи - националната програма на КПЈ, како почетна основа - становиштето дека словенската етничка група во Македонија претставува посебна, Македонска нација, како најблиска цел - постигнувањето национална слобода на Македонскиот народ во заедница со другите народи на Југославија и како метод на работа - широкото собирање на народот, полуилегална организација и стремеж

за јавно изнесување на основните барања на движењето. Фактички се работеше за едно движење кое по својот антифашизам и демократска широчина му одговараше на Народниот фронт,²⁵⁾ а по територијата на која беше уперена неговата дејност, како и по програмата на дејствувањето и националната опфатеност на масите, беше тоа лево ориентирано Македонско национално - ослободително движење. Создавањето на МАНПО всушност беше на некој начин резултат на настојувањето за реализација на заклучоците донесени на IV-тата партиска конференција на КПЈ по однос на решавањето на националното прашање на Југословенските народи и во Македонија, како и за што поцврсто поврзување на Партијата со широките народни маси, селанството и напредната интелигенција. Половина година подоцна, на одржаниот Пленум на КПЈ во Сплит во јуни 1935 година, ова прашање за поврзување на работничката класа со селанството и национално угнетените маси од градот и селото, беше уште подетилно поставено со одлуката за создавање на профашистички народен фронт за борба против војно-фашистичката диктатура во земјата,²⁶⁾ односно во кралството Југославија. Кон спроведување на овие одлуки веднаш по одржувањето на Сплитскиот пленум пристапи и партиската организација во Македонија, која што направи и обиди да стапи во преговори со граѓанските политичари од здружената опозиција. За таа цел есента 1935 година во Скопје беше формиран полуилегален одбор на Народниот фронт, кој веднаш стапи во преговори и врз основа на тоа беше изработена демократска платформа со која се бараше да се формира Македонски народен фронт како демократска организација на сите сили во Македонија што ќе се борат за демократска Југославија, во која сите народи, вклучувајќи го и Македонскиот народ, ќе бидат рамноправни. Но до нејзино реализирање не дојде, бидејќи при крајот на 1935 година и почетокот на 1936 година во Македони-

ја настани провала во која, покрај многубројни комунисти, падна во затвор и Одборот на Народниот фронт.²⁷⁾ Тоа без првите почетоци за создавање на Народен фронт во Македонија. Неговото создавање дојде многу повеќе до израз по 1936 година со формирањето на МАНАПО. Програмата на МАНАПО по својата широчина всушност и не се разликуваше од програмата на Народниот фронт. Платформата на МАНАПО беше доволно широка да во своите рамки ги прибере не само комунистите, туку и сите прогресивни сили во Македонија што беа расположени за борба против ненародниот режим. Меѓу поважните задачи што беа зацртани во програмата на МАНАПО спаѓаа: Собирање на македонските народни маси и истите организирано да ги вклучува во антифашистичкото движење во Југославија, во борба против ненародните режими, за одбрана на земјата, за решавање на националното прашање на народите на Југославија, со тоа решавање и на македонското национално прашање. Во македонскиот народен покрет се вклучени најнапредните млади луѓе од Македонија, а Кузман Јосифовски е еден од неговите организатори и работи на неговото формирање.²⁸⁾ Од големо значење за идејно-политичкото оформување на МАНАПО беше состанокот што се одржа во Охрид на 28 август 1936 година, на кој учествуваа студенти, интелектуалци и политички експанирани Македонци од Скопје, Куманово, Велес, Битола, Прилеп, Кавадарци, Ресен, Охрид и Тетово.²⁹⁾ Меѓу учесниците на овој состанок е и Кузман Јосифовски - Питу.³⁰⁾ Тој многу допринесува за формирањето на платформата и дејствувањето на ова движење, како меѓу Македонските студенти на Белградскиот универзитет, така и на теренот на самата Македонија. Активноста на МАНАПО во Македонија заживува за време на летните месеци, односно за летни студентски распусти, кога македонските студенти од Белградскиот и Загребскиот универзитет си доаѓаат во родните места во Македонија, каде и

што учествуваат во работата не само на партиските организации, туку и во работата на разни културно-просветни друштва, клубови и културно-просветни организации како трервените ложи, друштвото "Абрашевиќ" и други, низ чија дејност напредните студенти ги манифестираат идеите на МАНАПО придобивајќи ги симпатиите на масите врз платформата на МАНАПО. За ваква цел и Кузман Јосифовски ги користи летните студентски фери кога престојува во родниот Прилеп. Ова е време кога се одржува VII-от конгрес на Коминтерната, на кој покрај другото, е согледана фашистичката опасност, а е донесена одлука за формирање на Антифашистички народен фронт што ја прифаќа и Комунистичката партија на Југославија.³¹⁾ Под влијание на Партијата сите прогресивни сили во кралството Југославија започнуваат да ги создаваат организациите на Народниот фронт. Ваква организација е создадена од страна на прогресивните сили и во Прилеп. На нејзиното создавање, како и на обединувањето на сите прогресивни сили во Прилеп, каде во моменти постои и разединетост меѓу работниците и студентите и интелектуалците. Голем допринос за нивното обединување даваат напредните студенти, а меѓу нив и Кузман Јосифовски, Мирче Ацев, Коле Чашуле, Борка Талески и други.³²⁾ Во ова време во Прилеп, исто така, делуваат и Урсовите синдикати. Во продлабочувањето на нивната активност, како и во борбата со разните реформистички струи во синдикалното движење во Прилеп од типот на "Дебеломесовци" и во нивното раскинување исто така учествуваше и Кузман Јосифовски - Питу.

Со обединувањето на неколкуте синдикални подружници во 1937 година беше формиран Местен меѓуструковен синдикален одбор во Прилеп. Меѓутоа, и покрај единственото синдикално движење во Прилеп не беше единствено туку разединето во разни групи меѓу кои извесно време доминираше социјал-демократската група на чело

со Ордан Костовски - Дебело месо, кој воспоставил врска со лидерот на социјал-демократите Живко Топаловиќ, под чие влијание е ја усмерува и работата на прилепското синдикално движење во погрешен правец, спротивен на ставовите на КПЈ, по однос на националното прашање на политиката на СССР и други прашања. Тоа било причина Месниот комитет на КПЈ во Прилеп остро да реагира на ваквите ставови на "Дебеломесовци" и кон крајот на 1939 година како резултат на дејноста на комунистите Ордан Костовски - Дебело месо и неговите симпатизери беа исклучени од Меѓуструковиот синдикален одбор, а раководството на Одборот го презедоа комунистите. За претседател на Одборот бил избран Мице Димески, а за секретар Мице Козар.³³⁾ Во расклинувањето на "Дебеломесовци" голем придонес со своето револуционерно искуство дадоа и напредните прилепски студенти што се школуваа на Загребскиот и Белградскиот универзитет, меѓу кои видно место зазема Кузман Јосифовски.

3. Учество во парламентарните избори 1938 година и постанување член на КПЈ

Во декември 1938 година во кралството Југославија беа спроведени парламентарни избори. Како и сите дотогашни избори што беа спроведувани во таа ненародна држава, и овие избори беа проследени со полициски терор и политички шпекулации. За време на овие избори Кузман Јосифовски се наоѓаше на студии во Белград и како што веќе беше истакнато, активно е вклучен во напредното студентско движење на Белградскиот универзитет. Неговата револуционерна активност во време на овие избори се изведува и надвор од Белградскиот универзитет. Овие избори беа пропратени со големи политички раздвижувања во кои зедоа учество голем број политички партии.

Нарочно до големи политички раздвигувања за време на овие избори, во кои зеде големо учество и МАНАПО, дојде не само во напредните студентски средини во Белград и Загреб, туку и на теренот во Македонија и Прилеп, а во кои големо ангажирање пројави Кузман Јосифовски, кој сега веќе играше улога на истакнат раководител на МАНАПО. Во Прилеп и овие избори, како и претходните, претставуваа политичка школа за калење на народните маси. Во градот иницијативата ја имаа прогресивната интелигенција и студентите, меѓу кои, покрај Кузман Јосифовски, влегуваа: Рампо Левката, Димче Стојаноски - Мире, Љубен Лапе, д-р Глигор Тофоски, Љубен Цветков, Добре Јованоски, Мирче Ацев, Борка Талески, Крум Тошев, Методија Соколоски - Мече и други.³⁴⁾ За вклучување во овие избори раководните активисти на МАНАПО презедоа обемни подготовки и мерки. Во врска со тоа беа водени и преговори и разгледувани можностите за вклучување на МАНАПО во блокот на опозицијата и за истакнување на негови кандидати во рамките на здружената опозиција. Меѓутоа, водачите на српските граѓански партии во опозиција, без исклучок најрешително одбија да прифатат било каков предлог или солуција во таа смисла.³⁵⁾ И откако се покажаа јалови сите обиди кај врвовите на српските опозициони партии, ополномоштени претставници на МАНАПО од Белград и Загреб, меѓу кои се наоѓаше и Кузман Јосифовски, стапија во контакт со Влатко Мачек, водачот на Хрватската селанска партија и носителот на листата на здружената опозиција. Претставниците на МАНАПО при тоа му направија предлог на Мачека од МАНАПО, односно неговите кандидати за пратеници од Македонија директно да се врзат за носителот на здружената опозиција.³⁶⁾ Меѓутоа, и овој пат Кузман Јосифовски и другите раководители на МАНАПО останаа длабоко разочарани поради несогласувањето на Мачека со нивниот предлог и неговото

посочување МАНАПО да се врзи за некоја од српските опозициони партии, бидејќи тој не сакал да се замери со српските партнери. Така и овој обид на МАНАПО пропадна. Со оглед на овие околности, како и пречките на власта, МАНАПО не можеше самостојно да истапи на парламентарните избори во 1938 година. Пропадна, исто така, и обидот на македонските комунисти да излезат на овие избори, како претставници на Партијата на работниот народ, која во тоа време обидување (настојуваше) да ја створи КПЈ и имаше обиди нејзини организации да се формираат и во Македонија. Откако беа исцрпени сите можности за самостојно истапување на МАНАПО на парламентарните избори, раководителите на МАНАПО во договор со Партијата решија пратеничките кандидати, што ги предлагаша прогресивните маси во Македонија, да се врзуваат за листата на Земјоделската партија на Јоца Јовановиќ, за која постоеше мислење дека е помалу компромитована меѓу широките народни маси во Македонија. На преговорите со оваа партија, македонските претставници бараа одржување на неколку предизборни митинзи во Македонија и на нив да се зборува на македонски јазик. Откако ова беше прифатено од страна на Земјоделската партија, Јоца Јовановиќ беше поканет да ја посети Македонија и да одржи неколку предизборни митинзи. Во ова време Кузман Јосифовски, иако се наоѓаше на студии во Белград, тој беше во постојана врска со Македонија и често патуваше за Скопје, Прилеп и Охрид, пренесувајќи ги искуствата на револуционерното движење.³⁷⁾ Нарочито Кузман Јосифовски беше ангажиран во ова време околу припремите на условите за успешно водење на предизборната кампања. Откако беше постигната спогодбата со Земјоделската партија, прогресивните студенти од Македонија во Белград одржаа состанок на кој се донесе решение сите активисти-студенти да отидат во родните места и да се вклучат во предизборната борба, да

агитираат за кандидатите од здружената опозиција.³⁸⁾ Веднаш по оваа одлука, односно непосредно пред парламентарните избори, од Белград во Прилеп се враќа Кузман Јосифовски, чија активност значајно придонесува за мобилизација на масите да гласаат за листата на здружената опозиција.³⁹⁾ Иако беше доста млад, Кузман Јосифовски беше популарен сред прогресивната средина во Прилеп и пред нив тој претставуваше истакнат револуционер. Тоа го покажува, покрај другото, и фактот што тој е избран да зборува на предизборниот митинг во Прилеп покрај Јоца Јовановиќ. На самиот ден на одржувањето на предизборниот митинг Кузман Јосифовски во потполност ја исполни доверената задача. На митингот во Прилеп по Јоца Јовановиќ зборуваше Кузман Јосифовски на македонски јазик.⁴⁰⁾ Неговите пламени зборови искажани на мајчин јазик беа со одобрување и овации одобрени од присутните и тиа претставуваа уште еден доказ за револуционерните способности со кои располагаше Кузман Јосифовски. Низ ваквите негови револуционерни истапи се вајаше ликот на идниот голем македонски револуционер. За време на овие избори Кузман Јосифовски истапува не само како истакнат раководител на МАНАО туку и како член на КПЈ во чии редови беше примен токму оваа 1938 година во Партиската организација на напредните студенти од Белградскиот универзитет од страна на Иво Лола Рибар.⁴¹⁾ Ова беше големо признание за револуционерната дејност на Кузман Јосифовски и воедно поттик за него кои нови револуционерни потфати.

4. Студентски престој во Софија и враќање во Македонија

Како виден раководител на напредното студентско движење на Белградскиот универзитет и како претставник на народните студенти, Кузман Јосифовски е избран за член на студентската делегаци-

ја на Белградскиот универзитет, која што во втората половина на месец мај во 1939 година ја посети Софија во која престојуваше една недела и со тоа им ја врати претходната посета на Бугарските студенти од Софискиот универзитет на Белград. Ова беше период кога официјалната бугарска политика, која водеше курс за зближување со Југославија, создаваше поводи за воспоставување на потесни контакти и помеѓу младината во Бугарија и онаа во Југославија, со што беа создадени услови за соработка меѓу македонската младина од Вардарска и Пиринска Македонија. Таа соработка и поврзување на младите од овие два дела на Македонија доби најопицилен и најманифестационен облик за време на прославата на педесетгодишнината на Софискиот универзитет во 1938 година,⁴²⁾ а посетата на студентската делегација од Белградскиот универзитет на Софискиот токму се поклопуваше со оваа годишнина. Овој еднонеделен престој на студентската делегација од Белградскиот универзитет во Софија, во која имаше дваесетина Македонци, беше максимално искористен за взаемно запознавање и размена на искуства за што биле одржани и неколку состаноци од меѓусебен информативен карактер. Македонските студенти оваа прилика ја искористиле не само за воспоставување на контакти со македонските студенти од Пиринска Македонија, туку настојуваат и да остварат што подлабока соработка на полето на револуционерната дејност, научните достигнувања во разработувањето на историското минато на Македонскиот народ, на полето на културата и друго. Нарочно големи настојувања за продлабочување на оваа соработка прави Кузман Јосифовски. Заедно со Кузман Јосифовски во студентската делегација имаше и други македонски студенти, како: Славка Фиданова, Ѓорѓи Филиповски и други. Ова е прв престој на Кузман Јосифовски во Софија. И во оваа прилика тој не може да мирува и ги манифестира своите ре-

волуционерни идеи. За време на оваа екскурзија Кузман е еден од иницијаторите Македонските студенти од оваа студентска делегација да го посетат гробот на Ѓорче Петров и да му оддадат почит.⁴³⁾ Особено доживување на Кузман Јосифовски за време на овој престој во Софија претставуваше средбата со војводата Крсте Гермов Шакир, кого Кузман Јосифовски го посетува во неговиот дом заедно со напредната студентка Славка Фиданова. Во живиот разговор со војводата Шакир, Кузман Јосифовски разменува мислења со овој Илинденски македонски револуционер за македонското револуционерното движење. Оживувајќи ги при тоа сеќавањата за многу настани од Илинденската епопеја од 1903 година. Бидејќи бил од Прилеп војводата Шакир во овој разговор се интересирал за многу луѓе што тој лично ги познавал.⁴⁴⁾ За време на овој студентски престој во Софија Кузман Јосифовски со групата македонски студенти од студентската делегација присуствува на заедничката македонска литературна вечер што се одржува во културниот дом на Крушевското братство, која што вечер била проследена со говори од Вардарска и Пиринска Македонија, во кои се зборувало за потребата од заедничко изградување на Македонската национална култура.⁴⁵⁾ Самото тоа зборува дека за време на оваа студентска средба беше остварена успешна соработка меѓу македонските студенти од Вардарска и Пиринска Македонија, за што и кај едните и кај другите се развиваше и јакнеше националната свест и револуционерните чувства за своето единствено национално потекло, за својата единствена Македонска татковина, која била не само национално и социјално поробена, туку и поделена. Студентскиот престој во Софија и контактите што при тоа ги оствари Кузман Јосифовски со напредните студенти од Пиринска Македонија и со напредните бугарски студенти, биле од непроценливо значење за понатамошното изградување

на револуционерниот лик на Кузман Јосифовски. По завршувањето на посетата на Софија, Кузман Јосифовски, заедно со останатите студенти, се враќа во Белград. По неколку дневно задржување во Белград тој доаѓа во Македонија.⁴⁶⁾ Овој пат, ова доаѓање во Македонија, практично за Кузмана значи прекинување со студиите на Правниот факултет во Белград и неговото револуционерно ангажирање на теренот на Македонија, а најповеќе во родниот Прилеп, каде истата година станува и раководител на Партијата. Веднаш по ова свое враќање во Македонија, извесен дел од летниот период на 1939 година, Кузман Јосифовски го поминува во студентската колонија во Охрид, каде во ова време престојувале и напредните студенти: Мирче Ацев, Коле Чашуле, Александар Христов и други.

5. Кузман Јосифовски покрај револуционер и поет

- соработник во весникот "Наша Реч"

Не би можело да се премине преку фактот дека Кузман Јосифовски, покрај тоа што во себе поседува револуционерни способности, тој во себе поседува и поетски способности и квалитети. За оваа негова надареност сведочат неговите дела во поезија и проза објавени во весникот "Наша Реч", кој што весник всушност играше улога на легален орган на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, а почна да излегува на 25 февруари 1939 година. Еден од неговите активни соработници е и Кузман Јосифовски, кој весникот "Наша Реч" го свика како трибина преку која и се дава можност не само на напредната интелигенција, туку и на изнамената, до гола кожа експлоатираната работничка класа, да го каже својот збор, своето негодување против ненародниот режим на стара Југославија.

А за Кузман Јосифовски може да се рече дека е претставник на едните и на другите. За неговите револуционерно-социјални поетски изливи, главниот уредник на весникот "Наша Реч" Дејан Алексиќ се сеќава: "Кузман Јосифовски меѓу соработниците на весникот зазема најистакнато место. Тој не само што соработуваше во весникот, туку со сите можни средства работеше на неговата популаризација и ширење меѓу работниците, младинците и напредните сили во Прилеп и меѓу студентите во Белград. Во своите писми тој пишуваше за тешката положба на тутунските работници при обработувањето и сортирањето на тутунот. Оваа работа му беше многу добро позната, бидејќи истата ја вршеше заедно со своите најблиски.⁴⁷⁾ Од таа област е позната неговата позначајна работа "Тутунови калапари" објавена на македонски јазик во број 3 на весникот од 25 март 1939 година. Ако се проанализира ова прозно дело на Кузман Јосифовски, ќе се види дека тоа им е посветено на тутунарите. Во него, покрај тоа што се зборува за условите, работата и животот на тутунските работници, се зборува и за непомирливата борба на работничката класа за нејзините права.⁴⁸⁾ Покрај талентот за проза, Кузман Јосифовски има талент и за поезија. За тоа сведочи неговата песна "Монополки" објавена, исто така, во весникот "Наша Реч" број 18 од 14 јуни 1940 година. И во неа, исто така, како и во "Тутунови калапари" зборува за животот на тутунските работници, со посебен акцент за нивната работа во тутунските монополи. За неговото поетско мајсторство во пишувањето на положбата на овие категории работници зборуваат стиховите на таа негова песна:

Од зори па до темнина,
В монопол живот почнува;
Уморни раце збрчкани,

милујат лисја тутуни...

И ним ги мајка родила,

да живеат како скотот

да леат солзи, потои,

да редат лисја тутуни...⁴⁹⁾

За револуционерноста на Кузман Јосифовски во овој весник зборува и податокот што поради неговите објавени творби полицијата го забрани за извесно време излегувањето на весникот. Оваа своја песна во весникот Кузман Јосифовски ја потпишува со Ф. Борина, а не под своето право име зошто беше доволно компрометиран пред власта за да биде затворен. Своите писателски способности тој нарочито уште повеќе ќе ги користи подоцна во времето на Народно-ослободителната борба во која тој со голема умешност ќе ги пишува своите статии во илегалните партиски весници низ кои ќе проткајува револуционерен мобилизаторски дух и ќе изигра голема улога во омасовувањето на Народно-ослободителната борба. Овие негови пишувачки способности ќе се манифестираат и во неговите писма и извештаи испратени до партиските организации, партиските единици и повисоките партиски форуми.

Г. КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ ПРОФЕСИОНАЛЕН РЕВОЛУЦИОНЕР

1. Секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп

По своето враќање во Македонија Кузман Јосифовски непосредно се ангажира во борбата за зацврстување на Партиската организација во Прилеп, која во тоа време претставува една од најреволуционерните гнезда во Македонија. Во Прилеп скоро постојано се

водат штрајкови, демонстрации и други форми на борба против не-народниот режим, не само по линијата на Партијата, туку и по линијата на синдикатите и Народниот фронт.

Во текот на 1939 година прилепските комунисти се повеќе се уверуваат дека постојниот Местен комитет е недоволно активен и доста лежерен и да истиот не е во состојба да ја опфати и успешно да ја раководи целата активност која што се одвива во градот, поттикната од комунистите и одделно од работниците, од прогресивната интелигенција, студентите и други. Поради тоа прилепските комунисти во септември 1939 година го сменуваат постојаниот Местен комитет и на негово место со тајно гласање формираат нов Местен комитет во состав:⁵⁰⁾ Кузман Јосифовски, како политички секретар, Перо Иваноски - Тиквар, како организационен секретар, а членови на Месниот комитет станаа: Мице Димески, Стеван Стојаноски и Крсте Црвенкоски.⁵¹⁾ Наскоро по формирањето на овој Местен комитет партиското членство се наголеми и беше опфатено во пет партиски ќелии во кои имаше 35 члена.⁵²⁾ Партиската организација зеде остар курс во борба против сите оние кои скршнуваа од вистинскиот пат на борбата на работничката класа и не се бореа за нејзините вистински интереси. Во прв ред оваа борба беше уперена против социјал-демократите од групата околу Ордан Дебеломесо. Оваа борба во почетокот на 1940 година заврши со успех на Партиската организација и Дебеломесаровите беа истиснати од вистинскиот политички живот во Прилеп, пошто тие повеќе не играа некоја особена улога. Во крајот на 1939 година Месниот комитет на КПЈ во Прилеп презема чекори за обединување на сите револуционерни струи во Прилеп околу Партијата, за што во ова време во Прилеп имаше извесно разидување меѓу Партијата и напредната интелигенција. За таа цел Месниот комитет на КПЈ орга-

низира состанок со претставниците на разни револуционерни струи во куќата на Недана Коларот.⁵³⁾ Подоцна беа одржани и повеќе такви состаноци преку кои Месниот комитет настојуваше да створи широк антифашистички Народен фронт на сите прогресивни и револуционерни сили во градот, следејќи ги на тој начин линијата на КПЈ и Коминтерната.

Во првите денови на јануари 1940 година во Прилеп присуствуваше инструкторот на ЦК КПЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо. По негово барање и во негово присуство се одржа состанок на Месниот комитет на Партијата. По секавањето на тогашниот организационен секретар на Месниот комитет Перио Иваноски - Тиквар, Светозар Вукмановиќ - Темпо бил многу задоволен од работата на Месниот комитет и изјавил дека и Прилепската партиска организација била една од ретките партиски организации во Македонија, која нешто работела.⁵⁴⁾ Дека тоа било така сведочи и фактот што Светозар Вукмановиќ - Темпо при ревизијата не ги менува раководителите - секретарите на Месниот комитет, односно и понатаму политички секретар останува Кузман Јосифовски, а организационен Перио Иваноски - Тиквар.⁵⁵⁾ Исто така Темпо се изразува пофално за работата на Месниот комитет на полето на Синдикатот, трезвената ложа КУД "Абрашевиќ" и другите здруженија и друштва.⁵⁶⁾ Во исто време на овој состанок на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп Светозар Вукмановиќ - Темпо му дава напатствија за понатамошната уште плодна работа и уверувајќи ја способноста на Прилепската партиска организација и нејзиниот Местен комитет, истиот го задолжува да работи на формирање на партиски организации во градовите: Крушево, Кавадарци, Брод, а покасно и Кичево. Исто така добива задача да ги снабдува истите градови со разни материјали како летци, прогласи, премасовни директиви и формирање на месни

комитети.⁵⁷⁾ Со други зборови од почетокот на 1940 година, Партиската организација, односно Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, игра улога на Окружен комитет. Веднаш по одржувањето на јануарскиот состанок 1940 година, на кој присуствуваше и Светозар Вукмановиќ - Темпо, активноста на Прилепската партиска организација стана уште поголема, особено големо внимание Месниот комитет му посветуваше на СКОЈ. Месниот комитет имаше задолжено еден свој член кој што одговараше по линија на СКОЈ, така што бројот на младинските активи и на младинците што беа опфатени во Скоевската организација беше голем. Во ова време во Прилеп беше формиран и делуваше Местен комитет на СКОЈ, а еден од неговите најактивни членови беше сестрата на Кузман Јосифовски, Мара Јосифоска. Исто така Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, поради проширувањето на полето на својата дејност, како и нараснатите потреби од политичка и идеолошка пропаганда, меѓу народот во Прилеп и селата, во текот на 1939 - 1940 година отпочна со организирањето на сопствена техника за локални потреби. Во тој период техниката беше сместена во куќата на Кузман Јосифовски - Питу.⁵⁸⁾ Истовремено Месниот комитет на КПЈ во Прилеп со големо залагање на Кузман Јосифовски, а со цел за идеолошко образование на членството, формираше курсеви и семинари на кои се проучуваше развитокот на општеството, политичката економија и други актуелни теми. За предавачи на овие курсеви беа ангажирани теоретски поиздигнатите комунисти, како на пример: Кузман Јосифовски, Мирче Ацев, Борка Талески и Диме Бојаноски - Дузе. Партиските ќелии секоја сабота и недела одржувале состаноци на кои биле проучувани теоретски прашања од марксистичката литература.⁵⁹⁾ Имајќи во предвид дека во Прилеп бројот на тутунопроизводителските и монополските работници е многу голем и е крајно експлоатиран, што е воедно одлична

почва за ширење на револуционерните идеи на Партијата, Месниот комитет имаше пуштено длабоки корени во нивните средини, а во исто време и во Здружението на тутунопроизводителите во Прилеп, кое во периодот од 1939 до 1941 година беше најмасовна организација. На годишното собрание на Здружението одржано во февруари 1940 година, покрај другите, говореше Мирче Ацев и Кузман Јосифовски, чии фамилии беа производители на тутунот.⁶⁰⁾ Меѓутоа, со сето ова не се изразува револуционерната дејност на Кузман Јосифовски - Питу. Тој пројавува голема активност и на полето на организираноста на народна помош. Еден од партиските активисти по таа линија, во тоа време, Вера Оровчанец се сеќава: "Постоеше еден одбор за народна помош под раководството на Месниот комитет на Партијата. Тоа беше една организирана форма, доста раширена во градот, а опфаќаше и неколку села. Во овој одбор бевме јас (Вера Оровчанец), Кузман Јосифовски-Питу, Орде Чопела, Црногорецот што работеше во судот и Никола Попов. Овој одбор имаше свои организации - пододбори. Такви пододбори имаше во секое маало и преку нив се собираше помош во пари. Од парите се даваше помош на мајките и фамилиите кои имаа интернирани најблиски во логори!"⁶¹⁾

На организирањето на народната помош Кузман Јосифовски ја имаше ангажирано и својата сестра Мара Јосифоска. За ова како и за фактот дека Кузман Јосифовски имал целосен преглед и дека раководел со народната помош сведочи сеќавањето на Блага Попова, тогашен член на Покраинскиот одбор за народна помош на Македонија, во кое се вели: "Во Прилеп имаше едно здраво езгро во Монополот. Таму беше една другарка која погинала Спасенија и Мара Јосифоска, сестра на другарот Кузман. Состанокот се одржа во куќата на Кузман, али целото раководство не можеше да се собере, бидејќи другарите беа по некакви акции, или што беше не се сеќавам, знам дека

знам дека Кузман ми рече "Јас ќе те запознам со целата работа." 62

2. Учество во Илинденската демонстрација во 1940 година,
преминување во илегалност и член на Покраинскиот ко-
митет на КПЈ за Македонија

Меѓу многуте успешни акции што ги презедоа Партијата и револуционерното движење во Прилеп, според својата масовност и револуционерно значење беше масовната демонстрација изведена на Илинден 1940 година. Неколку дена пред Илинден 1940 година во Прилеп од Скопје доаѓа инструкторот на ЦК КПЈ Сретен Жујовиќ и се задржува два до три дена, а отседнува кај секретарот на Месниот комитет Кузман Јосифовски. Од него Кузман добива инструкции, излетот што порано бил предвиден да се организира до Шаторов камен, да се претвори во Илинденска манифестација.⁶³⁾ Со цел да ја спроведе оваа директива во дело, Кузман како секретар на Партијата закажува состанок на Месниот комитет, на кој покрај разгледувањето на организационите прашања, се разработува и планот за Илинденската манифестација.⁶⁴⁾ Овој состанок на Месниот комитет на Партијата почна на 1 август во 6 часот попладне, а заврши в зори на 2 август. На состанокот било донесено решение Илинденскиот излет да се претвори во политичка демонстрација против насилието на режимот⁶⁵⁾ и за одбрана на независноста на земјата. Во ова време влијанието на Партијата сред широките народни маси во Прилеп беше огромен, што ќе покаже масовноста и успешно изведената Илинденска манифестација. Излетот беше спроведен во најдобар ред со веселба, со игри и песни. Овој 2-ри август 1940 година се собра и сета младина од Прилеп на Шаторов камен. А за успешно изведуваче на излетот повеќе млади членови на Партијата и СКОЈ зедаа учество во мобилизирањето на масите и младината.

Меѓу активистите беше "сестрата на Кузман Јосифоски, Мара Јосифоска, која што на Шаторов Камен доведе женска младина.⁶⁶⁾ Кога на зајдисонце излетниците се враќаа со песна вград и стигнаа до првите периферни куќи на Прилеп, пред колоната излетници излезе секретарот на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, Кузман Јосифоски, со повикот: "Предлагам да влеземе во строј во градот. Да и покажеме на ненародната власт дека ние Македонците сме единствени, дека нема да дозволиме да не претворат во робови. Нека знае ова ненародна власт дека Македонското име никогаш нема да се забора-ви. Треба да и кажеме дека не ја одобруваме нејзината политика со која сака да не направи послушни робови на Хитлера. Ние не сакаме војна во сојуз со Хитлера."⁶⁷⁾ Овие зборови на Кузман Јосифоски - Питу практично ја претставуваат акционата програма на КПЈ во тоа време, која се однесуваше за организирање на одбрана на независноста на земјата. Колоната всушност се претворила во демонстрација во која учествувале повеќе стотици луѓе, а на четири места биле одржани и говори, два од Кузман Јосифоски и по еден од Борка Талески и Трајко Бошкоски - Тарџан.⁶⁸⁾ Сите говори биле од политички карактер за буђење на националната свест, одбрана на независноста и против економската експлоатација од страна на буржоазијата. Демонстрантите биле пресретнати од полицијата, која што правела напори да ги растури демонстрациите и да ги спречи говорите, меѓутоа, во тоа никако не успеала поради жилавиот отпор на демонстрантите. Нарочно судирот на полицијата со демонстрантите бил голем на просторот пред фурнира каде последен зборувал Кузман.⁶⁹⁾ Својот илинденски говор тој го завршил со зборовите: "Другари, свечено го прославивме Илинден. Својата задача ја извршивме. Можеме да си одиме дома."⁷⁰⁾ Така заврши оваа прослава на 37 годишнината на Илинденското востание во Прилеп.

Поради храброто држење на комунистите на оваа манифестација, нивниот авторитет на широките народни маси на Прилеп многу пораснал. Меѓу најистакнатите комунисти кои што во оваа прилика ја докажале својата револуционерна зрелост беше и Кузман, кој покажал дека израснал во голем револуционер и изврстен партиски раководител. Уште истата ноќ по завршувањето на демонстрациите, поради учество во неа, полицијата започнува да ги затвора напредните комунисти и симпатизери. Таа го бара за да го апси и Кузман Јосифоски, меѓутоа веднаш по демонстрациите тој не оди дома, туку по други куќи. Бидејќи полицијата постојано го барала него, тој е принуден извесно време да живее полуилегално, а потоа конечно е принуден да премине во илегалство. Така Кузман за прв пат во животот станува илегалец. Во ова време како раководна личност, односно секретар на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија е Методија Шаторов - Шарло. Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија во почетокот на септември 1940 година закажува одржување на Покраинска партиска конференција како припрема за Петтата земска партиска конференција на КПЈ. Како делегати за оваа Покраинска конференција од страна на Прилепската партиска организација избрани се три лица: Кузман Јосифоски, Вера Ацева и Благоја Ристик - Бале.⁷¹⁾ За записничари на оваа конференција се избрани Кузман Јосифоски и Славка Фиданова.⁷²⁾ На крајот конференцијата со тајно гласање одбра, односно го потврди Покраинското раководство на чело со Методија Шаторов-Шарло, како секретар на П.К., а за членови на Покраинскиот комитет, меѓу другите, е избран Кузман Јосифоски.⁷³⁾ Така тој за прв пат беше избран во ова највисокораководно партиско тело во Македонија. Тоа беше признание за неговата дотогашна револуционерна активност. По вра-

кањето од оваа конференција, Кузман конечно преминува во илегалство, меѓутоа и понатаму ја врши функцијата секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, покрај веќе член на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија.

3. Судир со Шарло, сменет од секретар на МК на КПЈ во Прилеп и исклучен од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија

Наскоро по доаѓањето на Шарло на чело на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, тој пројави погрешни ставови по однос на националниот (народниот - мое С.Н.) фронт и се залагаше за соработка со разни профашистички и националистички елементи, како и за отцепување на Македонија од Југославија, без оглед што во тој период под раководството на КПЈ народите на Југославија водеа огорчена борба против режимот Цветковиќ-Мачек, против нивната угнетувачка политика за слобода и равноправност на сите угнетени народи во Југославија.⁷⁴⁾ Поради ваквата своја погрешна политика Шарло дојде во судир со голем број партиски организации и партиски раководители на теренот на Македонија, меѓу кои и со Кузман Јосифоски, кој отворено му се спротивстави на Шарло на овој негов погрешен став. Судирот меѓу нив избувна веднаш по доаѓањето на Шарло на чело на Покраинскиот комитет. Односно уште летото 1940 година Шарло го задолжува Кузмана и инсистира овој да го внесе во Народно-ослободителниот фронт Лазо Ади Ристев, личен пријател на Шарло. Меѓутоа, Кузман Јосифоски со тоа не се сложува и се спротивставува на Шаторов за вклучувањето на Лазо Ади Ристев во Народниот фронт, зашто истиот е

фашист - десно настроен (мое С.Н.). Шаторов поради тоа Кузмана го таксира дека има секташки став спрема Народно-ослободителниот фронт.⁷⁵⁾ За ваквата своја "непослушност" спрема Методија Шаторов - Шарла, Кузман беше критикуван од страна на Шарло на состаноците на Покраинскиот комитет.⁷⁶⁾ Како резултат на овој Шарлов однос спрема Кузмана, наскоро, по негово паѓање во илегалност, истиот беше сменет од функцијата секретар на Месниот комитет во Прилеп, а на негово место беше поставена Вера Ацева, откако во ноември 1940 година при една провала на полицијата на куќата на Кузмана пронајде илегален партиски материјал, што беше наменет за Кавадарци и Крушево. А заради "секташкиот" однос кон создавањето на Народниот фронт, по барање на Шарло, Покраинскиот комитет донесе одлука Кузман Јосифоски да се исклучи од Покраинскиот комитет⁷⁷⁾ и да се казни со укор.⁷⁸⁾ Вака казнет и раздолжен од партиските должности, Кузман Јосифоски, кој во овие моменти стана жртва на Шарловата тактика: "Да се држат понастрана оние кадри кои не се сложуваа со неговата политика." Вака раздолжен од политичките раководни должности и повлечен во длабока илегалност, Кузман Јосифоски ја пречекува априлската катастрофа на стара Југославија, а со тој настан воедно завршува и предвоениот период од револуционерниот век на Кузман Јосифоски.

Д Е Л II

В О В И О Р О Т Н А Р Е В О Л У Ц И Ј А Т А

А. АПРИЛСКАТА КАТАСТРОФА И КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ ДЕГАЛЕН

1. Осврт на положбата во Македонија за време на фашистичката окупација (1941-1944)

Вториот период од револуционерната дејност на Кузман Јосифовски го зафаќа периодот на фашистичката окупација и Народно - ослободителната војна и Социјалистичката револуција, до оној судбоносен ден - 25 февруари 1944 година, кога бугарскиот фашистички куршум го прекина животот на овој истакнат македонски револуционер и борец за слобода. Во овие тешки и судбоносни моменти за Македонскиот народ и за Југословенските народи, Кузман Јосифовски уште од првите моменти безрезервно го прифаќа ставот на КПЈ за непризнавањето на окупацијата и поделбата на Југославија и започнување на вооружена борба против окупаторот.

Погрешниот став на Методија Шаторов-Шарло по однос на револуционерната антифашистичка борба во Македонија и нанесе голема штета на Партиската организација во Македонија. Шарло не ги следеше директивите на ЦК КПЈ за започнување на подготовки за вооружено востание во Македонија и не дозволуваше овие директиви да се испраќаат до партиските организации. Неслагајки се со ваквата линија на ЦК КПЈ, Шарло не присуствуваше на Мајското советување на ЦК КПЈ што се одржа во мај 1941 година во Загреб. Од заклучоците на оваа конференција јасно произлегуваат понатамошните задачи на Македонските комунисти, во кои се вели: "Задача на Македонските комунисти е да ги собираат народните маси во борбата против насилно припојување и поделба на Македонија, а за слободно национално определение на Македонскиот народ за негова

национална независност и слобода."79)

Иако од страна на ЦК КПЈ повеќе пати му беше сигнализирано за неговата погрешна линија и беше повикан да дојде во ЦК КПЈ и да положи сметка, Шарло на ова се оглушуваше и се повеќе се поврзуваше со ЦК на БРП (к) и работеше според нејзините директиви. Неговата парола беше: "Една држава, една партија." Оваа парола му послужи на Шаторов да ја приклучи Македонската партиска организација кон БРП (к), да го распушти Покраинскиот комитет и да издаде низа штетни директиви, како што беше на пример директивата за предавањето на оружјето на окупаторот. Ваквиот став на Шарло наиде на осуда кај некои партиски организации во Македонија при што некои се отцепија од ПК, каков што беше случајот со Кумановската партиска организација или одбиваа да ја спроведат директивата за предавање на оружјето, како што беше случај со Прилепската партиска организација.

ЦК на КПЈ и другарот Тито согледувајќи ја штеточинската политика на Шарло и политиката на БРП (к), а со цел за средување на положбата во Македонија, се обраќа до Коминтерната, која што во август 1941 година донесува решение Македонската партиска организација да остане во составот на КПЈ. Веднаш потоа ЦК КПЈ презема енергични мерки за средување на ситуацијата во Партиската организација во Македонија и донесува решение за суспендирање на Шарловото покраинско партиско раководство и наскоро во Македонија го испраќа својот инструктор Драган Павловиќ со задача да ја спроведе во дело суспензијата на Шарловото партиско раководство и да избере ново Покраинско раководство. Како резултат на оваа акција во септември 1941 година беше избран нов Покраински комитет на чело со Лазар Колишевски. Со ова нас-

тана пресвртница во револуционерната дејност на македонските комунисти, кога тие со својата револуционерна работа повторно се вратија на Титовиот пат, кој единствено водеше кон национално и социјално ослободување на Македонскиот народ.

Со изборот на новиот Покраински комитет исто така настанаа нови моменти и во револуционерниот живот на Кузман Јосифоски, кој беше дотогаш една од жртвите на Шарловата изолаторска политика што тој ја водеше спрема способните партиски кадри. Новиот Покраински комитет веднаш зеде курс за припрема на Македонскиот народ за кревање на востание против окупаторите и нивните слуги. За таа цел новото раководство презеде мерки за активирање на сите способни и спремни кадри за борба. Меѓу нив беше активиран и Кузман Јосифоски, кој стана партиски инструктор и член на поширокиот состав на Покраинскиот комитет - Пленумот и беше испратен во Западна Македонија под италијанска окупација со задача да ги обнови, среди и прошири партиските организации и да го организира востанието во тој крај на Македонија.

Како резултат на интензивните припреми што ги преземаа новиот Покраински комитет на чело со Лазар Колишевски, насекаде во Македонија беа формирани и првите партизански одреди, а на 11 октомври 1941 година пукна првата востаничка пушка.

Брзото паѓање во затвор на секретарот на ПК Лазар Колишевски беше причина ПК да дозволи во својата работа да скршне од патот на КПЈ и дозволи во неговата работа да се меша ЦК на БРП (к), кој лансираше мислење дека партизанските одреди треба да се расформираат и дека во Македонија не постојат услови за масовно востание. Ова е период кога ПК, со кој сега раководи Бане Андреев, го зафаќаат групашки борби и извесно време врските

со ЦК на КПЈ се прекинати, со Пленумот на ЦК, па и самиот ЦК практично не функционира.

Нови моменти во развојот на востанието во Македонија настануваат во мај 1942 година кога е избран нов привремен Покраински комитет, а во јуни 1942 година и Главен штаб на НОП на Македонија чиј член е и Кузман Јосифоски. Наскоро потоа беа формирани нови партизански одреди и се осети нов полет на востанието во Македонија, а после повеќе месечен прекин беше воспоставена и редовна врска со ЦК КПЈ од каде се добиваа директиви за понатамошна работа и доаѓаа нови партиски инструктори, кои многу допринесоа правилно да се усмерува востанието во Македонија. Во крајот на јули 1942 година Кузман Јосифоски станува и член на највисокото партиско раководство во Македонија - член на Бирото на Привремениот покраински комитет.

Со цел за понатамошен успешен развојот на востанието во Македонија, по решение на ЦК КПЈ во март 1943 година, кога во присуство на делегатот на ЦК КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, во Тетово беше формиран првиот ЦК на КПМ во кој состав влегува и Кузман Јосифоски.

На 2 август 1943 година во Отешево - Преспа се одржува познатото Преспанско советување на ЦК КПМ на кое се донесени низа историски одлуки, кој се од пресудно значење за понатамошното проширување и омасовување на востанието во Македонија. На ова советување, покрај другите одлуки, беше решено да се започне со формирање на Народно-ослободителна војска на Македонија, што започна успешно да се остварува уште истиот месец со формирањето на првата регуларна единица на НОВ на Македонија. На ова советување Кузман Јосифоски добива задача да оди на партиска работа во Скопје, каде што пристигнува кон крајот на август 1943 година.

Важен настан од првостепено значење за понатамошното разгорување на востанието во Македонија претставуваше издавањето на МАНИФЕСТОТ на Главниот штаб на НОВ и ПОМ издаден во октомври 1943 година во селото Црвена Вода - Охридско. Наоѓајќи се во ова време во Скопје, Кузман Јосифоски развива широка револуционерна дејност, објаснувајќи ја содржината, исправноста и важноста на МАНИФЕСТОТ.

Работејќи неуморно на исполнување на задачите што пред Кузмана ги поставуваше Револуцијата, тој херојски загина на 25 февруари 1944 година, на прагот на слободата.

Во четвртата година од востанието Народно-ослободителната борба во Македонија зема широки размери и се проширува на целата територија на Македонија. Одлуките на II заседание на АВНОЈ беа со воодушевување примени во Македонија и својата конечна примена ја најдоа во одлуките на Првото заседание на АСНОМ одржано на 2 август 1944 година, а кон крајот на истата година дојде до целосно ослободување на Македонија, а Македонскиот народ и народностите заеднички со останатите Југословенски народи и народности ја продолжија борбата против окупаторот до конечно ослободување на целата наша ТАТКОВИНА.

2. Излегување од илегалност, присуство на партиско советување на МК во Прилеп, и понатаму без редовна партиска функција

Фашистичкиот напад на кралството Југославија го затекнува Кузмана Јосифоски како илегалец во Прилеп. Иако по барање на Шарло беше сменет од сите раководни функции, па дури и казнет со укор, Месниот комитет на КПЈ во Прилеп во овие судбоносни момен-

ти на априлската катастрофа не го заобиколи Кузмана, туку сакал да ги чуе неговите мислења и неговиот став по однос на фашистичката агресија. Тој меѓу прилепските комунисти уживал доверба и го биел глас на истакнат и најискусен партиски раководител. За овие тешки моменти во Прилеп тогашниот секретар на Месниот комитет на КПЈ за Прилеп Вера Ацева се сеќава: "Нокта меѓу 7-ми и 8-ми април 1941 година од Прилеп неосетно се повлекоа воените, полицајските и административните власти, така што 8-ми април Прилеп го раздени без властие. Власта бегаше, комунистите се договараа за борба. Утрото на 8-ми април во 6 часот, во домот на Марко Ристески, заврши состанокот на Месниот комитет на Партијата, кој почна на 7 април во 18 часот, а утредента на 9 април се одржа партиско советување."⁸⁰⁾ На овој состанок меѓу другото, се сеќава понатаму Вера Ацева, беше донесено решение: "да излезат од илегалност оние другари кои 6 април го затекнаа во илегалство!"⁸¹⁾ Меѓу нивв се наоѓал и Кузман Јосифоски-Питу. Така Кузман Јосифоски, после седум месеци проведени во илегалство станува легален. Дека Месниот комитет на КПЈ во Прилеп има голема доверба кон Кузмана Јосифоски, и покрај нападите врз него од страна на Шарло, се гледа и од фактот што на Партиското советување што на 9-ти април 1941 година го организира Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, на него беше поканет и присуствуваше Кузман Јосифоски. За ова партиско советување тогашниот секретар на МК Вера Ацева се сеќава: "Ова партиско советување започна на 9-ти април попладне во 14 часот, во куќата на Борка Симанот во Варошко маало. На него присуствуваа сите членови на Месниот комитет, сите секретари на ќелиите и еден број истакнати комунисти, меѓу кои, покрај Кузмана, присуствуваа: Крсте Црвенкоски, Аспарух Корубински, Методија и Киро Пишмано и други."⁸³⁾ На ова партиско советување биле прене-

сени ставовите на Месниот комитет на Партијата во Прилеп, донесени на состанокот што бил одржан еден ден пред советувањето. Понатаму за работата на советувањето Вера Ацева се секава: "На советувањето се разви жива дискусија во која учествуваша поголем дел од присутните. Кузман Јосифоски е еден од дискутантите. Тој во својата дискусија извршил анализа зошто кралството Југославија беше неспособно да му даде сериозен отпор на агресорот. На крајот од оваа неколку часовна жива дискусија беа еднодушни прифатени сите ставови и заклучоци на Месниот комитет на Партијата.⁸⁴⁾" Ова партиско советување изиграло голема улога во понатамошната мобилизација на прилепските комунисти, во борбата против новиот непријател, која што борба требало да се води во нови посложени и потешки услови. Огромното значење на ова советување се гледа и од фактот што тоа одиграло значајна улога во одржувањето на комунистите во градот, со правилен поглед и оценка на новонастанатата ситуација,⁸⁵⁾ зашто со право може да се рече дека одлуките на ова советување во исто време претставуваат отпочнување на подготовки на прилепските комунисти за борба против окупаторите.

Иако веднаш по априлската капитулација на стара Југославија излезе од илегалност, Кузман Јосифоски не добил никаква раководна партиска функција, ниту во Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, ниту во повисоките партиски форуми во Македонија. Ова секако се должеше на негативниот став на Методија Шаторов-Шарло кон Кузмана Јосифоски поради Кузмановата "непослушност". Меѓутоа, и покрај ваквата Шарлова политика спрема Кузмана Јосифоски, тој не можел да мирува и изнаоѓал форми и начини да ја манифестира својата револуционерна дејност. Во тоа му помагаше и Месниот комитет на Партијата во Прилеп, на чие чело во ова време како секретар

се наоѓаше Вера Ацева. Таа одвреме-навреме, според потребите на Месниот комитет, му давала по некое партиско задолжение и го активирала на тој начин Кузмана. Во ова време, како слабост која се провлекувала уште од пред априлската војна, една од слабите точки во дејноста на Прилепската партиска организација се чувствуваше селото. За елиминирање на оваа слабост Месниот комитет на Партијата преземаше соодветни мерки. Така, покрај другите мерки, за побрз продор на селото, Месниот комитет на КПЈ во Прилеп на состанокот одржан кон крајот на април 1941 година ги задолжил одредено време да дејствуваат на село, покрај другите, и својте два члена: Борка Талески и Трајко Бошкоски - Тарцан. Исто така извесно време биле ангажирани за работа на село и Кузман Јосифоски и Мирче Ацев.⁸⁶⁾ Во ова време Прилепската партиска организација беше една од ретките партиски организации во Македонија која успешно се спротивставуваше на Шарловата капитулантска политика, заобиколувајќи ги успешно Шарловите директиви, како што беше, на пример, онаа за собирање на оружје. На тој начин Прилепската партиска организација ги спроведуваше во живот директивите на ЦК КПЈ и другарот Тито за започнување на припреми за вооружено востание и со тоа застанувајќи јасно на линијата на КПЈ за вооружена борба против окупаторот. Ваквиот успех на Прилепската партиска организација се должи на фактот што таа во своите редови имаше комунисти кои се одликуваа со голема храброст и безгрижна преданост кон делото на Револуцијата и идеалите на Работничката класа, како што беше: Кузман Јосифоски-Питу, Трајко Бошкоски - Тарцан, Вера Ацева, Ордан Чопела, Борка Талески, Јоска Орданоски, Благоја Ристик-Вале, Мицко Којор, Лазо Филиповски⁸⁷⁾ и многу други револуционери.

За да дојде до првиот судир помеѓу Прилепските комунисти и бугарскиот окупатор, не требаше да помине подолго време. Кон средината на мај 1941 година од ПК на КПЈ за Македонија пристигна во Прилеп до Месниот комитет директива за удрлување на комунисти и други прогресивни луѓе во управите на читалните и други слични организации, кои веднаш по своето доаѓање ги формира окупаторот.⁸⁸⁾ На 25 мај 1941 година окупаторската власт организира состанок за формирање на читална во Прилеп, настојувајќи при тоа во раководството на читалната да бидат избрани профашистички ориентирани луѓе. Овој состанок беше искористен од страна на Прилепските комунисти јавно да го расклинуваат окупаторот. На овој состанок истапија со свои говори против окупаторската власт повеќе Прилепски комунисти: Борка Талески, Рампо Левката, Трајко Бошкоски, Љубен Лане и други. Заради своите истапи овие комунисти наредните денови биле повикувани и сослушувани во полицијата, а окупаторот почнал да презема и други мерки. Поради овој настан Месниот комитет на Партијата во Прилеп да живеат полу-илегално повеќе компромитуваните комунисти: Кузман Јосифоски, Борка Талески, Мирче Ацев и Трајко Бошкоски со цел да го избегнат апсењето. Тие внимателно се движеле во приквечерните часови и ноќе извесно време не спиеале во своите домови. Во меѓувреме тие оделе, по добиените задачи од Месниот комитет, и по селата, работеле за засилување на Партиската и Скоевската организација на село и создавале одбори на народна помош.⁸⁹⁾ Таков бил Кузман Јосифоски и другите Прилепски комунисти, тие не можеле да мируваат. Од ова може да се заклучи дека Кузман Јосифоски спаѓа во редот на оние Македонски комунисти кои што во ниеден момент не се понизија и не се помирија со фашистичката окупација, туку следејќи ја линијата на ЦК

КПЈ и другарот Тито, уште од првите моменти заставаа во првите редови во борбата против фашистичките окупатори и нивните слуги.

Б. КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ ПО ВТОР ПАТ ВО ИЛЕГАЛНОСТ

1. Повторно во илегалство и партизан на Селечка планина

Иако полу-илегалец од крајот на мај 1941 година Кузман Јосифовски не мирува, туку по задача на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп крстари по селата со цел да придонесе за зацврстување на партиските и скоевските организации, како и одборите за народна помош. Месниот комитет на Партијата при ова ангажирање на Кузман Јосифовски го користи неговото богато револуционерно искуство, па затоа често пати на своите состаноци го поканува и Кузмана, иако тој не е член на Месниот комитет. За еден од таквите состаноци на МК на КПЈ во Прилеп Вера Ацева се сеќава: "На 23 јуни 1941 година, вечерта околу 20 часот, почна советувањето во куќата на Благоја Ристик-Бале, во сокачето Шарена Чешма. Тоа заврши околу еден часот по полноќ. На советувањето беа присутни, покрај членовите на Месниот комитет и сите секретари на партиските ќелии и неколку истакнати комунисти од градот, и тоа: Кузман Јосифовски, Мирче Ацев, Крсте Црвенкоски, Пенко Здравкоски и Аспарух Корубиновски."⁹⁰) Еден друг учесник за ова советување се сеќава: "На ова широко партиско советување беа присутни околу 60 души. Во излагањето и дискусијата се виде дека и самиот народ не му верува на окупаторот дека е тој ослободител, туку дека е тој слуга на Германскиот фашизам."⁹¹) Во ова време Месниот комитет на Партијата во Прилеп располагал и со партиска техника на

чие создавање уште пред априлската војна работел и Кузман Јосифоски. На 11 јули 1941 година бил растурен првиот леток во Прилеп, во кој се раскликуваше Германо-Италијанско-Бугарскиот фашизам, а особено бугарската окупаторска власт во Македонија. Летокот бил делен во ноќта и фрлен скоро во секое двориште во куќите на градот. После оваа акција настанало големо апсење од страна на полицијата, а уапсени биле повеќе Прилепски комунисти.⁹²⁾ Согледувајќи ја ваквата ситуација, како новонастаната, според секавањето на секретарот на Партијата во Прилеп, по налог на Месниот комитет на Партијата во Прилеп, во илегалство преминаа првите комунисти, и тоа двајцата членови на Месниот комитет: Борка Талески и Трајко Бошкоски, а заедно со нив и Кузман Јосифоски. Сите тројца биле компромитовани пред полицијата, а Месниот комитет се плашеше да не бидат апсени.⁹³⁾ Така Кузман повторно бил принуден да премине во илегалност, само овој пат како илегалец ќе остане до својата херојска смрт. Веднаш по овој настан полицијата побарала да го апси и Кузмана Јосифоски, и лути поради тоа што не го нашле него, ја уапсија и злосторувача во полицијата мајката на Кузман, Лефта, која херојски се држеше пред полицијата и му пркосела пред окупаторот. Месниот комитет на КПЈ во Прилеп сега се најде во доста тешка ситуација. Покрај другото морал да се грижи за сместување и исхрана на овие први илегалци во Прилеп. За овие тешки моменти за Прилепската партиска организација нејзиниот секретар Вера Ацева се секава: "Околу средината на јули 1941 година Месниот комитет на Партијата од Прилеп одржа состанок во куќата на Перо Џајко, на кој беа повикани Кузман Јосифоски и Мирче Ацев на разговор во врска со нивното ангажирање во илегалните услови. Утредента по овој состанок, Кузман Јосифоски, Борка Тале-

ски, Трајко Бошкоски и Мирче Ацев, решиле на своја рака сами да заминат партизани и отишле на Селечка планина. Меѓутоа, Месниот комитет веднаш ги врати назад, зашто не можеше да дозволи четворцата раководни личности да бидат сами во планина."⁹⁴)

По враќањето од Селечка планина продолжува тешкиот илегален живот за Кузман и другите Прилепски комунисти.

За нетрпеливоста на Кузман Јосифоски што побрзо да биде ангажиран со поголеми партиски задолженија, Вера Ацева се секава: "Уште од првите денови на своето илегалство, Кузман Јосифоски и Мирче Ацев бараа од Месниот комитет да бидат ангажирани во Партиската организација во градот, или да бидат испратени во други места на работа. Кузман предлагаше да биде испратен во Кичево (Пред окупацијата Месниот комитет на Прилеп беше задолжен да помага за создавање на Партиската организација во Кичево и Бродско. За таа цел Кузман и уште некои други членови на Месниот комитет често одеа во Кичево и Брод.). Меѓутоа, Месниот комитет за тоа не можеше сам да донесе одлука, поради тоа дава предлог до Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија овие двајца да се ангажираат некаде надвор од Прилеп, затоа што двајцата се многу познати и компромитирани, а би било многу ризично илегално да се движат во градот.

Покраинскиот комитет одлучи и го испрати Мирче Ацев привремено да работи во Крушево, а кон крајот на август го повлекува во Скопје, додека Кузман Јосифоски го испраќа во Битола, но не да биде ангажиран таму на работа, ами само да се склопи како илегалец."⁹⁵)

Оваа одлука на Покраинскиот комитет Кузман Јосифоски многу тешко ја примѐ, зашто тоа значеше држење на Кузман Јосифоски и понатаму во изолираност.

2. Илегалец во Битола

После одговорот од Покраинскиот комитет испратен до Месниот комитет на Партијата во Прилеп, во кој Покраинскиот комитет, односно Методија Шаторов-Шарло го држеше стариот став спрема Кузмана Јосифоски, и со цел да би се растеретил Прилеп, зашто ќе има и други илегалци, нареди Кузман да биде предаден на Битолската партиска организација.⁹⁶⁾ И како што веќе спомнавме по цитираниите сеќавања на Вера Ацева: "Кузман Јосифоски по препорака од Шарловиот Покраински комитет е испратен во Битола, не за да биде активиран и ангажиран на револуционерна работа, туку само да биде склонат како илегалец и да не биде како таков терет на Прилепската партиска организација. Веднаш по ова решение на Покраинскиот комитет, во придружба на Круме Волнароски, Кузман Јосифоски заминува во Битола."⁹⁷⁾ Во Битола тој е добро примен од битолските комунисти и иако живее во строга илегалност, сепак често контактира со членовите на Месниот комитет на КПЈ во Битола, а нарочно со Стив Наумов. Во Битола Кузман Јосифоски како илегалец е сместен на територијата од првиот реон и менува повеќе илегални станови, меѓу кои извесно време престојува и во станот на Трајан Белев.⁹⁸⁾ Деновите на илегалниот живот во Битола на Кузмана Јосифоски му поминуваат многу тешко. Кузман е со немирна револуционерна дук. Тој не може да се помири само со тоа што одвреме - навреме ќе контактира со Битолските комунисти. Тој не сака да биде пасивен, туку тој сака и да учествува во револуционери акции, зашто се чувствува способен да го помогне револуционерното дело. Како резултат на оваа негова желба Кузман Јосифоски преку Стив Наумов повеќе пати му сигнализира на Месниот комитет во

Прилеп и бара истиот да интервенира кај Покраинскиот комитет, да тој биде ангажиран во партиска работа. Меѓутоа, Кузман Јосифоски се до неговото заминување во Западна Македонија, што уследи во почетокот на ноември 1941 година (кога беше сменет Покраинскиот комитет на чело со Методија Шаторов-Шарло и беше избрано ново Покраинско партиско раководство на чело со Лазар Колишевски (мое - Н.С.), не беше ангажиран, туку само како илгалец престојуваше во Битола. Тоа се должеше на личниот став на Методија Шаторов-Шарло што го имаше спрема Кузмана, поради спротивставувањето на Кузмана и не исполнувањето на желбата на Шарло во врска со вклучувањето на Лазо Ади Ристе во Народно-ослободителниот фронт во Прилеп.⁹⁹⁾ Ваквиот став на Шарло спрема Кузмана беше само една од веригата грешки што ги правеше Шарло, со кои тој и нанесе голема штета на Партиската организација во Македонија, отстранувајќи ги и пасивизирајќи ги способните партиски кадри, каков што беше Кузман Јосифоски, кои не ја одобруваа Шарловата политика. Секако дека тоа преставувал голем удар за младиот револуционер, удар кој што Кузман Јосифоски храбро го поднесува и како вистински комунист не се поколебува туку и верува на КПЈ и во исправноста на своите ставови, Во судирот со Шарловото раководство. Во таа борба Кузман Јосифоски истрајува, а за неговата исправност зборува и ставот на новиот Покраински комитет на чело со Лазар Колишевски, за што ќе стане збор понатаму.

3. Учество во Илинденската демонстрација во 1941 година

И покрај непријателскиот став на Методија Шаторов-Шарло спрема Кузмана Јосифоски, Месниот комитет на Партијата во Прилеп и понатаму Кузмана Јосифоски го смета за еден од своите најистакнати комунисти и револуционери. Секојпат кога ќе се даде можност

Месниот комитет во Прилеп го користи неговото револуционерно искуство и способност. Тоа, впрочем, се гледа и од следниот случај: Кон крајот на јули 1941 година Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија во врска со наближувањето на денот на Илинденското востание, испрати директивно писмо до партиските организации во кое се бараше за прославата на Илинден, што ја подготвуваша бугарските окупатори, партиските организации да подготват свои говорници. Да организираат демонстрации на кои ќе се истакнува вистинското македонско значење на Илинден, односно на Илинденското востание 1903 година за ослободување на Македонија.¹⁰⁰⁾ Прилепската партиска организација, спроведувајќи ја во живот оваа директива на Покраинскиот комитет, закажува состанок со Месниот комитет, кој е одржан пет до шест дена пред Илинден. На овој состанок се дискутирало за планот на таа акција. Покрај другото било предвидено на Илинден на демонстрациите да говори еден истакнат комунист од Прилеп, а истиот ќе говори за карактерот на Илинден 1903 година.¹⁰¹⁾ После подолги дискусии Месниот комитет на Партијата во Прилеп заклучува дека таква погодна личност која ќе држи говор и Кузман Јосифоски-Питу и испраќа партиски активиста да го доведе Кузмана од Витола во Прилеп. Било предвидено Кузман да тргне со поворката, само да биде маскиран со наочари, а истиот од кога премина во илегалност имаше пуштено и бркови,¹⁰²⁾ така што тешко можеше да биде препознат. После митингот било планирано да се направи демонстрација низ градот со транспаренти и исфрлање на пароли: "Да живее Илинден на Македонскиот народ", "Да живее Крушевската Република", "Македонија на Македонците"¹⁰³⁾ и друго. Исто така било решено пет членови на Партијата кои служеле војска, јаки луѓе и кои ќе бидат вооружени со по два револве-

ри и со две бомби, да го обезбедуваат Кузмана за време на говорот, а после демонстрациите да го испратат во Битола.¹⁰⁴⁾ Меѓу луѓето што го обезбедувале Кузмана Јосифоски се наоѓал и неговиот брат Аспарух Јосифоски, кој бил вооружан со револвер и две бомби. Ним им била поставена задача да не дозволат во никој случај Кузман да падне во рацете на окупаторот, па макар да изгинат до последен.¹⁰⁵⁾

На 2 август 1941 година бугарските окупатори организираа Илинденска прослава. Поворката што се формирала во центарот на градот тргнала кон гробиштата, каде требало да се изврши главниот дел од прославата. На тоа место било предвидено да говори и Кузман Јосифоски. За овој настан во сеќавањата на Вера Ацева се вели: "Меѓутоа, бидејќи поворката беше составена се само од луѓе од полицијата и од другите фашистички органи на власта, грст окорели бугарофили и еден мал број ополченци, така што немаше народ, Месниот комитет донесе одлука комунистите да се повлечат, а Кузман Јосифоски да не го држи говорот, зошто нема народ, нема кого да револуционизираат, само непотребно би се изложиле на ризик да бидат затворени или убиени."¹⁰⁶⁾ После ова решение на МК, придружен од поголема група комунисти, Кузман Јосифоски слегол покрај градските гробишта на битолското паде и после со велосипед се вратил во Битола.¹⁰⁷⁾ Така заврши Илинденската прослава во Прилеп 1941 година. И ако на таа прослава Кузман и останатите Прилепски комунисти не добија можност јавно на окупаторот да му ја искажат вистината за Илинденското востание, сепак бугарскиот окупатор се осети поразен зошто на оваа прослава не доби никаква поддршка од народните маси на Прилеп. Бугарскиот окупатор беше оставен сам на себеси да си докажува и убедува во присвојувањето на овој значаен јубилеј од Македонската историја. И овој пат

дојде до израз неустрашивоста и спремноста на Кузмана Јосифоски да влезе во отворен судир со фашистичките окупатори. Беше тоа всушност уште едно признание на неговото револуционерно искуство, а воедно и доказ дека ужива голем авторитет меѓу прилепските комунисти и покрај Шарловата изолаторска политика што ја води против него.

4. Сменување на Шарло, а Кузман Јосифоски активизиран како револуционер и избран за член на Пленумот на Покраинскиот комитет

Согледувајќи ги пропустите на Шарловиот Покраински комитет, ЦК на КПЈ презема мерки да ја поправи положбата во Македонската партиска организација. Во почетокот на септември 1941 година од страна на ЦК КПЈ суспендирано е Шарловото Покраинско раководство и е формиран нов Покраински комитет на КПЈ за Македонија, во состав: Лазар Колишевски, како секретар, а членови: Мара Нацева, Борка Талески, Благоја Мучето и Бане Андреев. Новиот Покраински комитет пред себе како главна задача ги постави: зацврстување на партиските организации на теренот и да се забрзат потготовките за вооружено востание во Македонија, кое востание веќе пламтеше во останатиот дел на Југославија уште од јули 1941 година. За успешно остварување на оваа своја цел, новиот Покраински комитет пристапи кон водење на правилна кадровска политика и кон активирање на сите искусни комунисти, кои што во времето на Шарловиот Покраински комитет се наоѓаа во "сенка", односно беше спречувано нивното револуционерно активирање поради тоа што не ја одобруваа и се опираа на штеточинската политика на Методија Шаторов - Шарло. Меѓу таквите кадри спаѓаше и Кузман Јосифоски,

кој зад себе имаше богато револуционерно искуство, не само како член на Партијата и учесник во напредното студентско и работничко движење, туку и раководно искуство како поранешен секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, а исто и како поранешен член на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија. Согледувајќи ги овие вредности на Кузман Јосифоски, новиот Покраински комитет на КПЈ за Македонија на чело со Лазар Колишевски, веднаш го активира и ангажира. Во ноември 1941 година го испрати Кузмана Јосифоски како инструктор во Западна Македонија, под италијанска окупација, во својство на член на Пленумот на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија.¹⁰⁸⁾

Изборот на Кузман Јосифоски во поширокиот состав на ново избраниот Покраински комитет, како и неговото испраќање во Западна Македонија со доверлива задача,¹⁰⁹⁾ таму да ги обнови и зацврсти и поврзе партиските организации, како и да формира нови и на истите да им даде помош во нивните подготовки за организирање на вооружена борба. Секако тоа претставува уште едно признание на револуционерните вредности на Кузман Јосифоски од страна на новиот Покраински комитет, кој ги спроведуваше директивите на ЦК КПЈ и другарот Тито. Уште од првиот ден од стапувањето на новата должност и добивањето на оваа доверлива задача од страна на Партијата, Кузман Јосифоски целосно ќе се ангажира во нејзиното остварување, во кое ќе го вгради целиот свој револуционерен дух, своето револуционерно искуство и способност, за што ќе посведочат и успесите што тој ќе ги постигне во организирањето на востанието во овој дел на Македонија. Неговата задача во Западна Македонија беше покомплицирана уште повеќе и поради тоа што со партиските организации во овој дел на Македонија Шарло пре-

прати со секакви врски,¹¹⁰⁾ откако ја припои Партиската организација на Македонија кон Бугарската работничка партија (комунисти). Кузман Јосифоски со својата активност допринесе да се зајакнат партиските организации во Тетово, Гостивар и Струга, и формира нови до крајот на 1941 година во Мавровско, Кичево и Дебар.¹¹¹⁾ Новиот Покраински комитет веднаш по своето формирање и обрати големо внимание на Партиската организација од Македонија под италијанска окупација и оцени дека таму има добри услови за развитокот на вооружената борба. Поради тоа на оваа територија Покраинскиот комитет, покрај Кузмана Јосифоски, испрати и други опитни комунисти како: Душко Поповиќ, Крсте Црвенкоски, Ванчо Бурзески и други. Во почетокот на ноември 1941 година Кузман заминува преку Битола и Преспа за Струга,¹¹²⁾ односно на територијата под италијанска окупација.

По неколку месечна самопрегорна работа успева да создаде организации на КПЈ или партиски поверенства, организации на СКОЈ и друго онаму каде што немаше. Теренот од Струга, Кичево, Дебар, Гостивар и Тетово го минуваше повеќе пати.¹¹³⁾ На оваа територија Кузман Јосифоски ќе формира и организации на собирање на народна помош, како и воени комитети, собирање оружје и други органи на борбата. Поради својата неуморна партиска работа, како и поради својата умешност и мајсторство да им пристапува на луѓето и да остава кај нив незаборавен и пријатен впечаток, тој меѓу членовите на Партијата и партиските активисти и симпатизери беше омилен и секогаш драг гост и поради тие свои особини од нив го доби прекорот "Татко" под кое име беше познат на секаде во Западна Македонија.

В. АКТИВНОСТА НА КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ КАКО ЧЛЕН НА ПЛЕНУМОТ
НА ПОКРАЙНСКИОТ КОМИТЕТ И ПАРТИСКИ ИНСТРУКТОР ВО
ЗАПАДНА МАКЕДОНИЈА

1. Обнова и проширување на партиските организации
во Западна Македонија

Формирањето на новото Покраинско раководство, го затекна Кузмана Јосифоски како илегалец во Битола. Наскоро, потоа, тој доби задача да се префрли во Западна Македонија, на територијата под италијанска окупација во својство на партиски инструктор и член на Пленумот на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија. Преку партиската врска на Битолската партиска организација, Кузман Јосифоски преку Преспа во почетокот на октомври 1941 година се префрли на територијата под италијанска окупација. Во целина Партиската организација во Западна Македонија под италијанска окупација во ова време како резултат на запоставувањето на Шарловото раководство и по приклучувањето на Македонската партиска организација кон БРП (к) беше оставена сама на себе и организационо беше многу слаба и неповрзана. Сликвито, ситуацијата на Партиската организација на оваа територија во времето на доаѓањето на Кузмана Јосифоски е прикажана во еден негов извештај, испратен до Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија во кој меѓу другото се вели: "На територијата на Македонија под италијанска окупација до пред еден месец, не може да се говори за постоење на Партиска организација. Вистина во две места постоеја месни раководства, едното во Струга, другото во Тетово, но и тие разединети со фракционашка борба и фамилијарност. По дезертирањето на одговорните, истите се растураат, а партијците се разбегнуваат кој каде знае.¹¹⁴⁾ Преку Преспа, Корча и Струга¹¹⁵⁾ Кузман Јосифоски во почетокот на истиот месец пристигнува во Кичево¹¹⁶⁾ од каде што ќе го започне својот револуционерен поход во Западна

Македонија. За да воспостави контакт со Кичевската партиска организација, на Кузмана не му било многу тешко зашто тој во Кичево е доаѓан и има контактирано со Кичевските комунисти и симпатизери и порано пред априлската војна 1941 година, а со некои симпатизери на Партијата од Кичево се запознава уште во Белград за време на студиите. Веднаш по доаѓањето во Кичево Кузман Јосифоски најпрво воспоставува контакт со Богоевски Драге, кој што го поврзува со Пепи Јованоски, кого го познава уште од Белград и со кого уште истиот ден вечерта одржуваат состанок.¹¹⁷⁾ На овој состанок со Пепи Јованоски, Кузман Јосифоски му изнесува дека е дојден во Кичево со задача да формира Местен комитет на КПЈ и да ја обнови работата на Партиската организација и истиот го консултира кој лица можат да дојдат во предвид за формирање на Местен комитет. На истиот состанок Кузман Јосифоски на Пепи Јованоски му соопштува дека е примен за член на КПЈ. За овој состанок со Кузман Јосифоски, Пепи Јованоски се сеќава со следните зборови: "Мене ми беше посебно задоволство да го слушам, зашто тој знаеше јасно, сликовито и пристапно да ги изложува работите. Најпрво зборуваше за политичката ситуација во светот и во Југославија, посебно кај нас во Македонија, потоа за улогата и задачите на Партијата и за ставовите на КПЈ во ново настанатата ситуација. Посебно ја објаснуваше потребата за организирање на вооружено востание."¹¹⁸⁾ Со помош на Пепи Јованоски во наредните денови тој одржува контакти и со други поистакнати симпатизери на Партијата во Кичево. Откако овие консултации биле спроведени со сите можни кандидати за Партијата, по барање на Кузмана Јосифоски и во негово присуство се одржува состанок ноќта помеѓу 10 и 11 октомври 1941 година во куќата на Борис Алексоски-Карче. На тој состанок откако Кузман на присутните им соопштува дека се

примени за членови на Партијата, од нив го формирал Месниот комитет на Партијата во Кичево, во состав: Пепи Јованоски, секретар на Месниот комитет, а членови: Јанко Михајлоски, кој бил задолжен за СКОЈ, Пецо Чингоски, задолжен по синдикална линија, Борис Алексоски - Карче, задолжен за село, Драге Богоески, Владо Полечнина, Нико Пусески и Борис Груески.¹¹⁹⁾ На истиот состанок, на новоформируваниот Местен комитет усмерувајќи ја неговата работа Кузман Јосифоски му дава конкретни задачи и ги задолжува неговите членови да формираат партиски ќелии во градот и по селата. Така во Кичево Кузман Јосифоски го формира првиот Местен комитет и прв поставува здрави темели на Партиската организација. Во Кичево Кузман Јосифоски овој пат останува околу две недели и потоа оди во Дебар и одтаму во Тирана. Ентузијазмот што го внесе Кузман во работата на Месниот комитет брзо се проширува на целата Партиска организација и останатите органи на Народно-ослободителната борба во Кичевско. За многу кусо време од престојот на Кузман Јосифоски во Кичево, беа формирани повеќе партиски ќелии во градот и некои села, повеќе скоевски и симпатизерски групи, прибрано повеќе оружје и друго.¹²⁰⁾

Околу еден месец покасно, во ноември 1941 година, Кузман Јосифоски доаѓа во Кичево по втор пат и бил пријатно изненаден од постигнатите успеси на Кичевската партиска организација за толку кратко време. На одржаниот состанок на Месниот комитет во Кичево, во негово присуство, Кузман Јосифоски добива слика на една прилично разградена активност на Партиската организација, како во градот, така и во селата.¹²¹⁾ При тоа тој уочил дека голем проблем во тоа време претставувал недостигот на пишан материјал и поставил задача пред Месниот комитет, тој во најскоро време да створи

илегална партиска техника, што по извесно време било и направено. Како што беше погоре речено, Кузман Јосифоски, по конституирањето на Кичевската партиска организација, оди по партиска задача во Тирана, каде воспоставува врски и соработка со Албанското народно - ослободително движење од името на Народно-ослободителното движење во Македонија, како составен дел на Југословенското револуционерно движење. Кузман Јосифоски за извршување на револуционерни задачи уште неколку пати ќе патува во Албанија, за кои ќе стане понатаму збор во трудот.

По неколку дневното задржување во Тирана, Кузман Јосифоски во средината на ноември 1941 година доаѓа во Гостивар, каде веднаш се поврзува со партиските активисти. Во ова време во Гостивар постои и Местен комитет на КПЈ. Овој Местен комитет на КПЈ во Гостивар е формиран во втората половина на септември 1941 година, веднаш по формирањето на новиот Покраински комитет на чело со Лазар Колишевски. На формирањето на овој Местен комитет на КПЈ му претходеше одење во Скопје на членот на Месната партиска поверенство во Гостивар Александар Груевски, кој во Скопје беше поврзан од Славка Фиданова со делегатот на ЦК КПЈ Драган Павловиќ и со секретарот на Покраинскиот комитет Лазар Колишевски. Од нив Александар Груевски добива директиви за понатамошна работа.

После тродневниот престој во Скопје, Александар Груевски се враќа во Гостивар, каде во куќата на Ксенте Богоев одржува состанок на Месното партиско поверенство на кој ги пренесува директивите на новиот Покраински комитет и на истиот состанок се избира и Местен комитет на КПЈ за Гостивар, во состав: Боро Канчевски, Анте Гиноски, Слободан Пеповски, Тихомир Шаревски и Александар Груевски.¹²²⁾ Еден месец подоцна, некаде кон средината на

октомври 1941 година, во Гостивар од Маврово пристигнува и извесно време престојува како инструктор на ПК Перо Наков. Неговиот престој во Гостивар и пренесувањето на неговите искуства на Гостиварските комунисти се одразува позитивно¹²³⁾ во зацврстувањето на Партиската организација, како и на припремите за формирање на партизански одреди.

Веднаш по своето доаѓање во Гостивар Кузман Јосифоски закажува состанок на Месниот комитет. Откако го проучува социјалниот состав и дејноста на Месниот комитет, врши реорганизација на Месниот комитет, односно формира нов состав: Борис Камчески, секретар, а членови: Анте Гиновски, Крсте Гиновски, Слободан Пеповски и Бранко Станоевиќ.¹²⁴⁾ Ваквата реорганизација на Месниот комитет во Гостивар Кузман Јосифоски-Питу ја прави врз база на широките овластувања што тој ги добива од новото Покраинско партиско раководство пред своето поаѓање во Западна Македонија. Практично со доаѓањето на Кузман Јосифоски-Питу Партиската организација за прв пат се поставува на здрави основи.¹²⁵⁾ Набрзо по доаѓањето на Кузман Јосифоски беа формирани четири партиски ќелии од по три до пет души во Гостивар, а при Месниот комитет беше формирана и посебна комисија за село, вели во своето сеќавање Сашо Исоски.¹²⁶⁾ Како резултат на оваа неуморна револуционерна работа на Кузман Јосифоски, за кратко време биле формирани партиски ќелии и во повеќе Гостиварски села, а нарочно во селата од Мавровскиот крај. Личните контакти на Кузман Јосифоски-Питу со членовите на Партијата и на Месниот комитет на КПЈ, неговите информации за состојбата на источниот фронт и другите фронтови ширум светот и инструкциите што тој ги дава за натамошна работа, Месниот комитет и останатото партиско членство во правецот на

исфрлање на партизански одред во Гостиварскиот крај оставија длабоки траги кај сите со кои Питу дојде во допир, влевајќи им голем оптимизам во иднината за развојот на Народно-ослободителното движење.¹²⁷⁾

За подобро информирање на своите членови и симпатизери, Гостиварската партиска организација, по настојувањето на Кузман Јосифоски, успеа кон крајот на 1941 година да организира и партиска техника и секој седум дена беше издаван билтен,¹²⁸⁾ и дека со издањето на Кузман Јосифоски дејноста на Партиската организација во Гостивар доживува препород зборува и фактот што во почетокот на 1942 година на овој терен се формираат и првите органи на борбата, односно првиот Народно-ослободителен комитет во состав: Коста Јосифовиќ, Поп Вејко, Тома Джелај и Борис Камчески.¹²⁹⁾ Месниот комитет на партијата во Гостивар во оној состав во кој го формира Кузман Јосифоски останува се до 13 јануари 1942 година, кога настанува провала на Партиската организација во Гостивар. Во Гостивар Кузман престојува долго време. Меѓутоа тој не останува само во него, туку повремено оди во Тетово и Мавровскиот крај, како и во другите места во Западна Македонија, Извршувајќи ги партиските задачи што пред него ги постави Покраинскиот комитет кога го испрати на теренот под италијанска окупација.

После воспоставената врска со новиот ПК, во втората половина на септември 1941 година и формирањето на Месниот комитет на КПЈ во Гостивар, некои од неговите членови добиваат задача да одат во Мавровскиот крај и таму да работат на формирање на партиски ќелии и скоевски активи, потоа органи на борбата и вршење припреми за формирање партизански одред.

Како резултат на ваквата активност на Месниот комитет на КПЈ во Гостивар, наскоро во Мавровскиот крај беа формирани партиски ќелии во селата: Маврово, Никифорово и Леуново.¹³⁰⁾

Овие партиски ќелии веднаш по своето формирање почнуваат голема активност за што придонесуваат партиските активисти, а нарочито во втората половина на октомври 1941 година и престојот на инструкторот на Покраинскиот комитет Перо Наков во овој крај.¹³¹⁾

Меѓутоа, голема подела во револуционерната работа партиските ќелии од Мавровските села, односно Партиската организација од Мавровскиот крај доживува кога во овој крај пристигнува инструкторот и член на Пленумот на ПК Кузман Јосифоски.

Во средината или втората половина на ноември 1941 година Кузман Јосифоски од Гостивар препратен преку партиска врска од Сарџо Исоски пристигнува во Маврово, каде се поврзува со Седека Спироски, потоа со него заедно одат во куќата на Добрета Трпески во Никифорово. Таму, според сеќавањата на Александар Груевски, Кузман Јосифоски веднаш закажува и одржува состанок со поистакнати комунисти од Мавровскиот крај.¹³²⁾ Понатаму Александар Груевски за тој состанок се сеќава: "На состанокот кој траеше скоро цела ноќ ние членовите на Комитетот поднесовме детален извештај за состојбата на партиските и оковските организации во Мавровските села, за расположението на населението, за дејноста на окупаторот и друго. Питу се интересираше за се, за целокупната наша работа, за методот на работата и спроведувањето на директивите и задачите што ги добивме од Лазара Колишевски на состанокот во Скопје, се интересираше за низа детали, кои на прв поглед изгледаа малу важни. Меѓутоа, од сите овие податоци Питу, како искусен партиски работник, извлекуваше заклучоци

за идната работа."¹³³⁾ Како што имал вообичаена практика, Кузман Јосифоски ги запознава најпрво присутните со развитокот на вооруженото востание во Југославија и со успехите на партизанските одреди, а потоа со ситуацијата во светот. Потоа Кузман Јосифоски на состанокот дава позитивна оценка на дотогашната работа на Партиската организација во Мавровскиот крај, и укажал на некои пропусти, а потоа, според секавањата на Александар Груески, ги поставил следните задачи на Месниот комитет за Мавровскиот крај за неговата понатамошна работа:—"Продолжување со интензивна политичка работа меѓу масите и формирање на Народно-ослободителни комитети од постари луѓе, кои, исто така, ќе работата на политичкото издигнување на работните луѓе во врска со припремите со исфрлање партизански одред;

- Да се прошират постоеќите партиски ќелии со примање на нови членови од редовите на најистакнатите скоевци и да се што пошироко опфати младината во СКОЈ;
- Да се воспостави врска со селата: Беличица и Галичник и да се формираат партиски организации во нив;
- Да се продолжи со интензивна работа на собирање оружје и други војни материјали и да се организираат илегални складишта во кои ќе се чуваат собраните материјали и оружје.¹³⁴⁾

Утредента по состанокот Кузман Јосифоски заминува од Никифорово за Гостивар. После заминувањето на Кузман, веднаш е пристапено кон спроведувањето на од него добиените задачи. Прво е пристапено кон спроведување, односно кон формирање на Народно-ослободителни комитети по селата од стари и кон Партијата наклонети луѓе, како први органи на борбата. После формирањето на овие комитети

кои во суштина претставуваат први зародиши на новата народна власт во овој крај (и кои во 1942 година прераснуваат во Народно-ослободителни одбори (мое-С.Н.), одржани се состаноци на кои, покрај другото, била објаснувана нивната улога и поставуваните задачи и за кои зборувал Кузман Јосифоски.¹³⁵⁾ Така со својата посета на Мавровскиот крај во ноември 1941 година, Кузман Јосифоски многу допринесува и во овој крај да се развие широка револуционерна дејност и да се распламти востанието и во делот на овој крај на Македонија. Резултатите од престојот на Кузмана Јосифоски во Мавровскиот крај уште повеќе ќе дојдат до израз во наредната 1942 година, кога на овој терен ќе дојде и до формирање на првите партизански одреди. Во декември 1941 година Кузман Јосифоски повторно ќе дојде во Мавровскиот крај. Во оваа негова посета, втора на овој крај, Питу ќе добие извештај, што е се сторено од неговата прва посета, во исполнувањата на од него поставените задачи.

Овој пат Кузман Јосифоски во Никифорово одржува состанок на Месното партиско раководство. После поднесениот извештај за извршените од него поставени задачи, Кузман Јосифоски-Питу опширно им зборувал за политичката ситуација, за состојбата на фронтите и за натчовешката борба на партизанските одреди против окупаторот, четничките и усташките банди во разните краеве на нашата земја и им поставил нови задачи.¹³⁶⁾ После состанокот во Никифорово, Кузман Јосифоски, придружен од Добри Трпоски, оди во Леуново, каде што исто така одржува партиски состанок, а оттаму придружуван од Тихомир Шаревски, преку планините по длабок снег, заминуваат за Кичево. Меѓутоа, ова не е последно крстарење на Кузман Јосифоски по Мавровскиот крај, каде што тој ќе навратува и во наредните 1942 и 1943 година.

Понатаму револуционерниот пат на Кузман Јосифоски го води во Тетово, каде пристигнува во втората половина на месец ноември 1941 година.

Големи придонесот во сретнувањето и зајакнувањето на Партиската организација и револуционерното движење во Тетово на крајот на 1941 година од страна на Кузман Јосифоски.

Априлската војна Тетовската партиска организација ја затекнува доста добро средена и организирана.

Првиот Местен комитет на КПЈ во Тетово е формиран во јуни 1940 година. Составот на овој Комитет дефинитивно е утврден при крајот на февруари 1941 година, и него го сочинувале: Ѓоре Стојчески, како секретар, и членовите: Славка Фиданова, Живка Отунска, Круме Наумоски и Трпко Стаматовски. Така во пролетта на 1941 година во Тетово, во составот на Партиската организација работела четири партиски ќелии,¹³⁷⁾ и повеќе воспитни групи. Веднаш после 6 април 1941 година, на два дена по влегувањето на окупаторските војски во Тетово, по одлука на Месниот комитет на Партијата (на 10-ти април - мое С.Н.), одржана е широка партиска конференција,¹³⁸⁾ во куќата на Гоце Стојчески. Од работата на оваа партиска конференција, тогашниот член на Месниот комитет на КПЈ за Тетово, Славка Фиданова, се сеќава дека Тетовските комунисти на Конференцијата го извлекоа заклучокот дека со капитулацијата на Југославија не е завршена војната, која и понатаму треба да продолжи.¹³⁹⁾

Злочиначката работа на Шарловиот покраински комитет не остана без последици и по работата на Тетовската партиска организација, како и на останатите партиски организации во Западна Македонија под италијанска окупација. За овие последици по рабо-

тата на Тетовската партиска организација, еден од тогашните членови на Месниот комитет на КПЈ во Тетово, Славка Фиданова, се сеќава: "За ова време ние, Месниот комитет, настојувавме да одржуваме врска со Скопје. Едно по друго испраќавме луѓе како не би ја прекинале врската и евентуално да дознаеме за директивите за натамошната работа. Може слободно да се рече, тоа е оцена од повеќето нас, дека Покраинскиот комитет потполно не занемари, не се интересираше за нас, иако ние покушававме да одржуваме врска."¹⁴⁰)

Ваквата политика на Шарловото раководство, како и паѓањето во рацете на полицијата на секретарот на Месниот комитет на КПЈ Гоце Стојчески во јули 1941 година, беше причина Тетовската партиска организација да биде доведена во многу тешка ситуација, а еден голем дел од комунистите и симпатизерите да се префрли во Скопје. Така да во овој период на кратковремено, август 1941 година, практично Месниот комитет на Партијата во Тетово и не постоеше.

Нови моменти во работата на Тетовската партиска организација настануваат есента 1941 година, кога е избрано ново Покраинско раководство на чело со Лазар Колишевски. Наскоро, кон крајот на септември 1941 година, како резултат на правилната политика и неуморното работење на новото Покраинско раководство и кога во Тетово пристигнуваат првите партиски инструктори на новиот ПК, настанува обновување и заздравување на Тетовската партиска организација. Во втората половина на октомври 1941 година во Тетово од Гостивар пристигнува инструкторот на ПК Перо Наков, кој извесно време престојува во Тетово и многу придонесува за консолидирање и застанување на Тетовската партиска организација на здрави носе.

Меѓутоа, последиците од Шарловото погрешно раководење сеуште се чувствува. Во втората половина на ноември во Тетово како инструктор на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија доаѓа Кузман Јосифоски-Питу. Веднаш по своето пристигнување во Тетово, тој неуморно работи на средување на Тетовската партиска организација, за резултатите од неговото доаѓање во Тетово, Томо Софрониски, еден од членовите на Месниот комитет на КПЈ во Тетово, се сеќава: "Со доаѓањето на Кузман Јосифоски Партиската организација во Тетово добива нов импулс за работа. Работата живнува и се шири. Продирањето на масите, во народот е се поголемо."¹⁴¹⁾ Тоа се гледа и од бројченото зголемување на членството. Така, до доаѓањето на Кузмана Јосифоски, Тетовската партиска организација брои девет комунисти, а по неговото доаѓање, таа набргу нараснува на околу 20 души.¹⁴²⁾ Во исто време Тетовската партиска организација продира и во околните села. Исто така се проширува и Скоевската организација. По настојување на Кузмана Јосифоски во Тетово (започнува да работи и илегална партиска техника) започнува да се издава илегален партиски неделен информативен весник. Се започнува и со прибирање на народна помош од луѓето - симпатизери на НОВ.¹⁴³⁾ Во ова време во Тетово, и покрај големите тешкотии, делува и Местен комитет на КПЈ составен од 5 члена, а за негов секретар бил Гоце Стојчески.¹⁴⁴⁾ Средување и проширување на своите редови, како и успешна работа, Тетовската партиска организација ќе бележи и во наредниот период, што ќе биде една од причините да Тетово биде одредено, во почетокот на 1942 година, за седиште на Окружниот комитет на КПЈ за Западна Македонија.

Во втората половина на ноември 1941 година на својот пат по западна Македонија, извршувајќи ги задачите добиени од страна на Покраинскиот комитет, Кузман Јосифоски ја посетува и Струга, каде затекнува несредена ситуација.

Кога во септември 1941 година беше формиран нов Покраински комитет на КПЈ за Македонија на чело со Лазар Колишевски и Покраински штаб, нивната дејност набрзо се осети и во Струга и Струшко. Месниот комитет на Партијата во Струга е формиран на крајот на септември 1941 година на состанокот одржан во плевната на Стефан Нестороски, крај железничката пруга до самиот железнички мост. На овој состанок за секретар на Месниот комитет на КПЈ беше избран Науме Шипо.^{144а)} За кратко време дел од поимкусните комунисти, меѓу кои и Киро Чакар, ја напуштаат Струга и одат на бугарска територија, Партиската организација останува обезглавена и не успева да заживее и да се активира како Покраински комитет:

Нови моменти на револуционерна дејност на територијата на Струга и Струшко настануваат во втората половина на ноември 1941 година, кога во Струга пристигна Кузман Јосифоски - Питу,^{144б)} како инструктор на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија. Со неговото доаѓање Струшката партиска организација доживеа полет во револуционерната работа. Откако ја анализира состојбата во Струшката партиска организација, Кузман го смени Месниот комитет, ја реорганизира Партиската организација, и на состанокот одржан во последните денови на ноември 1941 година во негово присуство е избран нов Местен комитет во Струга, во состав: Васил Калајџиски, како политички секретар, и Владо Малески, како организационен секретар, а за членови биле избрани: Нико Нестор, Јосиф Миса и Стефан Нестороски.^{144в)} Исто така додека Кузман

престојува во Струга формирана е и Скопска организација и е избран Местен комитет на СКОЈ, во состав: Стефан Нестороски, како секретар, а членови: Нико Нестор, Боре Јупан и Петре Цигероски.^{144г)} Кузман Јосифоски ги подучува Струшките комунисти како да работат, им поставува задачи да формираат повеќе партиски ќелии и да работат меѓу албанската и турската народност за нивното приклучување во редовите на Револуцијата, да формираат воен штаб. Поттикнат од Кузмана Јосифоски, Месниот комитет во својата активност, покрај другото, постигна значаен успех во разбивањето на илузиите за "бугарските слободи" и благодарение на таквата активност се издигаше Македонската национална свест во Струга и Струшко. Оваа посета на Кузмана Јосифоски во Струга има големо историско значење за натамошниот развој на Народно-ослободителното движење во Струга и Струшко. Задачите што тој ги поставил пред Струшките комунисти биле со голем елан извршени. Резултатите што уследија од оваа реорганизација, што ја изврши Кузман Јосифоски, многу бргу се почувствува. Била забележана активност на комунистите како во градот, така и во соседните села.

Уште во времето на стара Југославија во Дебар постои воспитна група на симпатизери на КПЈ, во која најактивно делувале Мило Миноски и Петко Секулоски. По капитулацијата на стара Југославија, оваа воспитна група е активирана од страна на горе споменатите активисти, кои упорно работат на создавање и на други воспитни групи. Оваа нивна дејност кон крајот на 1941 година услови да дојде и до формирање на првата ќелија на КПЈ^{144д)} во Дебар, која што по директива и во присуство на Кузман Јосифоски прерасна во Поверенство, а подоцна и во Местен комитет на КПЈ за Дебар. Дејноста на ново формиранiot Покраински комитет на

чело со Лазар Колишевски наскоро се осети и во Дебар и Дебарско, и кон крајот на 1941 година започнуваат да доаѓаат негови партиски инструктори и на овој терен, кои многу допринесоа не само да зајакне револуционерната активност во овој крај, туку и да се расчистат многу прашања и дилеми што постоаа кај многу активисти од овој крај. Така на пример, еден дел од револуционерните кадри од Дебар и Дебарско, како и мнозина што привремено беа дојдени од Албанија во Дебар по окупацијата, беа под влијание на револуционерното движење на Албанија и сметаа дека револуционерното движење од Дебар и Дебарско влегува во составот на револуционерното движење на Албанија. Имаше, исто така, и многубројни кадри кои сметаа дека револуционерното движење од овој крај влегува во рамките на КПЈ. Важна улога во расчистувањето на овие дилеми одигра Кузман Јосифоски-Питу, кој при крајот на 1941 година дојде во Дебар и во склопот на своите патувања во Албанија и во контактите со Албанските раководители^{144f)} разговараше за овој проблем и придонесе за неговото решавање.

Како што веќе беше споменато, при својот престој во Тирана во ноември 1941 година, Кузман Јосифоски се среќава со Мино Миноски, кој му ја изнесува положбата во Дебарско-Галичкиот крај. При оваа средба со Кузмана, Мино Миноски од него доби задача веднаш да отпатува во Дебар, каде треба да се состане со активисти и да почне со стварање на Партиска организација во градот и селата.^{144e)} Веднаш после овој разговор со Кузмана Јосифоски, Миноски отпатува за Дебар каде стани во контакт со тамошните активисти, во прв ред со Петко Секулоски околу изборот на луѓе што ќе влезат во Партискиот актив. После подолги консултации на 25 ноември 1941 година во куќата на Методи Тенекеџијата во Дебар беше формирана

првата Партиска келија, во која влегоа: Мино Миноси, Петко Секулоски, Марко Шулајкоски и Филип Мартиноски.^{144ж)} Така во крајот на ноември 1941 година беше создадена Првата Партиска јатка во Дебар, која што заживеа вистински партиски живот. Пресвртница во револуционерната дејност на оваа Партиска келија во Дебар настанува при крајот на 1941 година, кога Дебар го посети Кузман Јосифоски во својство на инструктор на Покраинскиот комитет. Тој во Дебар доаѓа во декември 1941 година и останува два дена. За време на овој престој одржува состанок со Партиската келија и откако ја проучи положбата, како политичка, така и организациона, изврши реконструкција на Партиската келија, која ја нарече Поверенство на КПЈ за Дебар,^{144з)} и формира раководство на истата на чело со Мино Миноси, како секретар, водејќи сметка при тоа за националниот состав на Дебарскиот крај. Кузман Јосифоски во раководството на Партиското поверенство од Албанската народност го кооптира и Ирфан Дика. Благодарение на помошта што на Партискиот актив во Дебар ја укажуваше Кузман Јосифоски, било директно или преку писма, се повеќе се развиваше револуционерното расположение на масите од овој крај и многу придонесе за нивното масовно приклучување кон НОБ, што ќе уследи подоцна. За револуционерниот лик на Кузман Јосифоски, како и за неговиот револуционерен придонес за развитокот на Народно-ослободителното движење во овој крај, најубаво зборуваат зборовите на еден од тогашните партиски активисти од овој крај, Петко Секулоски, кој во своите сеќавања вели: "Кузман ми остави силен впечаток, затоа што тој беше интелигентен, продорен и на својствен начин го водеше разговорот со кој те поттикнуваше."^{144и)} Раководството на Поверенството во овој состав, кое го формира Кузман Јосифоски, одржа неколку наста -

ноци и со ваква револуционерна активност Дебарските комунисти влегоа во наредната револуционерна 1942 година.

Со досегашното излагање во ова поглавје на револуционерната дејност на Кузман Јосифоски во периодот октомври-декември 1941 година се заокружува еден многу плоден период од неговиот век, во кој Кузман Јосифоски го вложува своето богато револуционерно искуство, својот револуционерен ентузијазам и докажува дека е способен организатор и партиски раководител и непоколеблив борец на Партијата. Со уште поголем интензитет тој својата револуционерна дејност ја продолжува во наредната 1942 година.

2. Секретар на Окружниот комитет за Западна Македонија
и член на Покраинското воено раководство

а) Учество на Јануарското советување (1942 година)

Во почетокот на ноември 1941 година во една провала во рацете на бугарската полиција падна секретарот на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија Лазар Колишевски.¹⁴⁵⁾ Како резултат на ова затворање на Лазар Колишевски настанува нова ситуација во работата на Партиската организација во Македонија.

На чело на Покраинското раководство дојде Бане Андреев, кој не може да се снајде во овие специфични услови од Револуцијата во Македонија и потпадна под влијание на делегатот на Бугарската партија Бојан Балгарјанов.

За новонастанатата ситуација Славка Фиданова, еден од тогашните партиски активисти, пишува: "Новото раководство, на чело со Бане Андреев, одново ги прекина врските со Западна Македонија, оставајќи ги сами на себе, не само Партиските организации во овој дел, туку и сопствените инструктори. Сето тоа се манифестира во неиспраќање партиски материјали, во неиздавање упатства за работа по воена линија, кои беа неколку пати барани, во неиздавање прогласи испратени до народот на Западна Македонија. Неповрзување на борбата на Македонскиот народ под двата окупатора, во неповрзување на делегати за партиско советување во јануари (7 јануари) 1942 година. Присуствувањето на инструкторот Кузман Јосифовски-Питу на советувањето беше сосема случајно, бидејќи тој во овој период, по своја иницијатива, се наоѓаше во Скопје. Не се пренесуваше искуството од борбата од партизанските одреди од другиот дел на Македонија.¹⁴⁶⁾ Ваквата политика на Покраинското раковод-

ство на чело со Бане Андреев предизвика реагирање и отпор, кај одредени партиски организации во Македонија и партиски раководители. Под притисок на овој отпор, за расчистување и средување на создадената ситуација, Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија на 7 јануари во Скопје свикува советување на кое, покрај членовите на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, присуствуваат и други делегати од теренот.¹⁴⁷⁾ На ова партиско советување присуствуваат 13 лица, меѓу кои и членот на Пленумот на ПК на КПЈ за Македонија Кузман Јосифовски. За своето учество на Јануарското советување Кузман Јосифовски подробно објаснува во своето писмо од јануари 1942 година упатено до привремениот Покраински комитет на КПЈ за Македонија. Од ова писмо може да се заклучи дека неговото учество на ова советување било случајно и дека на советувањето не било покането целото Покраинско раководство. Во писмото тој покрај другото пишува: "На советувањето не беа другарите членови на Пленумот што после разбрав оти тие не биле повикани. Јас што пак присуствував на советувањето, тоа беше само случајно да се тие денови најдов во Скопје. Кога веќе се најдов таму на советување, без повикан како активист!"¹⁴⁸⁾

Во прилог на ова кажување на Кузман Јосифовски зборува во своите секавања и Страхил Гигов, кој е исто така еден од учесниците на ова советување: "По мое мислење, тогашно и сегашно, мислам да Јануарското советување не е направено по еден партиски ред и да се викнат стварно претставниците од организациите, туку се викани извесни луѓе за кои мислеле дека ќе ја подржуваат линијата и акцијата што сакал Покраинскиот комитет да ја спроведе."¹⁴⁹⁾ Познато е исто така дека одлуките дадени на ова советување, по-касно под влијание на бугарскиот делегат во изменета форма во

вид на директивно писмо се испратени до организациите на теренот. За време на овој престој во Скопје, Кузман Јосифоски бил сместен на стан кај Киро Георгиевски - Дејан.¹⁵⁰⁾ После завршувањето на Јануарското советување Кузман Јосифоски, како што наведува во своето писмо, водел посебен разговор со раководителите на Покраинскиот комитет, со политичкиот секретар Бане Андреев и со организациониот секретар Мара Нацева, за што во писмото го пишува следното: "После советувањето со одговорниот другар Делчев (Бане Андреев) и другарката Анка (Мара Нацева), договорувајќи се за понатамошното работење во организацијата остаде граница и за формирање на Окружен комитет, секретарот одговорниот другар ми рече оти јас, како член на Пленумот треба да бидам претставник на ПК во тие организации и го земам секретарското место во Окружниот комитет.^{151/} " Од овие Кузманови зборови се гледа дека одлуката за формирање на Окружен комитет за територијата на Западна Македонија под италијанска окупација, а за негов секретар да биде Кузман Јосифоски, донесено е на Јануарското советување во Скопје. Ова претставува уште едно признание на личните и револуционерните способности на Кузман Јосифоски. По добивањето на оваа задача Кузман Јосифоски веднаш го напушта Скопје и се враќа во Западна Македонија, под италијанска окупација.¹⁵²⁾

б) Помош на Кузман Јосифоски во обновувањето на
партиските организации во Гостивар и формирање

Реонски комитет во Мавровскиот крај

Веднаш по завршувањето на Јануарското советување, членот на Пленумот на Покраинскиот комитет и партиски инструктор Кузман

Јосифоски се враќа на теренот на Западна Македонија со задача добиена од раководителите на Покраинскиот комитет, да формира Областен комитет на територија под италијанска окупација. Меѓутоа, во ова време, во почетокот на 1942 година, настануваат повеќе провали на поедини членови и партиски раководства во овој дел на Македонија. Тоа многу го отежнуваше реализирањето на добиената задача на Кузман Јосифоски за формирање на Областен комитет. Така на 15 јануари 1942 година во Гостивар беше извршена провала и во рацете на полицијата падна целиот Местен комитет на Партијата, во состав: Боро Камчески, Слободан Пепоски, Анте Гиноски, Крсте Гиноски и Бранко Станоевиќ.¹⁵³⁾ Со тоа Гостиварската партиска организација беше обезглавена и за извесно време престана организационо да функционира. Во времето на јануарската провала Кузман Јосифоски се наоѓа во Тетово. На 24 јануари 1942 година Кузман Јосифоски доаѓа од Тетово во Гостивар и преку Благоја Мобус се поврзува со Сардо Исоски.¹⁵⁴⁾ Ова доаѓање на Кузмана во Гостивар е со задача да ги отклони последиците од јануарската провала и да формира ново Партиско раководство на Гостиварската партиска организација. Меѓутоа, поради засилување на фашистичката реакција и будноста на власта, не постоеа услови за формирање на ново партиско раководство во Гостивар, ниту за обновување на активноста на Гостиварската партиска организација на оној степен како порано. И покрај ваквата тешка ситуација во Партиската организација во Гостивар, Кузман Јосифоски формира едно привремено раководство од два члена составено од: Павле Попоски и Сардо Исоски, да функционира се додека не се создадат услови да се формира Местен комитет.¹⁵⁵⁾ Согледувајќи ја оваа тешка ситуација во Гостивар, Кузман при крајот на јануари 1942 година оди во Ма -

вровскиот крај, каде во ова време постојат добри услови за партиска работа и за развиток на народно-ослободително движење. Откако ја проучува ситуацијата во Мавровскиот крај, тој во последните денови на јануари 1942 година во Никифорово формира Реонски комитет на КПЈ за Мавровско, во состав: Александар Груевски, Добри Трпески и Тихомир Шаревски.¹⁵⁶⁾ Овој Реонски комитет вршел функција на Окружен комитет, се до формирањето на комитетот во Гостивар.¹⁵⁷⁾ (Во март 1942 година). Реонот на кој делуваше Реонскиот комитет најпрво се простирал на три села: Никифорово, Леуново и Маврово, каде постоеле цврсти партиски организации, а потоа се прошири и на селата: Беличица, Сретково, Церово, Ново Село, Митров Крст, Тајмиште, Дуф и на други села.¹⁵⁸⁾ Во ова време Реонскиот комитет пројави голема активност во Мавровскиот крај. Делуваше сигурно и беше покренувач на сите акции, уметно ги користеше повољните услови за организирана работа, ги одредуваше правците на дејствувањето и беше во тек на сите настани во овој крај. Развитиот на настаните покажа дека целиот народ од овој крај е расположен за борба против окупаторот.¹⁵⁹⁾ Како резултат на ваквата дејност на Реонскиот комитет, во овој крај беше проширена мрежата на партиските организации, се собираше оружје, се формираа нови органи на народна власт. При крајот на месец февруари 1942 година Кузман Јосифоски повторно доаѓа во Мавровскиот крај¹⁶⁰⁾ и врши ревизија на Реонскиот комитет. Неговото повторно доаѓање претставувало огромна морална поддршка и одобрување на сето она што било направено во организирањето на народот за вооружена борба против окупаторот.¹⁶¹⁾

Во селата Никифорово Кузман Јосифоски одржува состанок на Реонскиот комитет, на кој ја одобрува неговата дотогашна работа.

Во исто време дава нови задачи, меѓу кои како најважна задача претставува забрзано собирање на оружје и друга опрема, меѓу која и храна и ги обавестува Реонскиот комитет дека напролет треба да се испрлат партизански одреди на овој терен.¹⁶²⁾ При оваа посета тој одржува состанок на сите партиски организации од овој реон, од овој терен, што влегувале во состав на Реонскиот комитет. На сите состаноци ја пренесува директивата за вршење припрема за испрлање на партизански одред. Во исто време Кузман Јосифоски врши и реорганизација на Реонскиот комитет, го кооптира Сардо Исо-ски, кој е провален и мора да го напушти Гостивар, а нешто пододна наместо Александар Груевски во Реонскиот комитет е кооптиран Заре Лазарески.¹⁶³⁾ Во месец февруари и март 1942 година народно-ослободителното движење од Мавровскиот крај прави продор и во областа на Река, вклучувајќи ги селата: Врбен, Богдево, Кракорница, Волковија, Селце и друго.¹⁶⁴⁾ Во април 1942 година Кузман Јосифоски ги постави основите на Партиската организација во Галичник со раководство во состав: Тошо Поповски, како секретар, а членови: Ристо Бужароски, Блаже Јанкуфоски и Никола Трпоски.¹⁶⁵⁾ Кратко време потоа доаѓа и до формирање на Народно-ослободителниот комитет во Галичник.¹⁶⁶⁾ Беше ова уште еден револуционерен придонес на Кузман за ширење на народно-ослободителното движење во овој крај.

в) Кузман Јосифоски член на Покраинскиот
штаб на НОПО на Македонија

По одржувањето на Јануарското советување во 1942 година ситуацијата во Покраинскиот комитет воопшто не се подобри, но, напротив, Бирото на Покраинскиот комитет на чело со Бане Андреев, а под влијание на делегатот на БРП (к) Бојан Балгарјанов, се по-

веќе се оддалечуваше од заклучоците донесени на Јануарското советување. Користејќи ја лабилноста на Покраинското раководство во Македонија, како и неговата доверба спрема ЦК на БРП (к), последниот влијае Покраинското раководство да донесува неправилни заклучоци.¹⁶⁷⁾ Во ова време ЦК на БРП (к) ја лансираше паролата дека не треба да се организира вооружена борба во Македонија и не треба да формираат партизански одреди, зашто, како тврдела Бугарската партија, судбината на трите партизански одреди формирани при крајот на 1941 година покажала дека не постојат услови за партизанско војување во Македонија. Што се однесува, пак, по однос на бугарската воена мобилизација во Македонија, БРП (к) сметала дека треба да се оди во бугарската фашистичка војска и да се работи на нејзино разложување од внатре, па макар тоа да трае до крајот на војната. Покраинскиот комитет на чело со Бане Андреев прифати некои од овие ставови на БРП (к) и ги пренесе на партиските организации во Македонија како свои.¹⁶⁸⁾ Меѓу прифатените ставови беа и оние кои го спречуваа омасовувањето на вооружената борба против окупаторот, како и формирањето на нови партизански одреди.

Ваквото однесување на Бирото на Покраинскиот комитет предизвика забелешки и несогласување на скоро сите членови на Пленумот на Покраинскиот комитет, како и на други активисти, кои своите забелешки ги изложија писмено или усмено до Бирото на ПК и бараа истото да се врати на курсот на линијата на КПЈ.¹⁶⁹⁾ Бараа да се почне со подготовки за формирање на партизански одреди. Во оваа борба за спроведување на линијата на КПЈ, меѓу партиските активисти и Пленумот на Покраинскиот комитет, од една страна, и Бирото на Покраинскиот комитет, од друга страна,

а под притисок на Пленумот и активистите, во февруари 1942 година беше реорганизирана и обновена активноста на Покраинскиот штаб, во кој скоро сите членови беа одлучни поборници за востание во Македонија.¹⁷⁰⁾ Со оваа реорганизација на Покраинскиот штаб настанаа нови моменти во Народно-ослободителната војна во Македонија, зашто со паѓањето во затвор на Лазар Колишевски во ноември 1941 година, па се до реорганизацијата во февруари 1942 година, Покраинскиот штаб скоро ни еднаш не се состана, што секако се должеше на погледите на секретарот на Бирото на Покраинскиот комитет Бане Андреев и имаше лоши последици и по развитокот на востанието во Македонија. Новиот состав на реорганизованиот Покраински штаб, составен од комунисти, кои цврсто стоеа на линијата на КПЈ, ветуваше разгорување на востанието во Македонија. Членови на овој Штаб беа: Кузман Јосифоски-Питу, Мирче Ацев, Страшо Пинџур, Трајко Бошкоски, Михајло Апостолски, Перо Ивановски и Цветко Узуноски. За раководител на овој Покраински штаб од ПК на КПЈ за Македонија беше назначен Цветко Узуноски.¹⁷¹⁾ Така во почетокот на 1942 година Кузман Јосифоски стана член на највисоко војно-оперативно тело на Покраинскиот комитет во Македонија. Ова беше уште едно признание за организаторско-воените способности на овој револуционер. Оваа задача по воена линија Кузман Јосифоски веднаш ќе почне да ја остварува на теренот во Западна Македонија, каде тој во ова време претстојува. Покрај партиски организации, ќе почне да формира и воени штабови, кои ќе одиграат пресудна улога во формирањето на првите партизански одреди на оваа територија. Како резултат на самопрегорната работа на вакви комунисти, каков што беше Кузман Јосифоски, По-

краинскиот штаб во април 1942 година, и покрај таквата состојба во Бирото на Покраинскиот комитет, можеше да донесе, покрај другото, одлука за формирање на нови партизански одреди.¹⁷²⁾

г) Формирање на Окружниот комитет во Тетово

Откако донекаде успеа да ја среди ситуацијата во Западна Македонија, во почетокот на 1942 година, Кузман Јосифоски пристапи кон исполнување на задачите добиени на Јануарското советување од 1942 година за формирање на Окружен комитет. Од расположивите податоци не може да се одреди датата на формирањето на ова највисоко партиско тело за Западна Македонија под италијанска окупација. Во месец февруари 1942 година од Скопје во Тетово доаѓаат Крсте Црвенкоски, Ванчо Бурзески и Трајко Бошкоски, кој тогаш беше член на Бирото на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, а беше испратен со задача да изврши ревизија на овој терен. После неколку дена од нивното доаѓање во Тетово и среќавањето со Кузман Јосифоски-Питу, Трајко Бошкоски - Тарцан и Питу одат во Тирана,¹⁷³⁾ каде се задржуваат неколку дена. По извршената задача се враќаат во Тетово. Трајко Бошкоски се враќа во Скопје, а Кузман Јосифоски пристапува кон формирање на Окружен комитет. Според сеќавањата на Крсте Црвенкоски, кој во Западна Македонија доаѓа во февруари 1942 година за формирањето на Окружниот комитет, во Тетово станало по неговото доаѓање на оваа територија, а веќе во втората половина на март 1942 година истиот како член на Окружниот комитет оди на терен во Мавровскиот крај со задача да формира партизански одред¹⁷⁴⁾ од што може да се извлече заклучок дека

формирањето на Окружниот комитет станало на крајот на февруари или средината на март 1942 година. Во неговиот состав влегле: Кузман Јосифоски, како секретар, а членови: Крсте Црвенкоски, Димо Гавровски и Мино Миноски.¹⁷⁵⁾ Окружниот комитет на чело со Кузман Јосифоски развил широка активност и успешно ги поврзувал сите партиски организации и други органи на Народно-ослободителното движење и ја координирал нивната дејност. Дека Окружниот комитет во Западна Македонија, како оперативен орган на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, го оправдува своето постоење и изгра позитивна улога во народната револуција, сведочи и фактот што тој постоеше за цело време на војната, со таа измена што по формирањето на КПМ во почетокот на 1943 година се преименува во Областен комитет на КПМ. Окружниот комитет одигра огромна улога во ширењето на братството и единството меѓу Македонскиот народ и народностите во овој крај на Македонија. До голем израз дојде неговата мобилизаторска улога за вклучување во редовите на Народно - ослободителното движење на припадниците на албанската и турската народност, како и демаскирање на големосрпската, големобугарската и големоалбанската пропаганда во широките народни маси од градот и селото,¹⁷⁶⁾ во Западна Македонија. Како резултат на ваквата широка дејност на Окружниот комитет дојде и до формирање на партизански одреди и други воени единици во овој дел на Македонија. Треба да се спомене да во ова време во Тетово, каде е седиштето на Окружниот комитет, постоеше прилично доста солидна партиска организација, И покрај многу тешките услови за илегална партиска работа, зашто овде и фашистичката големоалбанска реакција беше најсилна. Меѓутоа, и покрај ваквата положба, во Тетово се осекаше присуството на Кузман Јосифоски и на другите партиски

раководни кадри.

д) Помош на партиските организации

во Струга, Дебар и Кичево

Зимата 1942 година, во месец февруари, неколку дена во Струга боравеше Кузман Јосифоски. Тој за време на својот престој во Струга одржа неколку состаноци со Струшката партиска организација, а исто така посети и неколку Струшки села, како и Дебрца, каде постоеја партиски ќелии и воспитни групи. На состаноците со Струшката партиска организација, Кузман Јосифоски се поставува прилично остро. Од струшките комунисти бара редовно извештаи за нивната работа. Тој им се обраќа со следните зборови: "Или ќе работите или нема да бидете комунисти, ние сега се бориме не да бидеме генерали, туку за слободата на целиот народ."¹⁷⁷⁾ Ова второ доаѓање на Кузмана Јосифоски направен е преглед за извршените задачи што тој ги постави пред Струшките комунисти со неговото прво доаѓање при крајот на 1941 година кога беше и формиран Месниот комитет. И покрај неколку помалки замерки, Кузман Јосифоски е задоволен од работата на Струшката партиска организација, нарочно од нејзиниот продор во селата, што се гледа и од фактот што тој овој пат не врши никаква реорганизација на Месниот комитет, кој понатаму останува во истиот состав на чие чело како раководни личности и понатаму остануваат Васил Калајџиски, како политички секретар, и Владо Малески, како организационен секретар. Престојот во Струга Кузман Јосифоски го користи да ги посети Струшките села и Дебрца.¹⁷⁸⁾ Така при овој престој во Струга, Кузман Јосифоски го посети и Вевчани заедно со Васил Калајџиски-Јаблански,

тогашниот политички секретар на Месниот комитет во Струга. При тоа одржан е состанок на Партиската ќелија во Вевчани во присуство на Кузман Јосифоски, на кој состанок, покрај другото, е договорено на соседните села да им се даде помош во развивањето на Народно-ослободителното движење. На состанокот Кузман Јосифоски енергично настојува масовно да се дејствува.¹⁷⁹⁾

Исто така Кузман Јосифоски и направи посета и на Дебрца. Во село Белчишта, во куќата на Трајче Дојчиноски-Софрониски, Кузман Јосифоски се сретнува со Петре Пирузе-Мајски, кој во тоа време е секретар на Партиската ќелија во Белчишта. По барање на Кузман Јосифоски, Петре Пирузе свикува состанок на ќелијата, на која Кузман Јосифоски се запознава со организацијата и дејноста на оваа партиска ќелија, како и со можностите за проширување на народно-ослободителното движење и во останатите села во Дебарца.¹⁸⁰⁾

Во април 1942 година во Струга повторно доаѓа Кузман Јосифоски, овој пат со него доаѓа и Трајко Бошкоски и двајцата вршат ревизија на Партиската организација во Струга. Кузман Јосифоски врши ревизија на работата на Месниот комитет по партиска линија, а Трајко Бошкоски врши ревизија по воена линија. Посетите на Кузман Јосифоски, како и на другите партиски инструктори, многу допринесуваа да работата на Струшката партиска организација се развие во богата револуционерна активност во овој период, а исто и да ги омасови своите редови. Така во ова време Струшката партиска организација брои 32 члена¹⁸¹⁾ што претставува гаранција за понатамошни револуционери потфати.

И во 1942 година во Дебар Партиското поверенство што беше формирано уште во декември 1941 година со помош на Куз-

ман Јосифоски бележи понатамошен револуционерен подем. Кузман Јосифоски низ Дебар во 1942 година поминува неколку пати. Во ова време во Дебар, кај некои партиски активисти од Албанска народност, постоеше мислење дека тие треба за својата работа да бидат одговорни пред Албанската комунистичка партија и дека од неа треба да примат директиви. Ваквата ситуација му беше позната на Кузман Јосифоски, кој зеде задолжение ова прашање да го реши со претставниците на Албанската партија при неговото патување во Албанија, односно во Тирана. И откако ова прашање со негово залагање беше решено, Партиското поверенство во Дебар ги започна припремите за формирање на Местен комитет.¹⁸²⁾ Во средината на април 1942 година при својата обиколка, односно ревизија на партиските организации од Западна Македонија, во Дебар дојдоа: Кузман Јосифоски и Трајко Бошкоски. Откако ја проучија положбата во Партиското поверенство во Дебар, тие на 15 април 1942 година закажаа состанок на Партиското поверенство во куќата на Петре Барлакоски. На овој состанок, во нивно присуство беше формиран првиот Местен комитет во Дебар, во состав: Филип Мартиноски, секретар, а членови: Петре Секулоски, Ирфан Барѓани, Демир Гаши и Назми Рашиќи.¹⁸³⁾ Со изборот на првиот Местен комитет, партиската активност и воопшто револуционерното движење во Дебар доби нов подем.

И во текот на 1942 година Кузман Јосифоски неколку пати доаѓа во Кичево со задача да влијае за понатамошното јакнење и ширење на народно-ослободителното движење во тој крај. Во ова време Кузман Јосифоски се движи легално низ Кичево. Еден од современите на овие настани Пепе Јованоски се сеќава: "Скоро секој пат тој отседнуваше кај Мустафа Доку, кој работеше во фа-

пистичкиот апарат и кој што на Кузмана му извадил фалсификувана легитимација за трговец. Со помош на оваа легитимација тој слободно се движи во Западна Македонија,¹⁸⁴⁾ вршејќи ја притоа својата револуционерна дејност. По иницијатива на Кузман Јосифоски во Кичево успешно работи примитивна рачна партиска техника.¹⁸⁵⁾ Месниот комитет на КПЈ во Кичево успеа да формира партиски ќелии во повеќе Кичевски села, за чија работа Кузман Јосифоски повеќе пати пофално се изразува. Во почетокот на април 1942 година настанува провала во Кичевската партиска организација, а при тоа во рацете на полицијата паѓа скоро целиот Местен комитет на Партијата во Кичево. Токму во ова време, на 6 април 1942 година, во Кичево доаѓа Кузман Јосифоски со цел да изврши ревизија во работата на Месниот комитет. Меѓутоа, откако дознава за провалата, веднаш го напушта Кичево,¹⁸⁶⁾ зошто констатира дека не постојат услови за извршување на задачата. Ова претставувало сериозен удар за Партиската организација во Кичево и предизвикал мал застој во нејзината работа. По извесно време, благодарение на залагањето на Кузман Јосифоски и други партиски инструктори, нејзината дејност беше обновена. Со цел да ја покрие целокупната територија од Западна Македонија, под италијанска окупација, Кузман Јосифоски заедно со Душко Јованоски пролетта 1942 година го посетува и Ресенско, и во селото Подмочани борави околу две недели во куќата на Нестороски Симо и Борис Сумески.¹⁸⁷⁾ За време на овој престој Кузман прави напори околу средувањето на положбата на Партиската ќелија од ова место. Така Кузман во својата револуционерна работа, како партиски инструктор во Западна Македонија, успева да ја покрие целата територија под италијанска окупација.

г) Формирање на воени штабови и обид за формирање
на партизански одреди во Западна Македонија

Кузман Јосифоски, откако беше испратен како партиски инструктор во Западна Македонија, секој пат пред себе ја имаше мислата што побрзо да формира партизански одреди во овој дел на Македонија. Обиколувајќи ги партиските организации, при поголем број партиски организации успеа да формира воени штабови или ги обновуваше онаму каде што беа замрени. Овие воени штабови имаа за задача да собираат оружје, разни воени материјали и храна, како и по партиска линија да дејствуваат за мобилизирање на борци за партизанските одреди. Во ова време Кузман Јосифоски дојде до заклучок дека во ова време од целокупната територија на Западна Македонија најповолни услови за исфрлување на партизански одред има во Мавровскиот крај. Тој стоеше на становиште дека во Мавровско не само што има политичко-географски услови за создавање на партизански одред, туку дека има една група комунисти во неколку села кои одвиваат посебна успешна дејност¹⁸⁸⁾ и на кои може да се ослони за формирање на партизански одред. До овој заклучок да дојде, на Кузман Јосифоски влијаеше обавестувањето, што тој претходно го доби на еден состанок на Месниот комитет во Никифорово дека Партиската организација на овој терен располага со голема количина оружје и храна, како и со луѓе кои се готови да излезат во партизани.¹⁸⁹⁾

Оваа своја замисла Кузман Јосифоски ја пренесува на еден состанок на Окружниот комитет одржан во втората половина на месец март 1942 година, и се донесува одлука да се формира

партизански одред. За реализирање на оваа замисла, на крајот на март 1942 година, на Мавровскиот терен е испратен членот на Окружниот комитет Крсте Црвенкоски.¹⁹⁰⁾ Тој најпрво оди во село Леуново, а од таму во село Никифорово, каде во куќата на Добре Трпески се одржа состанок со партиските активисти од овој терен за формирање на партизански одред.¹⁹¹⁾ Партиските организации од овој терен уште при крајот на 1941 година имаа собрано доста голема количина на оружје и воен материјал. Меѓутоа, кога се донесе директива за формирање на одред и се постави прашањето за оружје за одредот, се установи дека поради неодговорно однесување за оружје на поединци, дел од оружјето беше продадено за жито.¹⁹²⁾ Од овие причини, како и од други слабости пројавени за ова време, не дојде до формирање на партизански одред во Мавровско. Откако не успеа во својата задача да формира партизански одред, Крсте Црвенкоски се враќа во Тетово и го известува Кузмана Јосифоски.¹⁹³⁾ Веднаш после овој привремен неуспех, Кузман Јосифоски го испраќа во Скопје Крумета Наумоски¹⁹⁴⁾ да го обавести за оваа работа. По-краинскиот комитет. Меѓутоа, неформирањето на овој одред не го обесхрабрува Кузмана Јосифоски, кој и натаму работи по воена линија, по која во иднина ќе има поголем успех.

Во втората половина на април 1942 година, Окружниот комитет донесува одлука за формирање на воени штабови при партиските организации во Западна Македонија. Од членовите на Окружниот комитет по воени прашања беше задолжен Мино Миноски. Тој со помош на Круме Наумоски успеа во почетокот на мај 1942 година да формира Местен воен комитет во Тетово, во состав: Мино Миноски, Круме Наумоски и двајца офицери на бившата Југословенска војска, симпатизери на НОБ.¹⁹⁵⁾ Наскоро е формиран Окружен воен штаб, во

состав: Круме Наумоски, Драган Божиноски и Мино Миноски.¹⁹⁶⁾ Окружниот комитет не останува само на ова, туку му налага на Мино Миноски да оди во Маврово да формира Реонски воен штаб,¹⁹⁷⁾ каде што тој пристигнува во втората половина на мај 1942 година. Потоа Мино Миноски добива задача такви воени комитети да формира и во Дебар, Струга и Кичево.¹⁹⁸⁾ Овие воени комитети наскоро беа формирани и почнаа да ја вршат својата корисна работа и дејност, во мобилизација на народните сили, за борба против окупаторот и неговите слуги.

е) Формирање на илегални партиски техники и издавање на илегални партиски весници во Западна Македонија

Уште од првите моменти од своето доаѓање во Западна Македонија, како партиски инструктор во есента 1941 година, Кузман Јосифоски дојде до заклучок дека за успешно пропагандно ширење на револуционерните идеи, како и правилно информирање и ориентирање, како на партиското и скоевското членство, така и на населението, потребен е печатен материјал.¹⁹⁹⁾ За успешно задоволување на оваа потреба, Кузман Јосифоски веднаш се зафаќа во партиските организации во Западна Македонија насекаде каде за тоа има најмалку услови да формира илегална партиска техника. На ова место ќе стане збор за дејноста на Кузман Јосифоски, на ова поле во периодот од крајот на 1941 година, па се до средината на 1942 година, во кој период тој е ангажиран како партиски инструктор во Западна Македонија, а од почетокот на 1942 година и секретар

на Окружниот комитет во Тетово, додека за потамошната негова дејност на ова поле ќе стане збор на друго место.

Во ноември 1941 година Кузман Јосифоски доаѓа по втор пат во Кичево откако е инструктор во Западна Македонија. Согледувајќи ја големата потреба од пишан материјал, се зафаќа со идејата за формирање на Месна партиска илегална техника. Со цел за набавување на машина за пишување за потребата на партиската техника Кузман го испраќа во Струга членот на Месниот комитет на КПЈ во Кичево Томе Буклески-Макули.²⁰⁰⁾ Меѓутоа, овој обид за набавка на машина за пишување во Струга завршува неуспешно. Увидувајќи дека проблемот со машина не може да се реши, Кузман Јосифоски формира група за рачно умножавање на материјали преку индиго.²⁰¹⁾ Најповеќе на оваа рачна техника бил ангажиран Владо Паложина и оваа работа се работела во неговиот дом. Така со голем труд и воедно и ризик во Кичево кон крајот на 1941 година излегувал илегален партиски весник што се викаше "Билтен". Овој весник излегувал секој седум дена, во тираж од 15 до 20 примероци, во големина од 6 до 7 страници канцелариски формат. Во почетокот на 1942 година, кога била набавена машина за пишување, "Билтенот" бил технички подобрен, тиражот зголемен и излегувал два пати неделно. Редакцијата на весникот главно ја сочинувале членовите на Месниот комитет.²⁰²⁾

Исто така и во Гостивар, кон крајот на 1941 година, постоела партиска техника, формирана уште пред доаѓањето на Кузман Јосифоски, со која раководел Бранко Станоевиќ. Со реорганизацијата на Партиската организација, што есента 1941 година ја направи Кузман Јосифоски, со своето доаѓање се реорганизирала и партиската техника, која што редовно секој седум дена издава-

ла "Билтен".²⁰³⁾ Овој илегален весник во Гостивар излегувал се до јануари 1942 година, кога настани провала на Партиската организација. По обновувањето на Партиската организација во Гостивар не се пристапи кон формирање на нова партиска техника, зашто при Окружниот комитет во Тетово, во чиј состав беше и Гостиварската партиска организација, имаше добро организирана илегална печатница.

Нови моменти во активирањето и проширувањето на илегалната партиска техника во Тетово настануваат кон крајот на 1941 година, кога во Тетово пристигнува инструкторот на ПК Кузман Јосифоски. Пред неговото доаѓање илегалната партиска техника во Тетово беше многу слаба, а таа, воглавном, се состоела од една пишувачка машина што Тетовската партиска организација успеала да ја набави во време на метежот по априлската војна во 1941 година. Веднаш по своето доаѓање во Тетово, Кузман Јосифоски презема чекори за зајакнување на партиската илегална техника, зашто ги согледа огромните потреби од пишувачки илегален материјал.

Откако беше формиран Окружниот комитет во Тетово, месната илегална партиска техника беше реорганизирана и претворена во илегална партиска техника на Окружниот комитет за Западна Македонија. Од страна на Окружниот комитет за партиската техника бил задолжен Тодор Ципоски-Мецан. Од оваа техника со големо залагање на Кузман Јосифоски во март 1942 година почна да излегува весникот "Неделен Билтен" како орган на Окружниот комитет.²⁰⁵⁾ После извесно време, по излегувањето на 6 до 7 броја името на весникот од "Неделен Билтен" беше променето во "Неделен Весник". Под тоа име излегоа умножени 16 броја.²⁰⁶⁾

И откако стана член на Бирото на Привремениот покраински

комитет и се префрли на партиска работа во Скопје, Кузман Јосифоски не престана да се интересира за работата и ширењето на илегалната партиска техника во Западна Македонија, како и во цела Македонија. Во август 1942 година Окружниот комитет изврши реорганизација на весникот "Неделен Весник", кој понатаму продолжи да излегува под името "Братство", кое име најмногу одговараше на составот на населението од Западна Македонија.²⁰⁷⁾ И во овој весник соработуваше Кузман Јосифоски. Во декември 1942 година Окружниот комитет за Западна Македонија почна да го издава весникот "Востаник", чие што излегување го покрена Кузман Јосифоски и Страхил Гигов и кои беа и соработници во весникот. Овој весник Окружниот комитет успеваше да го растура на целата територија под италијанска окупација.²⁰⁸⁾

Согледувајќи ја потребата од пишуван материјал, Кузман при еден престој во овој дел на Македонија во есента 1942 година донесува одлука да се формира вистинска партизанска печатница во Западна Македонија. За постигнување на оваа цел, по настојување на Кузмана Јосифоски, Окружниот комитет за Западна Македонија донесува одлука членот на Окружниот комитет Мино Миноски да се ослободи од сите должности и да се посвети на создавање на партизанска печатница. Селото Битуше беше избрано за место каде печатницата ќе работи. Како помош на Мино Миноски, Кузман Јосифоски го повикува Митрета Инадески, кој тогаш е борец во еден албански одред во близина на Дебар.²⁰⁹⁾ Така со големо залагање на Кузмана Јосифоски се формира партизанската печатница "Гоце Делчев", која работи до крајот на војната. Кузман Јосифоски, кој веќе имаше богато искуство во уредувањето и издавање илегална партиска техника и како член на највисокото партиско и воено раководство на

Македонија, издава упатства и директиви до партиските организации ширум Македонија, со кои ги упатува како содржински треба да изгледаат илегалните партиски весници.²¹⁰⁾ Кузман Јосифоски не само што се грижеше околу организирање на илегалната партиска техника, туку и пишуваше статии и се грижеше за растурање на печатениот материјал, од што може да се заклучи дека работата на партиските илегални техники претставува неразделлив дел на револуционерната дејност на Кузман Јосифоски во овој дел на Македонија.

Г. ЧЛЕН НА ПРИВРЕМЕНОТО НАЈВИСОКО ПАРТИСКО
И ВОЕНО РАКОВОДСТВО НА МАКЕДОНИЈА

1. Член на Пленумот на Привремениот Покраински комитет
и на Главниот штаб на НОПО на Македонија

Борбите, и несогласувањата во Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, на чие чело стоеше Бане Андреев, својата кулминација ја достигнаа во втората половина на месец мај 1942 година.

Еден од тогашните членови на Бирото на ПК Цветко Узуноски вака во своите сеќавања ја опишува тогашната ситуација: "Во ова време притисокот на БРП (к) преку нејзиниот делегат Бојан Балгарјанов врз ПК се повеќе се чувствуваше. Делегатот на БРП (к) по секоја цена настојуваше да ги наметне на ПК ставовите на Бугарската партија по однос на антифашистичката борба, а кои ставови дијаметрално беа спротивни на ставовите на КПЈ. На еден состанок на Бирото на ПК, со кој раководи Бане Андреев, а се одржува во станот на Александар Христов, на него присуствува и Бојан Балгарјанов, кој во дискусијата на состанокот манифестира отворено и грубо мешање на БРП (к) во работите на ПК на КПЈ за Македонија." Цветко Узуноски за дискусијата на Бојан Балгарјанов на овој состанок се сеќава: "Тој нашироко, можеби четири часа, ни говореше и не убедуваше дека во Македонија нема услови за вооружена борба односно за востание и дека условите во Македонија не се како во Србија, Хрватска, Словенија, туку слични се на оние во Бугарија. Понатаму тој говореше дека во Македонија уште не се изживени илузиите за ослободителната мисија на Бугарската армија и затоа во Македонија треба да се водат диверзантски акции и саботажии, еко-

номска борба за подобрување на животните услови на луѓето.²¹¹⁾ По состанокот бугарскиот делегат се обиде да поведе отворена борба против сите активисти и членови на ПК, кои цврсто стоеја на курсот на КПЈ за водење општонародно востание во Македонија. За таа цел бугарскиот делегат одржува состаноци со повеќе членови на Бирото и Пленумот на ПК, меѓу кои и со Кузман Јосифоски!

Поборниците против вооружената борба во Македонија, всушност против генералната линија на КПЈ, се повеќе потпаѓаа под влијание на Бугарската партија. Особено политичкиот секретар на ПК стана нејзин плен. Тоа, пак, од друга страна, се повеќе ги изолираше и се повеќе тие губеа доверба кај Партискиот актив и партиските организации, така што останав сосема сами.²¹²⁾

Таквата состојба доведе до оставка на Бирото на Покраинскиот комитет под раководството на Бане Андреев. Во консултација со секретарите на Окружните комитети и други партиски активисти, беше избран Привремен Покраински комитет од 12 членови, кои избраа и Биро од пет члена.²¹³⁾ Во Привремениот Покраински комитет влегоа: Борко Темелкоски, Вера Ацева, Веселинка Малинска, Кузман Јосифоски, Лилјана Чалоска, Љупчо Арсов, Мара Нацева, Мирче Ацев, Панче Пешев, Стив Наумов, Цветан Димов и Цветко Узуноски. Покраинскиот комитет од своите членови избра Биро во состав: Љупчо Арсов, Мирче Ацев, Мара Нацева, Цветан Димов и Цветко Узуноски.²¹⁴⁾ Потоа беше извршено конституирање на Привремениот Покраински комитет. За политички секретар на привремениот ПК на КПЈ за Македонија беше избран Цветко Узуноски, а за организационен секретар Мара Нацева.²¹⁵⁾ По изборот на Привремениот Покраински комитет и по неговото конституирање, како највисоко политичко раководство, веднаш се премина во работа и средување

на настанатата ситуација. На состанокот на Бирото на Привремениот Покраински комитет одржан во првите денови на јуни 1942 година, покрај другите одлуки, беше донесена и одлука за избор на Покраинско воено раководство. На овој состанок беше формиран Главен штаб на Народно-ослободителните партизански одреди на Македонија во состав: Кузман Јосифоски, Љупчо Арсов, Мирче Ацев, Михајло Апостолски, Стив Наумов, Страшо Пинџур, Трајко Бошкоски и Цветко Узуноски.²¹⁶⁾ Кооптирањето на Кузмана Јосифоски во Привремениот Покраински комитет, како и во највисокото воено Покраинско раководство, претставува уште едно признание за неговата самопрегорна работа во Западна Македонија, каде успеа да ги заздрави и поврзе партиските организации, да формира Окружен комитет и како негов прв секретар успешно да раководи со него, докажувајќи ги при тоа своите организаторски и раководни квалитети. Со неговиот избор во овие раководни тела му е дадена можност уште повеќе да го развие својот револуционерен талент. Наскоро по изборот за член на Привремениот покраински комитет и на Главниот штаб на НОПО на Македонија, Кузман Јосифоски е повлечен во Скопје и ја напушта должноста на партиски инструктор за Западна Македонија и секретар на Окружниот комитет за Западна Македонија.

Во средината на јули 1942 година повторно доаѓа на оваа територија, свикува состанок на Окружниот комитет и за секретар на Окружниот комитет го поставува Крсте Црвенкоски.²¹⁷⁾ Меѓутоа, со ова не значи дека Кузман Јосифоски ги прекина врските со Партиската организација во Западна Македонија и со Окружниот комитет. Напротив, тој и натаму е во постојана врска со Окружниот комитет и партиските организации од оваа територија, и со своето револуционерно искуство и понатаму помага во нивната

работа.

2. Помощ на Велешката партиска организација

Како член на Привремениот покраински комитет и на Главниот штаб на НОПО на Македонија, Кузман Јосифоски, наоѓајќи се во Скопје, започна да контактира со голем број партиски организации во Македонија, да издава упатства и директиви, а некои од нив да ги посетува и врши реорганизации и избор на нови партиски раководства. Една од првите такви посети што ја направи Кузман Јосифоски во својство на член на највисокото партиско и воено раководство во Македонија беше на Партиската организација во Велес во почетокот на јули 1942 година. Во ова време Велешката партиска организација имаше десет партиски ќелии,²¹⁸⁾ во чии состави влегуваа над 50 членови,²¹⁹⁾ и беше една од поголемите и посолидните партиски организации во делот на Македонија под Бугарска фашистичка окупација.

Во овој период во Велес постоела и работела истовремено две партиски раководства, и тоа: Местен комитет на Велес и Окружен комитет, во кој до август 1942 година влегуваа следните партиски организации: Велешката, Кавадарската, Гевгелиската, Штипската, Кочанската и Свети Николската, а од август 1942 година уште и Струмичката, Радовишката, Царевоселската и Беровската,²²⁰⁾ што значи Окружниот комитет во Велес опфаќаше доста големи територии од подрачјето на Источна Македонија. При оваа посета на Велес, Кузман Јосифоски врши ревизија на Велешката партиска организација и формира нов Местен комитет на Партијата во Велес, во состав:

Благој Тиквар, како секретар, а членови: Борис Шокров, Никола Митески, Димче Чакаров и Коле Балас, а подоцна во овој Комитет влезе и Нонча Камшова.²²¹⁾ Иако Кузман Јосифоски во Велес не се уадржува многу долго, тој наоѓа време да присуствува на состаноци на неколку партиски келии. На состанокот на Партиската келија со која раководеше Јовче Митевски, Кузман Јосифоски пријатно се изненадува кога дознава во работата на оваа келија учествуваат и неколку Роми од Велес, и како што самиот по тој повод изјавува - прв пат слуша дека со овој слој има врска нашата партија.²²²⁾ Исто така Кузман Јосифоски присуствува и на состанокот на Партиската келија со која раководи Никола Кирков и при тоа ги подучува Велешките комунисти како се ракува со оружје.²²³⁾ Од изворните документи може да се заклучи дека Кузман Јосифоски доаѓа повеќе пати во овој период во Велес. Така, според сеќавањето на Страхил Гигов и Вера Ацева, Кузман Јосифоски во крајот на јули 1942 година повторно доаѓа во Велес. Овој пат придружен од Мирче Ацев, каде тие вршат ревизија на работата на Окружниот комитет на чие чело се наоѓал Страхил Гигов.²²⁴⁾ За време на овој негов престој во Велес, во Скопје се случува провала и во рацете на Бугарската фашистичка полиција паѓаат два члена на Бирото на Привремениот покраински комитет, Мара Нацева и Цветко Узуноски.²²⁵⁾ По извршената ревизија во Велес, Кузман Јосифоски се враќа во Скопје каде го очекува нова должност и нови задачи.

3. Член на Бирото на Привремениот покраински комитет во Македонија

Во јуни 1942 година се случува провала на два члена на Бирото на Привремениот покраински комитет и во рацете на Бугар-

ската фашистичка полиција паѓа Цветан Димов, кој во јули 1942 година е убиен во Бугарската полиција после тешки мачења, а фатен е и Љупчо Арсов. Со апсењето на овие два члена на Бирото на Привремениот покраински комитет се постави прашањето за пополнување на овие места. Најпрво за нов член на Бирот е кооптиран Борко Темелкоски, а потоа на состанокот на Бирото на Привремениот покраински комитет одржан во Скопје на 25-26 јули 1942 година во Кисела Вода, Кузман Јосифоски е избран за член на Бирото на Привремениот покраински комитет.²²⁶⁾ Така Кузман Јосифоски станува член на највисокото партиско раководство на Македонија. На овој состанок на Бирото, на кој Кузман Јосифоски е кооптиран за негов член, настанува провала и во рацете на Бугарската фашистичка полиција паѓаат уште два члена: Мара Нацева и Цветко Узуноски, што значи политичкиот и организациониот секретар на Привремениот покраински комитет се фатени. Така настанува една голема празнина во Бирото, зошто четири негови членови се апсени, а дел од таа празнина се пополнува со Кузман Јосифоски, кој што станувајќи член на ова највисоко партиско тело, обрнува големо внимание на омасовувањето на востанието и проширувањето на неговата борба.

- а) Погледите на Кузман Јосифоски за формирањето, задачите и улогата на Македонскиот антифашистички Народен фронт, на органите на борбата и новата народна власт

Кузман Јосифоски, станувајќи член на Бирото на Повремениот покраински комитет, односно на највисокото партиско тело на КПЈ во Македонија, уште од првите денови работи со голем ентузијазам. Од неговите писма и од искажувањата на современите,

може да се извлече заклучок дека Кузман Јосифоски е комплетен револуционер и не допушта да не обрне внимание ни на едно поле од револуционерната дејност. Кузман Јосифоски е еден од оние Македонски раководители од НОВ, кој со голема прецизност ја познава светската политичка ситуација во ова време, односно времето од Втората светска војна, и дава оценки за воената ситуација и извлекува заклучоци како таа ситуација може да се одрази на Балканот, Југословенските земји и Македонија. Во прилог на ова зборуваат уводите на скоро сите негови писма, како и секавањата на современите за Кузмановите истапи на партиските состаноци. Така на пример, увидот во писмото од 22 ноември 1942 година, испратено до Месниот комитет во Прилеп, ни го заклучува одразот на светската ситуација врз Македонија и Балканот, во кое Кузман Јосифоски пишува: "Балканските народи во оваа ситуација има нарочно да се покажат во својата ослободителна борба. И Македонскиот народ денеска треба да се соедини во општо-антифашистички Македонски народен фронт."²²⁷)

Кузман Јосифоски доаѓа до сознание дека успехот на востанието во Југославија и воопшто во Македонија зависи од масовното вклучување на антифашистички расположените широки народни маси во народно-ослободителната борба и нивното активирање преку една широка платформа, односно преку Антифашистичкиот народен фронт, ќе го гарантира ослободувањето на Македонскиот народ. Македонскиот народен фронт ќе го обедини Македонскиот народ за потполно ослободување. Македонскиот народен фронт е дел од општата борба на сите поробени народи од фашизмот,²²⁸) вели понатаму Кузман Јосифоски во своето писмо. Во текстот на писмото Кузман Јосифоски дава објаснување кои елементи треба да се регрутираат во реводите на Македонскиот народен фронт, со следните

зборови: "Прилазете им на сите чесни Македонци, без разлика на довчерашната определеност, народност, вера и пол. Многу чесни, али бугарофилски елементи, сега разочарани ќе пријдат во редовите на Македонскиот народен фронт. Илинденците, опалченците и младите борци треба безразлично да се обединат во Македонскиот народен фронт. Денеска во тој поглед треба праење прелом и збирање на сите Македонци. И со тоа треба појќе зајакнување на партизанскиот покрет да Македонската народна војска вооружена ја загарантира слободата на Македонскиот народ."²²⁹⁾ Во врска со создавањето на Македонскиот народен фронт, Кузман Јосифоски во писмото заклучува: " Од овие перспективи, другари, треба да гледаме да ја зајакнеме, како партиската организација во позадина, така и партизанскиот покрет."²³⁰⁾

Што се однесува за движењето на Ванчо Михајлов и Дража Михаиловиќ, Кузман Јосифоски е категоричен: " Македонскиот народен фронт безпоштедно ќе се бори, како против фашистичките окупатори, така и против нивните слуги и помагачи. Македонскиот народен фронт ќе се бори како против големо-бугарското, така и големо-српското завојување. Ништо нема заедничко со борбата на Македонскиот народ. Ниту Ванчо Михајлов ниту Дража Михаиловиќ."²³¹⁾

Што се однесува за четничкото движење, Кузман Јосифоски се осврнува и во едно друго писмо од 20 декември 1942 година испратено до Благоја Талески, секретар на МК на КПЈ во Прилеп, во кое вели: " Оваа недела светската штампа пишуваат и радијата предаваат кој во окупирана Југославија водит борба против окупаторо. Порано јавното мнение во Америка знаело оти таја борба ја водит Дража Михаиловиќ и неговите четници. Ама сега е дознале правата вистина, оти Дража е издајник и да е борбата водит

народно-ослободителната војска под раководство на Главниот штаб и неговиот командант Тито." ²³²⁾

Исто така може да се извлече заклучок дека Кузман Јосифоски правилно и во целост ја сваќа издајничката улога на Дража Михајловиќ, на Ванча Михајлов и на другите издајници на Македонскиот народ и југословенските народи и повикува на безкомпромисна борба за нивно уништување. Од друга страна, Кузман Јосифоски јасно става до знаење дека Народна-ослободителната борба на Македонскиот народ, не само што е уперена против фашизмот и неговите слуги, туку и против големосрпските и големоалбанските завојувачки стремежи спрема Македонија.

Бидејќи е сигурен во правилноста на патот по кој КПЈ ги води југословенските народи и народности во антифашистичката народно-ослободителна борба, омасовувањето на оваа борба Кузман Јосифоски го гледа во правилното информирање на широките народни маси за целите на борбата. Така во неговото писмо од 13-14 декември 1942 година, испратено до Киро Нацев, стои: "И баш денеска појќе од секогаш треба разјаснителна работа. Каде политички заостанатите маси, а заплашени да не се поврати стара Југославија, требаме упорно и стрпливо да развијаме делатност. Политичкото работење денеска меѓу народот е судбоносно за да се масите од симпатизери преврнат во активен фактор. За то на време и пропагираме и ствараме опште народен Македонски фронт и Македонски народни комитети: прво пропагандно, после спрема снагите и можностите и акцино. Отпрво да се уверат масите да во борбата лежи спасот и второ да ги убедиме да тие претставуват сила и да како такви ги поведиме во остра борба, во акции и ги активираме. Сепак, процесот ќе оди во тој правец. И стално

пратење движењето на ВМРО-ците и раскринкување." ²³³⁾ Во врска со ова во едно друго писмо Кузман Јосифоски ја фрла паролата: "Македонскиот народен фронт ќе го обедини Македонскиот народ за потполно ослободување." ²³⁴⁾

Кузман Јосифоски исто така големо значење му придава и на формирањето на органи на борбата, што тој ги вика "Народни комитети." На едно место во едно писмо тој извикува: "Стварајте македонски народни комитети". ²³⁵⁾ За да се има успех во формирањето на Народно-ослободителните одбори (комитети) на окупираната територија, Кузман Јосифоски смета дека тоа многу зависи од односот на партизанските одреди спрема народот, од кој однос ќе зависи не само мобилизацијата на народните маси во антифашистичката борба, туку опстанокот на партизанските одреди и нивното помагање од народот. Ова свое мислење Кузман Јосифоски го искажува со следните зборови: "Друже, за да партизаните останат, нужно е да прават акции, али да тие акции да бидат политички исправни, значи масите да ги примат како свои, осветнички и заштитнички. Партизаните кога ќе прават акции и конференции по селата, пишуваат летци, треба да му прилазат на народот со болките, захтевите и прашањата кој го интересираат секојдневно. Тогај наполно ќе успеат акциите." ²³⁶⁾ Тој смета дека во такви моменти партизаните до народните маси да се обраќаат со пароли кои за народот се блиски и едноставни, како: "Не давајте храните, не давајте е стоката што ве храни, не давајте ја волната на окупаторо, а вие одите голи и боси, изгонети ги истите што ве плачка, ступајте каде партизаните." ²³⁷⁾ Од овие искажани мисли на Кузмана Јосифоски може да се заклучи дека партизаните пред народот треба да се постават и однесуваат така за да тој

свати дека целите на борбата на партизаните се во потполност идентични со: желбите, стремешите и интересите со народот. Само на таков начин, смета Кузман Јосифоски, народот може да ги прифати и ги смета партизаните како свои.

Врз револуционерната работа на Кузман Јосифоски на полето на формирањето на органите на новата народна власт, силно влијае Првото заседание на АВНОЈ со неговите одлуки од кои Кузман Јосифоски, како изграден револуционер, успеа да прочита дека се раѓа нова посреќна иднина за Југословенските народи и народности, меѓу кои и за Македонскиот народ и народностите.

Одржувањето на ова Прво заседание на АВНОЈ на 26 ноември 1942 година во Бихаќ и неговото историско значење, заземе истакнато место во револуционерната мисла на Кузман Јосифоски, кој сметаше дека овој настан е од големо значење и за Македонскиот народ и по тој повод пишуваше: "Партизанската борба и воопште борбата на поробените народи на Југославија зема се поголем замах и со новите догаѓаи има се поголем значај. На 26-27 новембар во град Бихаќ состаната е Уставотворната Скупштина антифашистичког века народног ослобођења Југославије."²³⁸) Свакајки дека Првото заседание на АВНОЈ ги трасира патштата кои водат кон нова Југословенска држава и со ново државно уредување, Кузман Јосифоски пишуваше: "Народите от Југославија не се само херојски борат да го изгонат окупаторот от својата земја, ами таја борба ги зацврстуваат борбеното братство и единство за утрешната посреќна живеачка. Уставотворната скупштина, која се одржа во слободното гратче Бихаќ, на цел свет му покажа оти народите от Југославија не се кадри само да е ослободат својата земја от фашистичките гадој и нивните измеќари, ами оти сакат и умеат сами да си е

уредат државата."²³⁹⁾ Од овие зборови може да се заклучи дека Кузман Јосифоски во целата своја големина правилно ја сваќа важ- носта и историскиот карактер на одлуките на Првото заседание на АВНОЈ.

б) Ставовите на Кузман Јосифоски за работата на СКОЈ
и за тактиката на воените дејствија на партизан-
ските одреди

Исто така големо внимание Кузман Јосифоски му посветува и на СКОЈ. Тој се залага за поголемо обрнување внимание на младината, да се таа оттргнува од фашистичките младински организа- ции како "Браник", "Легионер" и други организации, а во тоа ќе се има успех ако младината се ангажира на револуционерно поле, да се создаваат насекаде скоевски активи на младината и да и се дава можност да учествува во разни акции против окупаторот. Тој во едно писмо пишува: " И младината се секојдневно кали и учи во борбата треба да се изнајдат сите прашања на младината па да се за нив поведат акции. Да се младите вовлекуваат во нив и тука да се собираат и прават скоевски активи и активи на македонски младински сојуз... Секаде, друже, секаде објеснувања, убедувања, другарски однос и љубов. Така младите треба да се учат."²⁴⁰⁾ Како член и на Главниот штаб на НОПО на Македонија, односно на највисокото воено раководство, Кузман Јосифоски во ова време издава и разни директиви и упатства од воен карактер, што се од- несуваат за формирање на партизански одреди, за односот на парти- занските одреди со партиските организации, за партизанските деј- ствија, за диверзантски акции, за саботажии, за илегалната работа

во градовите, за успешно избегнување на блокади, за начинот на држење на партиските состаноци, за избор на локација на акциите и за многу други работи. Голем дел од овие напатствија се содржани во неговото писмо од 28 декември 1942 година, упатено до Благоја Талески, тогашен секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, каде меѓу другото пишува: "Каде народо, нарочно каде младината, треба да се укорени то да секаде му се нанесе зијан на непријателот со нешто што ќе му се направи, отпочнувајќи од најситно и со то се ближи народот кон слободата и поарен живот. Ударните групи можат за база да имаат како градо, така и селата. Бидејќи се мали 2-3-4, тие можат лесно да се префрлат и се скриват. Треба да се дејствува на што подалечен терен, една акција од друга, така да се заваара трага и непријателот збунет. За да тие групи бидат чврсти, треба со нив да се работи како политички, така и да се обуча како да раковат со оружје и палење, дигање во воздух, исфрлање на воз од шините, сечење жици и бандери и друго."²⁴¹⁾

Кузман Јосифоски смета дека кога нема услови да се формираат партизански одреди или други единици, тогаш борбата против окупаторот, како и нанесување големи штети на окупаторските објекти може да се направи преку организирање на диверзантски групи кои ќе вршат диверзантски акции, нарочно во градовите. За ова во истото писмо Кузман Јосифоски пишува: "... кога нема можност да се исфрли чета, акции можат да се прават со диверзантски групи или речено ударни групи. Главниот објект на акциите треба да бидат железничката пруга и телефоните. При тоа треба сите борци да се воспитуваат да прават такви акции дури и на своја иницијатива."²⁴¹⁾

За време на престојот во Скопје, како член на Бирото

на Привремениот покраински комитет, Кузман Јосифоски престојуваше во повеќе илегални станови, а најповеќе престојуваше во куќата на Гиго Михајлоски. Во оваа куќа од Борко Темелкоски Кузман Јосифоски ја слушна страшната вест за смртта на својот соборец Мирче Ацев,²⁴²⁾ која многу ги погоди сите од Привременото покраинско раководство. По тој повод Кузман Јосифоски, знаејќи ја нивната популарност сред партиското членство и народот, пишуваше: "Секако народните борци морат да бидат осветени. Овде пред две недели е фатен другаро Мирче, исто со него е фатен другарот Пиндур. Никако да не фати некого паника за нивното паѓање, ами објаснување оти штом ќе се борци и ќе се паѓа, борбата е таква, ако зема жртви и паѓа нови борци."²⁴³⁾

Исто така Кузман Јосифоски во ова време одржуваше врски и со Месниот комитет на КПЈ во Скопје. Тој и помагаше во работата на градската партиска организација. Тој одеше и на состаноците на Месниот комитет и покрај што одржуваше поединечна врска со секретарот на Месниот комитет. Кузман Јосифоски многу придонесе за зацврстување и омасовување на Партиската организација во градот, бидејќи имаше големо револуционерно искуство во партиската и илегалната работа. Од почетокот на 1943 година, по упатство на Кузман Јосифоски, Месниот комитет реши да издава редовно и "радио-билтен"²⁴⁴⁾ и да организира добра градска партиска техника на која се печатеше разноврстен илегален материјал.

в) Положбата во Македонија кон крајот на 1942
и почетокот на 1943 година

При крајот на 1942 година Привремениот покраински комитет на КПЈ за Македонија и Главниот штаб на НОПО на Македонија, ги оценија резултатите и општата положба на востанието во текот на 1942 година како поволни за уште посилен понатамошен разгор на востанието во Македонија. Привремениот покраински комитет во втората половина на 1942 година стори навистина многу и презеде многу чекори за омасовување и понатамошно проширување на востанието во Македонија.

Следејќи го развитокот на вооружената борба во Македонија, Привремениот покраински комитет доаѓа до заклучок дека во делот на Македонија под италијанска окупација постојат подобри услови за вооружена борба и затоа Бирото на Привремениот покраински комитет на состанокот одржан кон средината на декември 1942 година во Скопје донесува одлука да на територијата на Западна Македонија под италијанска окупација ги испрати двата члена на Бирото на Привремениот покраински комитет Кузмана Јосифоски и Страхил Гигов да работат на создавање на услови да на оваа територија што поскоро се префрли највисокото партиско и воено раководство, како и поголем дел од партизанските единици.²⁴⁵⁾

Со нивното доаѓање во западна Македонија, во последните денови на 1942 година, и со нивната самопрегорна работа во исполнување на доверените задачи, настануваат нови моменти кои доведоа до уште поголем разгор на востанието во овие краишта на Македонија.

Овој период, крај на 1942 и почеток на 1943 година е исполнет со интензивна работа на Покраинското партиско и воено раководство, во која остро се критикуваат свакавата дека не постојат услови за вооружена борба и се даваат упатства со кои се трасира понатамошниот пат на востанието во Македонија против окупаторот. За тоа сведочат многубројните директиви испратени до партизанските единици и писма до партиските организации испратени од страна на членовите на Главниот штаб и Привремениот покраински комитет. На ова поле нарочно голема активност покажува членот на Бирото на Повремениот покраински комитет и на Главниот штаб на Н.О.П.О. на Македонија Кузман Јосифоски. Тоа може да се види од неговото писмо од 10 февруари 1943 година испратено до раководството на одредот "Даме Груев", во кое тој, покрај другото ги набележува задачите што претстојат пред тој одред, а во прв ред неговото проширување и формирање на нови чети. Видно место во ова писмо Кузман Јосифоски и посветува и на соработката со албанските партизани, како и со грчките партизани,²⁴⁶⁾ како еден од условите за успешниот развоток на востанието во овие краишта на Македонија. И во ова писмо уште еднаш Кузман Јосифоски дава објаснување за изборот на локацијата на партизанските акции против окупаторот. Од друга страна и ЦК на КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ пратејки го развитокот на востанието во јужните краишта на Југославија, на 16 јануари 1943 година Врховниот командант и Генерален секретар на КПЈ другарот Тито упатува писмо до ПК на КПЈ за Македонија во кое се дава оцена на работата на Партијата во Македонија, се истакнуваат слабостите во движењето и едновременно се објаснуваат многу прашања од развитокот на ослободителната борба во Југославија. Исто така ЦК КПЈ согледувајки го историското значење од

понатамошното распламсување на востанието во јужните краишта на Југославија, како и на потесната соработка со движењето на отпорот во соседните земји, уште во ноември 1942 година донесува одлука да го испрати како свој делегат за подрачјето на Македонија, Јужна Србија, Косово и Метохија Светозар Вукмановиќ - Темпо.²⁴⁶⁾ Тој во втората половина на февруари 1943 година пристигна во Македонија и со оглед на партиско-политичките овластувања што ги имаше како делегат, одигра значајна улога во натамошниот развик на востанието во Македонија. Откако ја проучува целокупната војна и политичка ситуација во Македонија, а со цел за поуспешно и полесно раководење со вооружената борба во Македонија, Светозар Вукмановиќ - Темпо во почетокот на март 1943 година издава наредба до Главниот штаб на НОВ и ПОМ за формирање на територијата во Македонија пет оперативни зони на чело со зонски штабови.²⁴⁷⁾ Тоа претставуваше голем поттик за организирано ширење на востанието во Македонија.

Од историските настани што потоа уследија, можеме да извлечеме заклучок дека ситуацијата во Македонија кон крајот на 1942 година и почетокот на 1943 година беше повољна за натамошно разгорување на Револуцијата во Македонија.

Кузман Јосифоски во Западна Македонија со задача
префрлање на ПК и Главниот штаб на оваа територија

Како што веќе погоре кажавме, кон крајот на 1942 година, ситуацијата во Македонија беше таква што се налагаше востаничките акции да се пренесат на делот од западна Македонија под италијанска окупација, зашто таму ситуацијата беше поповолна и италијанскиот окупатор не беше така зацврстен. За повољноста на ситуацијата зборуваа и извештаите на Кузман Јосифоски, кој поради престојот на оваа територија ја познаваше ситуацијата. Тој иако стана член на Бирото на Привремениот покраински комитет на КПЈ за Македонија и ја напушти секретарската должност во Окружниот комитет за Западна Македонија со седиште во Тетово, тој не престана да се интересира за оваа територија, тилку тој и понатаму им помагаше во работата на партиските организации и Окружниот комитет со упатства и директиви. Неговите извештаи зборуваа дека во овој дел на Македонија има добри услови за дејствување и дека партизанските одреди ќе имаат многу поголема перспектива.²⁴⁹ Согледувајќи ја оваа ситуација, на состанокот на Привремениот покраински комитет одржан 11 или 12 декември 1942 година донесени се повеќе одлуки кои според секавањето на Страхил Гигов се следните:

- "- Привремениот покраински комитет и Главниот штаб на НОПО на Македонија да се префрли во Тетово;
- Сите партизански одреди и групи, колку што е возможно, побрзо да се префрлат на територијата на Западна Македонија;
- Заради одржување на врските, како и за подготвување на префрлувањата на ПК и на некои од придружните служби, Добривоје Радо-

сављевиќ и Борко Темелкоски требаше да останат во Скопје. Тука требаше да остане и една група од луѓе блиски на ПК, кои и понатаму ќе одржуваат врски со градските партиски организации, како и со ПК во западна Македонија.

(Понатаму Страхил Гигов се сеќава:—мое)

"Питу и јас требаше што поскоро да преминеме во Западна Македонија и да ги преземеме потребните организациони мерки за прифаќање на Покраинскиот комитет и на Воениот штаб, како и нивните придружни служби: техниката, санитетот и другите.²⁵¹⁾

Освен горе споменатите задачи Кузман Јосифоски и Страхил Гигов добија и друга многу важна задача што требаше да се изврши пред да се префрлат во западна Македонија највисокото партиско и воено тело, а која, според сеќавањето на Страхил Гигов, била: "По нашето одење таму, прво ни беше да ги прегледаме тие организации и да видиме што треба за понатаму да се направи со нив, да се формираат организации таму каде што не постојат, и второ да ги прифатиме сите илегалци кои се наоѓаат таму. Затекнавме таму, колку се сеќавам, 7-8 Крушевчани, некои беа во Гостивар, а некои и во други места.²⁵²⁾

На оваа задача Кузман Јосифоски и Страхил Гигов самопрегорно ќе работат во почетокот на 1943 година, во јануари и февруари. Во оваа обиколка и ревизија на партиските организации од западна Македонија, тие со успех ќе ги обноват партиските организации онаму каде тие замреле и ќе формираат нови каде дотогаш не постоеле. При оваа нивна обиколка заслужува да се спомне нивната посета на Дебарската партиска организација во почетокот на февруари 1943 година, во кои редови во ова време се водат отворени борби кои се привлекуваат од 1941 година околу прашањето кон

која Партија треба да припадне Дебарската партиска организација, кон КПЈ или кон КПА.²⁵³) Откако ја проучија положбата во таа Организација и ја пополнија со нови членови, Кузман Јосифоски и Страхил Гигов извршуваат реорганизација на месната Партиска организација, формираат нов Местен комитет во состав: Џафер Кодра, како секретар, а членови: Живко Топалоски, Јаче Тантуроски, Азми Муча, Мети Крлиу и Јашар Алили.²⁵⁴)

Покрај другите многубројни задачи во западна Македонија, Кузман Јосифоски и Страхил Гигов имаа задача и да извршат подготовки и формирање на партизански одреди, да го испитаат теренот и да предложат локација за база на Покраинскиот комитет и Главниот штаб.²⁵⁵)

И овој пат при престојот во западна Македонија, Кузман Јосифоски вложува напори (како и во март 1942 година) да се формира партизански одред на оваа територија. За реализирање на оваа задача на 21 јануари 1943 година одржан е состанок на Окружниот комитет за делот на Македонија под италијанска окупација, во присуство на Кузман Јосифоски. На состанокот донесено е решение дека членовите на Комитетот треба да заминат на терен по организациите и заедно да извршат непосредни подготовки за формирање на партизански одреди. Во првата половина на февруари се донесува решение да се пристапи кон организирање на партизански одреди, и тоа еден во Тетово, а друг во Мавровско.²⁵⁶)

Како резултат на ваквата дејност на Окружниот комитет, како и на личното залагање на Кузман Јосифоски, во почетокот на март 1943 година, во времето од 1-5 март, доаѓа до формирање на Тетовскиот партизански одред, во почетокот само од 7 души, а подоцна и повеќе, во месноста Црвен Камен на Шара. Одредот бил мно-

гу слабо вооружен, само со една пушка и два пиштоли. Овој одред добива директива, веднаш по своето формирање, да оди на Попова Шапка, каде било предвидено да се соедини со делови од Мавровско-Гостиварскиот партизански одред. Меѓутоа, ова замисла не се остварува. На 6 април 1943 година одредот е откриен и нападнат од окупаторот и бидејќи е многу слабо вооружан не е во состојба да даде посилен отпор и бидува разбиен. Поголем дел од одредот е заробен, а помал дел се разбегнува.

Како резултат на оваа дејност, во почетокот на 1943 година се формира Мавровско-Гостиварскиот партизански одред - на 14 март 1943 година - во непосредна близина на селото Никифорово (Гостиварско) во чиј состав во прв ред влегуваат членови на КП и симпатизери од Гостивар и Мавровско, како и извесен број од партизанскиот одред "Питу Гули", кој при крајот на 1942 година се префрлени во западна Македонија.²⁵⁷⁾

Во ова време, во почетокот на 1943 година, Окружниот комитет за западна Македонија го сочинуваат: Тодор Ципоски-Мерџан, секретар, а членови: Томо Софрониевски, Анте Гиновски и Ванчо Бурзески.²⁵⁸⁾ За да можат полесно да ги извршат поставените задачи од Покраинскиот комитет, за кои беа испратени во западна Македонија, Кузман Јосифоски и Страхил Гигов го распределуваат теренот на Окружниот комитет на две области, извршувајќи, при тоа и реорганизација на Окружниот комитет во средината на месец февруари 1943 година. При тоа беа формирани два секретаријата, првиот за Тетово, Гостивар и Маврово, со кој раководи Кузман Јосифоски, во состав: Тодор Ципоски, Душко Поповиќ и Томо Софрониевски, а вториот за Кичево, Струга и Дебар. Со овој Секретаријат раководи Страхил Гигов, а во неговиот состав се наоѓаат: Димо

Гавроски и Ванчо Бурзески. По формирањето на секретаријатите, членовите се испратени на терен да пружат директна помош на месните организации на КПЈ, 259)

Ваквата реорганизација на Окружниот комитет во запад-на Македонија и поделеноста на должностите меѓу Кузман Јосифоски и Страхил Гигов и членовите на Окружниот комитет ќе остане до формирањето на Централен комитет на Комунистичката партија на Македонија и новата реорганизација, односно до формирањето на Обласниот комитет на КПМ за оваа територија во месец март 1943 година.

Д. КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ ЧЛЕН НА ЦК НА КПМ И НА

ГЛАВНИОТ ШТАБ НА НОВ И ПОМ

1. Присуство на првиот состанок на ЦК на КПМ
во Тетово

Во понатамошното разгорување на востанието во Македонија во 1943 година од непроценливо значење беше помошта што на политичкото и военото раководство во Македонија му ја даде ЦК на КПЈ и другарот Тито, испраќајќи го во Македонија делегатот на ЦК КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ - Светозар Вукмановиќ - Темпо. Тој во втората половина на февруари 1943 година пристигна во Македонија и го оглед на партиско-политичките овластувања што ги имаше како делегат на ЦК КПЈ и Врховниот штаб одигра значајна улога во натамошниот развиток на востанието во Македонија.²⁶⁰) Кога пристигна во Македонија, според семањата на Страхил Гигов, доаѓа околу 25-26 февруари 1943 година.²⁶¹) Темпо затекнува тешка ситуација, која што ја опишува и во своите мемоари: "Партиските организации во многу места беа растурени. Раководните кадри беа изгинети или отидени во партизани или поапсени и стрелани или се наоѓаа во затворите и логорите. Мал беше бројот на оние што беа на слобода.... Од познатите на слобода беа само Кузман Јосифоски и Страхил Гигов. Тие беа на територијата која беше под италијанска окупација (Кичево, Дебар, Тетово) поради испитување на можностите за организирање на партизански одреди."²⁶²)

Кадровската ситуација во Покраинското партиско раководство беше на почетокот на 1943 година, во месец февруари-март, многу неповолна. Тогаш беа убиени Мирче Ацев и Страшо Пинџур, а порано Орце Николов, Борка Телески и маса други истакнати раководители

на нашето движење и членови на Партијата. Тогаш случајот со партизанските одреди беше многу тежок.²⁶³⁾ Меѓутоа, ваквата тешка ситуација не го поколеба Светозар Вукмановиќ-Темпа во исполнувањето на директивите што тој ја доби од ЦК на КПЈ и другарот Тито пред тргнувањето од Босански Петровац во ноември 1942 година за да во Македонија²⁶⁴⁾ формира Комунистичка партија на Македонија и нејзин прв Централен комитет. Тој веднаш по пристигнувањето во Македонија започнува да ја проучува положбата со партиските организации во Македонија и држи повеќе состаноци со Партискиот актив во Скопје. Добивајќи една целосна слика за положбата на Партиската организација во Македонија и на вооружената борба, а со цел за уште повеќе да се разгори востанието во Македонија и да се задеде удар на големо-српската и големо-бугарската пропаганда, Светозар Вукмановиќ донесува одлука за формирање на Комунистичката партија на Македонија и за избор на Централен комитет. Така, при крајот на февруари 1943 година, е формирана Комунистичка партија на Македонија и нејзиниот прв Централен комитет, во состав: Лазар Колишевски, секретар (во тоа време во затвор во Бугарија), и членови: Кузман Јосифоски, Цветко Узуноски, Страхил Гигов, Мара Нацева и Бане Андреев. Првата седница на Централниот комитет се одржа во Тетово на 19 март 1943 година.²⁶⁵⁾ Во моментот кога е одлучено во Скопје за формирање на КПМ и Централен комитет на КПМ, Кузман Јосифоски и Страхил Гигов не се наоѓале во Скопје. Тие се наоѓале на територијата на западна Македонија, која тогаш била под италијанска окупација, а со задача да ги реализираат одлуките на Привремениот покраински комитет донесени на состанокот од 11 или 12 декември 1942 година. На тој терен и ја добиле веста за

формирањето на КПМ и нејзиниот прв Централен комитет. Откако се запознава со ситуацијата во Македонија, доаѓа до заклучок дека е исправна одлуката поранешна од Покраинскиот комитет да политичкото и военото раководство се премести во западна Македонија и решава првиот состанок на ЦК на КПМ да се одржи на таа територија, во Тетово. За реализирање на ова решение во Тетово, Светозар Вукмановиќ - Темпо го задолжува членот на ЦК на КПМ Цветко Узуноски со задача да дојде на теренот од западна Македонија да ги обавести Кузмана Јосифоски и Страхила Гигов дека се членови на Централниот комитет на ново формираната Комунистичка партија на Македонија и истите да дојдат во Тетово на првиот состанок на Централниот комитет.²⁶⁶⁾ Доаѓајќи во Тетово, Цветко Узуноски станува во контакт со секретарот на Окружниот комитет за западна Македонија Тодор Ципоски - Мрцан и преку него испраќа курир да го повија Кузмана Јосифоски и Страхила Гигов во Тетово. Во ова време Кузман Јосифоски се наоѓаше во Гистивар од каде дојде во Тетово, додека Страхил Гигов се наоѓаше во Струга,²⁶⁷⁾ односно двајцата се наоѓаа на своите терени откако извршија поделба на територијата на Окружниот комитет. Во Тетово на 19 март 1943 година, односно истиот ден кога дојде Светозар Вукмановиќ - Темпо во Тетово се одржа состанокот на ЦК на КПМ.²⁶⁸⁾ Овој прв историски состанок на ЦК на КПМ е одржан во Тетово во куќата на семејството Јовановци. Сета должност околу организацијата и обезбедувањето на овој состанок падна врз тогашниот секретар на Окружниот комитет за западна Македонија Тодор Ципоски - Мрцан,²⁶⁹⁾ која што должност тој многу успешно ја извршил. На овој состанок присуствувале: Светозар Вукмановиќ - Темпо, Кузман Јосифоски, Страхил Гигов и Цветко Узуноски.²⁷⁰⁾ При повторната средба помеѓу Светозар

Вукмановиќ - Темпо и Кузман Јосифоски (последен пат се видеа 1940 година во Прилеп - мое С.Н.), Светозар Вукмановиќ - Темпо во своите мемоари за ликот на Кузман Јосифоски - Питу ги има искажани следните зборови: "Тој (Кузман - мое С.Н.) тогаш ми изгледаше мирен и повлечен, али за тоа стабилен и постојанен, бев сигурен дека она што го зборува мора да биде и остварено."²⁷¹)

По уводниот збор на Светозар Вукмановиќ - Темпо, кој ја образложи својата задача и пораката на другарот Тито за формирање на Комунистичката партија на Македонија, за организационата и политичката положба во Македонија, што била усвоена како втора точка, зборувал Кузман Јосифоски - Питу, со извесни дополнувања на Страхил Гигов и Цветко Узуноски.²⁷²) На овој историски состанок донесени се повеќе заклучоци од големо значење за натамошниот развиток на востанието во Македонија, зашто со формирањето на КПМ се отвори едно ново поглавие во народно-ослободителната борба и социјалистичката револуција во Македонија. Беше тоа израз на правилната политика на КПЈ и другарот Тито по македонското национално прашање. По завршувањето на првиот состанок на ЦК на КПМ во Тетово, се донесе одлука сите членови на Централниот комитет да заминат на терен и да работат на остварување на заклучоците донесени на состанокот. Покрај другите одлуки, на овој состанок беше донесена и одлуката ЦК на КПМ и Главниот штаб да се лоцираат на теренот меѓу Кичево, Дебар и Струга, односно што подалеку од главните сообраќајници. За да можат да се спроведат овие одлуки на ЦК на КПМ беше потребно да се одреди потесен локалитет на базата и да се организираат нејзиното функционирање. За одредување на потесен лока-

литет на базата на првиот состанок на ЦК на КПМ беа задолжени: Кузман Јосифоски, Страхил Гигов и Цветко Узуноски,²⁷³⁾ кои оваа задача успешно ја извршуваат. Во екот на овие подготовки кон крајот на март 1943 година извршена е и реорганизација на Главниот штаб на НОПО на Македонија, кој прерасна во Главен штаб на НОВ и ПОМ. За командант на овој Штаб беше поставен Михајло Апостолски, а за политички комесар Цветко Узуноски. Според секавањата на Страхил Гигов, кој бил заменик политички комесар, Кузман Јосифоски бил поставен за началник на Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија.²⁷⁴⁾ Изборот на Кузман Јосифоски за член на првиот Централен комитет на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ претставуваше уште едно признание на овој голем револуционер, кој што и оваа должност, како и поранешните, ќе ја прими најодговорно и на таа должност и ќе согори - умре како Народен херој.

2. Учество во формирањето на базата во Лопушник и на вториот состанок на ЦК на КПМ

Два дена по завршувањето на првиот состанок на ЦК на КПМ во Тетово, на 22 март 1943 година тројцата членови на Централниот комитет на КПМ: Кузман Јосифоски, Страхил Гигов и Цветко Узуноски тргнуваат за теренот помеѓу: Кичево, Дебар и Струга за да ја одредат локацијата на Централниот комитет и на Главниот штаб. Со нив до село Извор патува и делегатот на ЦК на КПЈ Светозар Вукмановиќ, од каде минува за Албанија. Тројцата со автобус патуваат до Кичево, каде преспиваат кај Борис

Алексоски - Карче, а следниот ден изутрина со него заминуваат во село Кленец. Во куќата на Злате Тренески - Вангел ноќеват, а следниот ден в зори, на 24 март 1943 година, сите пет души стигнуваат на планината Лопушник.²⁷⁵⁾

После подолго испитување на планината Лопушник, успеваат да најдат најпогодно место за лоцирање на базата. Според секавањата на Цветко Узуноски за кратко време животот во базата живнува. Доаѓаат нови луѓе, се организира снабдување на базата со префрамбени продукти, со оружје, со разновиден технички и друг материјал, како на пример: со хартија и со машина за пишување, радио апарати, гештетер, матрици и друго.²⁷⁶⁾ Потоа се воспоставени врски со партиските организации и партизанските одреди, па дури, според секавањата на Цветко Узуноски, била организирана и воспоставена врска со Скопје и тоа преку четири канали.²⁷⁷⁾ Исто така била организирана известителна служба и воспоставени врски со Обласните комитети и оперативните зони. Базата во Лопушник за кратко време станала вистински центар и седиште на Централниот комитет на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ, од каде овие две највисоки партиски и воени тела раководеа со востанието во Македонија. Како резултат на засилената дејност на овие највисоки партиски и воени тела, дојдоа и првите резултати, кои за кратко време беа постигнати. Затоа се налагала потреба да се одржи состанок на ЦК КПМ за да се сумираат резултатите што биле постигнати во реализацијата на задачите што беа поставени на првиот состанок на ЦК КПМ во Тетово. Кон крајот на април 1943 година, од на теренот низ Македонија, во базата на Лопушник, се собраа повторно партиските и воените раководители од првиот состанок во Тетово и уште некои

раководители од ново формираните оперативни зони. На 4 и 5 мај 1943 година, во базата на Лопушник се одржа вториот состанок на ЦК КПМ. Од зачуваниот записник од состанокот (кој што е за жал засега и единствен зачуван материјал од состаноците на ЦК на КПМ во војната) се гледа дека присутни на овој состанок биле: Кузман Јосифоски - Питу, Страхил Гигов, Цветко Узуноски и Светозар Вукмановиќ - Темпо. Кога се расправало по втората точка од дневниот ред, на состанокот присуствувал и Иван Танев Дојчинов - Вардарски.²⁷⁹⁾ Од вториот дел на записникот се гледа дека се констатирани некои неправилности околу спроведување во практика на одлуката на првиот состанок на ЦК на КПМ за начинот на формирање на партизански одреди. Тоа се однесува на предвременото исфрлање на терен на Тетовскиот партизански одред и тоа само со две души, што беше главна причина истиот да настрада. Исто така предвреме е исфрлен на терен и Мавровскиот одред.²⁷⁹⁾ Во врска со ова прашање на состанокот е развиена остра дискусија и меѓу присутните четири врвни раководители формиран се повеќе ставови по однос на начинот на формирање на партизански одреди. Светозар Вукмановиќ - Темпо го застапувал ставот дека не треба да се исфрлуваат партизански одреди од по три или шест души, туку треба да се соберат триесет или четириесет души на тогаш да се исфрли партизански одред.²⁸⁰⁾ Оваа критика, воглавно, се однесувала на предвременото и лошо организираното исфрлање на Тетовскиот партизански одред, со цел такви пропусти повеќе да не се повторуваат.

По третата точка од дневниот ред се дискутирало за ситуацијата во Преспа, која е оценета како povolna, и дека

таму дејствувал еден партизански одред во јачина од околу 40 борци (Одредот "Даме Груев" - мое С.Н.). На состанокот им е поставена задача на Кузман Јосифоски - Питу и Цветко Узуноски - Ибрин, веднаш да отпатуваат за Преспа и да се поврзат со тој одред. При тоа Цветко Узуноски со половината од одредот бил задолжен да организира база за Главниот штаб на ЦК на КНМ, а Кузман Јосифоски со другата половина од одредот да премине на теренот на Втората оперативна зона со задача да изврши формирање на Втората оперативна зона и Вториот областен комитет.²⁸¹⁾

Одржувањето на овој втор состанок на ЦК на КНМ во базата на Лопушник има големо историско значење, зашто на него не само што е извршена анализа на воено-политичката ситуација на теренот на Првиот областен комитет, односно на Првата оперативна зона, туку донесени се и низа одлуки, како на пример: Одлуката за формирање на нови партизански одреди, која снажно влијаеше во разгорувањето на востанието во Македонија во текот на 1943 година. На овој состанок Кузман Јосифоски - Питу доби нова и одговорна задача: да го формира Вториот областен комитет и Втората оперативна зона, што претставува уште едно и признание на неговите револуционери способности. Веднаш по завршувањето на состанокот на ЦК на КНМ во Лопушник, Кузман Јосифоски тргнува за Преспа во извршување на доверената задача.

3. Престој во Преспанско - Битолскиот крај и
разгорување на востанието во овој дел на
Македонија

Кога пристигна во Преспа на пат за Втората оперативна зона и Вториот областен комитет, Кузман Јосифоски веднаш се зафати да ја спроведе директивата на Светозар Вукмановиќ - Темпо, издадена од почетокот на март 1943 година, за формирање на партизански одреди на територијата од Втората оперативна зона. Делот од директивата што се однесува на Втората оперативна зона, која треба да го зафати теренот од линијата Дебар - Кичево - Брод - Богомила и западно од железницата Богомила - Прилеп - Битола. На Штабот на оваа зона да му се постави за задача да веднаш пристапи кон формирање на партизански одреди во својот реон. Во прво време формирање на три одреди, и тоа добри одреди: првиот на просторот северозападно, западно и југозападно од Битола. Вториот на просторот Прилеп - Богомила - Крушево и третиот на просторот Струга - Ресен и Охрид.

Акциите што Кузман Јосифоски ги презема за исполнување на оваа директива објаснети се во два документа, што самиот тој ги пишува, и тоа: "Писмата од 1 јуни 1943 година и извештајот од 19 јуни 1943 година²⁸²⁾ и двата документи испратени до ЦК на КПМ. Од овие документи се гледа дека кога Кузман Јосифоски доаѓа на територијата од Втората оперативна зона, таму уште не се целосно формирани ниту Вториот Областен комитет, ниту Втората оперативна зона, а со самото тоа и не функционираат како такви. Работејќи неуморно уште од првите денови од

од доаѓањето во Преспа на средувачето на положбата на овој терен, Кузман Јосифоски не бил во состојба да присуствува на состанокот на ЦК на КПМ, што бил закажан за први јуни 1943 година. Тоа се гледа од неговото писмо испратено до ЦК на КПМ од први јуни 1943 година, во кое пишува: "Ако ЦК покасно прајт заседание, тогај со вашата патрола можам да се вратам. Ако пак свршувате во закажаниот срок први јуни, тогај по истата патрола испратете ни заклучоците и директивите.²⁸³⁾ Кузман Јосифоски, и покрај големите тешкотии на кои најдува, успеа на 1 јуни 1943 година да го формира Преспанско - Охридскиот партизански одред "Даме Груев",²⁸⁴⁾ составен од борци од Преспа, Охрид и Битолско, кој брои 47 борци. Штабот на одредот е составен од: Мите Трпоски - командант на одредот, Илија Спироски-Панде, заменик командант, Јосиф Јосифоски - Ѓоре, комесар на одредот и Наум Весниески - Овчарот, како заменик комесар на одредот.²⁸⁵⁾ Веднаш по формирањето на Преспанско-Охридскиот одред, уште истиот ден вечерта, 1 јуни 1943 година, Кузман Јосифоски од Преспа се префрла преку Илалџанско - Бугарската граница и оди во Битолско, каде на 4 јуни 1943 година стапува во контакт со Битолската партиска организација и со Борис Милјоски - Камарадо,²⁸⁶⁾ кој бил предвиден за член на Вториот Областен комитет. Од него Кузман Јосифоски дознава дека членовите што биле предвидени да влезат во Вториот областен комитет и Втората оперативна зона биле: Благоја Талески - Иван, Даме Бојаноски - Дизе, Вера Оровчанец - Лена и други. Тие се распорнати по теренот од кои некои не се поврзани и не се знае каде престојуваат, дека немаат врска со одредот "Даме Груев", ниту со партиските организации во Преспа, Ресен, Крушево и Охрид и оти Вториот областен коми-

тет и Втората оперативна зона практично не се формирани²⁸⁷⁾ и како такви не функционираат. Ваквата ситуација пред се се должи на провалата од месец април 1943 година, во која многу членови на Партијата се уапсени од некои партиски организации, како на пример Битолската е скоро напoлно уништена.²⁸⁸⁾ Поради ваквата ситуација за време на овој престој во Битолска, Кузман Јосифоски не е во состојба да го формира раководството на Вториот Областен комитет и Втората оперативна зона. Меѓутоа, овој престој го искористува за стварање на врски и канали, за поврзување на Оперативната зона со другите оперативни зони. Исто така успеа да формира канал за префрлување на членови на Главниот штаб и на другите раководители од Скопје и од оперативните зони, како на пример со Михајло Апостолски, Димче Бојаноски, Веселинка Малинска, Елисије Попоски - Црниот и други²⁸⁹⁾ во седиштето на ЦК на КПМ и на Главниот штаб во базата на Лопушник. После десетина дена поминати во Битолско, Кузман Јосифоски на 11 јуни 1943 година се враќа во Преспа, во Преспанско-Охридскиот одред каде работи на неговото зацврстување и се среќава со Благоја Талески - Иван,²⁹⁰⁾ кој што тие денови од Битолско се префрла во Преспа по барање на Кузман Јосифоски. Средбата со Благоја Талески, Кузман Јосифоски ја искористува за конечно формирање на Вториот Областен комитет и Втората оперативна зона, како и за одредување на база²⁹¹⁾ на оваа оперативна зона и Областен комитет. Тие двајцата вршат реорганизација и дополнување на поранешниот состав на членството што биле предвидени за формирање на Вториот Областен комитет. Така од поранешниот предвиден состав отпаѓа Лазо Аџи Попоски - Јорго, а извршено е дополнување со Пенко Здравески - Тате Стеван Алтипармак-Нервозниоз.²⁹²⁾ Така можеме да заклучиме дека за време на својот

престој на овој терен, во средината на јуни 1943 година, Кузман Јосифоски го формира Вториот Областен комитет, во состав: Благоја Талески, како секретар, а членови Трајче Груески, Стефан Алтипармакоски, Ратка Крстеска, Пенко Здравкоски, Митко Цветаноски и Вера Оровчанец. Од овие членови е избран Секретаријат од три члена: Благоја Талески, Митко Цветаноски и Вера Оровчанец. За ова во извештајот на Кузман Јосифоски се вели: "Другарот Иван (Благоја Талески), Митре (Митко Цветаноски) и Лена (Вера Оровчанец) треба да заминат преку Битолскиот одред за Меринско, привремено, каде се наоѓа една десетина на одредот. Овие другари воедно би биле Секретаријат на Обласниот комитет, кој би морал да биде на окуп, па ма каде се поставила базата!"²⁹³) Скоро истовремено Кузман Јосифоски, заедно со Благоја Талески, преземаат мерки за формирање на Прилепско-Крушевски одред. За раководител на Штабот на одредот се предвидени: Ѓоре Велкоски - командант, Димитар Бербероски - заменик командант, Наумоски Наум - политички комесар и Злате Билјаноски - заменик политички комесар.²⁹⁴)

Наоѓајќи се на исполнување на задачите на територијата на Втората оперативна зона, Кузман Јосифоски доаѓа до сознание да за успешно развивање на востанието во Македонија потребно е поголемо ангажирање на ЦК на КПМ и на Главниот штаб и предлага пополнување на ЦК и на Главниот штаб со нови членови, кои ќе ја спомогнат работата на Обласниот комитет и оперативните зони, како издавање проглас на Главниот штаб и на ЦК, за што како пишува Кузман Јосифоски: "оти владат необавештеност и луѓето се воопште без перспективи. Широките народни маси треба да бидат пошироко обавестени со целите на народно-

ослободителната борба."²⁹⁵⁾

Во ова време Преспанско-Охридскиот партизански одред "Даме Груев" презема повеќе акции во овој крај. Со цел за пона-тамошно зајакнување, како на овој партизански одред, така и на движењето на овој крај, во првата половина на јуни 1943 година целиот Околински комитет на КПМ за Преспа и поголем број членови на КПМ и симпатизери се приклучија во одредот "Даме Груев" по директива на Кузман Јосифоски - Питу.²⁹⁶⁾

Кон крајот на јуни 1943 година, поточно од 26 јуни 1943 година, Кузман Јосифоски престојува во Битолскиот одред "Гоце Делчев" каде останува до 7 јули 1943 година. Со своето присуство во овој партизански одред и со дадените инструкции допринесува да јакне овој одред кој добива задача своите акции да ги насочи во правец Мариново - Тиквешко.²⁹⁷⁾ Потоа Кузман Јосифоски го напушта овој одред и се префрла во одредот "Даме Груев" на 8 јули 1943 година,²⁹⁸⁾ а таму го среќава делегатот на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, Добривоје Радосављевиќ - Орце, како и други раководители. Заедно со Добривоје Радосављевиќ прават реорганизација на одредот "Даме Груев". По наредба на Главниот штаб на НОВ и ПОМ одредот се поделува на два дела: еден дел од одредот со 38 борци се префрла појасно на теренот на Дебарца, а другиот дел од 15 борци останува да борави и понатаму на територијата на Преспа.²⁹⁹⁾ Потоа на предлог на Главниот штаб на НОВ и ПОМ на одредот "Даме Груев" на 17 јули 1943 година во Преспа на свечен начин му е предадено борбеното знаме. На овој свечен чин присуствувале: Делегатот на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ Добривоје Радосављевиќ, Кузман Јосифоски и Цветко Узуноски, членови на ЦК на КПМ и Главниот штаб, како и други партиски раководители од тој терен.

За овој свечен чин еден од учесниците Киро Крстески - Платник се секава: "На денот на предавањето на знамето беше направен следниот програм:

1. Пеење на химната "Изгреј зора" (целиот одред).
2. Поздрав од Врховниот штаб (говореше Кузман Јосифоски).
3. Политичко положение (говореше "Абас - Ибрин").
4. Животот под окупација и општото положение (говореше Орце)
5. Предавање на знамето (го предадов јас - Киро Крстески - Платник) со краток говор за значењето на знамето.
6. Клетва под знамето."

Вечерта во 8 часот одредот "Даме Груев" со добиените задачи заминува преку граница за Дебарца.³⁰⁰ Преминувајќи на теренот на Дебарца одредот "Даме Груев" подоцна се поврзува со Кичевско - Мавровскиот одред, кој претставуваше езгро за создавање на поголеми воени единици. Кузман Јосифоски се задржува на територијата на Преспа се до Преспанското советување. Со своето присуство на Преспанско-Битолскиот крај на теренот на Втората оперативна зона, Кузман Јосифоски даде непроценлив допринос во развитокот на вооружената борба во овој крај на Македонија.

Придонесот на Кузмана Јосифоски за разгорување на востанието на територијата од Втората оперативна зона и Вториот Областен комитет е навистина голем, зашто за време на неговиот престој во Преспанско-Битолскиот крај беа формирани не само Вториот Областен комитет и Втората оперативна зона, туку и нови партизански одреди и беше воспоставена и поцврста соработка со грчкото движење на отпорот.

Исто така Кузман Јосифоски воспостави и цврсти врски на Вториот Областен комитет и Втората оперативна зона со

ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ, како и со другите Обласни комитети и оперативни зони.

4. Учество на Преспанското советување

Во летото 1943 година востанието против окупаторот во Македонија зеде широки размери. Македонските народни маси широко му пристапија на Народно-ослободителното движење, во кое гледаа единствен пат и начин за своето национално и социјално ослободување. Во Македонија беа формирани повеќе партизански одреди, без создадени слободни и полуслободни територии, беа формирани во многу ослободени и неослободени места разновидни органи на борбата што вршеа многубројни функции како нови органи на народната власт. Во многу места во Македонија, покрај месни народно-ослободителни одбори, беа формирани и повисоки органи на новата народна власт, како општински и околиски народно-ослободителни одбори. Широм Македонија, што беа формирани се помногубројни месни, општински и околиски народно-ослободителни одбори, влијаеше и се поуспешниот развој на востанието во останатите краишта на Југославија, каде успешно се остваруваа одлуките на Првото заседание на АВНОЈ и на Фочанските прописи, кои допиреа и до Македонија и го стимулираа понатамошниот разгор на востанието и на ширењето на мрежата на органите на новата народна власт на целата територија на Македонија.

Ваквиот динамичен ток на востанието во Македонија

поставуваше нови и се помногубројни задачи пред највисокото политичко и воено раководство на народно-ослободителното движење во Македонија. Тоа настојуваше ослободителната борба во Македонија да оди во чекор со борбата на останатите народи и народности во Југославија, каде востанието доби најшироки размери. За да може да го задржи овој чекор, највисокото политичко и воено раководство во Македонија беше принудено почесто да се сретнува, па и да одржува пошироки советувања за да ја разгледа ново настанатата ситуација и да донесува нови одлуки со кои ќе ја трасира понатамошната борба. Како резултат на овие потреби Централниот комитет на КПМ, анализирајќи ја општата воено-политичка ситуација во светот и во нашата земја, во првата половина на јуни 1943 година донесе решение во најскоро време да свика едно пошироко партиско советување, со цел да се преземаат мерки за натамошно разгорување на вооружената борба во Македонија. Еден од присутните на советувањето и член на ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ, Страхил Гигов, се сеќава: "Бидејќи се наближуваше 2 август, решивме советувањето да се одржи на тој ден, со цел да се симболизира поврзаноста на борбата на Македонскиот народ со Илинденскиот период."³⁰¹) Иако во ниеден од досега познатите документи, нити во сеќавањата на членовите на ЦК на КПМ за овој период не се споменува, сепак со голема веројатност може да се претпостави дека истовремено кога ЦК донесува решение за одржување на партиско советување за 2 август 1943 година, се распределуваат и задачите околу организирањето на тоз советување. Така, Кузман Јосифоски добива многу одговорна задача да напише реферат за тоа советување по повод 40 години од Илинденското востание, во кој реферат ќе го оправда и воено симболизира одржувањето на сове-

тувањето токму на 2 август и ќе ја прикаже поврзаноста на борбата на Македонскиот народ во Илинденското востание, со она во Народно-ослободителната борба. После тодготовките извршени во месец јули 1943 година, од 2 до 4 август во Отешево беше одржано познатото Преспанско советување. На ова советување, покрај членовите на ЦК на КПМ и Главниот штаб: Кузман Јосифоски, Цветко Узуноски и Страхил Гигов, присуствуваша и делегатот на ЦК на КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо,³⁰² како и други партиски раководители од теренот и воените единици, а обезбедувањето на Советувањето го вршел Преспанскиот партизански одред "Даме Груев". За самото Советување Страхил Гигов се сеќава: "Првиот ден на Советувањето имаше свечен карактер. Кузман поднесе реферат за значењето на Илинденското востание и неговиот одраз врз Македонското револуционерно движење, со што уште еднаш на симболичен начин беше поврзана револуционерната борба на Македонскиот народ и народностите со Илинденската епопеја."³⁰³ Преку овој реферат Кузман Јосифоски-Питу пред присутните на Советувањето делувал силно и мобилизаторски, зашто неговата содржина ги допираше вековните чувства на Македонскиот народ за ослободување од туѓинските ропства. Така во својот реферат посветен на 40-годишнината на Илинденското востание Кузман Јосифоски пишуваше: "Денеска кога Македонскиот народ се најдува пред решителна борба за извојување на својата национална слобода, споменот на Илинден треба појќе од секојпат да светли пред очите на целиот Македонски народ пред лицето на сите чесни и слободољубиви Македонци, сите кои ја сакаат својата земја. Во прв ред споменот на Илинден треба да засветли и поттикне на уште посилен борба на оние македонски синови и ќерки, кои со оружје во раце, како први следбеници на старите Илинденски ре-

волуционери, станаа во одлучна борба против денешните поробители на Македонија - крвавите фашистички окупатори."304) На крајот од овој свој реферат Кузман Јосифоски извикува: "Герои маченици на Македонија! Многу од своите најарни синови загуби Македонија за време на славиот Илинден. Но тие жртви не станаа гробови. Нивните херојски подвизи засветлија над Македонија и станаа звезда-водител на измачениот Македонски народ."305)

Како заклучок на ова писмено излагање Кузман Јосифоски ги пишува следните зборови: "Коските на сите овие жртви, разлеани по нашите полина и градови, сраснаја со Македонската земја и се претворија во бетонски темел на утрешна слободна Македонија."306)

Во овој политички реферат на Кузман Јосифоски, ако се прочита, ќе се види дека претставува краток преглед на историјата на Македонскиот народ за периодот од Илинденското востание до Народно-ослободителната борба и претставува доказ за неговата револуционерна изграденост и широко познавање на револуционерното минато на Македонскиот народ. Доказ дека истиот нашол на добар прием кај присутните на Советувањето, како и кај највисокото политичко и воено раководство во Македонија, зборува и фактот што овој реферат, по завршувањето на Преспанското советување е умножен на партиска техника во повеќе стотици примероци од по 16 страници и е доставен до партиските организации, партизанските одреди и другите органи на борбата,307) ширум Македонија. Потоа на дневниот ред на Преспанското советување се најдоа многу прашања што ги наметнуваше борбата во Македонија во тие моменти, како на пример:

- Положбата на партизанските одреди и заднината;
- Воено-политичката ситуација во соседните земји со кои востанието во Македонија имаше допирни точки;
- Можноста за скората капитулација на Италија и нејзиното искористување за што беше решено дел од ЦК и Главниот штаб повторно да се префрлат на територијата под италијанска окупација;
- Прашањето за формирање на покрупни воени единици, како и прашањето за формирање на највисоко тело на новата народна власт, што се раѓаше како резултат на Народноослободителната борба на Македонскиот народ и други прашања.

Членот на ЦК на КПМ и Главниот штаб и учесник на Советувањето, Страхил Гигов, дава ваков заклучок на поважните одлуки, што после биле донесени: "Преспанското советување на 2 август 1943 година, на кое беа дојесени далекусежни, позрели и посогледани одлуки, како што беше одлуката за формирање на Народна војска, потоа за формирање и свикнување на АСНОМ, на одлуката за формирање на централно раководство на Народниот фронт и така натаму, значеше чекор напред во развивањето на Народно-ослободителната борба."³⁰⁸) Со цел да можат да се реализираат овие и другите одлуки донесени на Преспанското советување, беше решено членовите на Централниот комитет на КПМ и на Главниот штаб да одат на терен. Во склопот на ова решение беше донесена и одлука: "Кузман Јосифоски - Питу, член на ЦК КПМ и на Главниот штаб на НОВ и ПОМ да замине за Скопје со задача да работи на консолидацијата на Партијата во централна и источна Македонија, и на воспоставувањето на врски меѓу Окружните комитети и оперативни-

те зони и Обласни комитети, ЦК КПЈ и неговиот делегат Темпо, како и да ги координира врските на Македонското револуционерно движење со народно-ослободителните движења во Јужна Србија и на Косово и да одржува врски со револуционерните движења и партии од соседните земји што се граничат со Македонија.

Кузман Јосифоски - Питу, покрај другото, доби и задача да формира централно раководство на Народно-ослободителниот фронт на Македонија и да го подготви формирањето на Иницијативен одбор за свикување на АСНОМ.³⁰⁹⁾ Веднаш по завршувањето на Преспанското советување, Кузман Јосифоски тргнува за Скопје во извршување на овие задачи што му ги постави ЦК на КПМ. Неговото учество на Преспанското советување беше последен пат тој да учествува на состанок на Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија, зашто работејки на исполнување на овие нови задачи, што му се доверени на Преспанското советување, тој херојски загина на 25 февруари 1944 година.

5. На партиска работа во Скопје

а/ Пристигнување во Скопје

Заедно со добивањето на задачата да оди на партиска работа во Скопје, Кузман Јосифоски добива и широки овластувања да може сам да работи и да решава во името на ЦК на КПМ, како и да донесува самостојно решенија и мерки за кои мисли дека се неопходно потребни.³¹⁰⁾ Тогаш тој ја добива конкретната задача, која за време на престојот во Скопје требаше да ја изврши,

имено, требаше да ја среди и стабилизира Партиската организација во делот на Македонија окупиран од Бугарија. Оваа задача беше прилично тешка зашто поголем дел од партиските организации во ова време, во овој дел на Македонија, беа обезглавени, и голем дел од нивниот раководен кадар бил префрлен на територијата од западна Македонија под италијанска окупација или биле затворени и убиени во многубројните провали. Врските меѓу нив биле (со Централното раководство) нередовни или целосно прекинати. Кузман Јосифоски, по пристигнувањето во Скопје, нарочно требаше да обрне внимание и да се ангажира околу нивното поврзување меѓусебно како и со Централниот комитет на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ преку воспоставување на канали за поврзување со Скопје преку Тетово и Гостивар, Прилеп, Битола, Поречје и Азот, како и преку Кичево, Охрид и Струга,³¹¹⁾ зашто Скопје беше важен центар и политички пункт на ЦК и оттаму можеа да се претат сите политички движења кои настануваа врз база на оружената борба во Македонија.³¹²⁾ На Кузман Јосифоски како втора задача му беше наложено да формира централно раководство на Народно ослободителниот фронт на Македонија со седиште во Скопје, кој што ќе биде поставен на една широка платформа и ќе ги прибира широките слоеви на народните маси од Македонија, кои стојат на линија на антифашистичка борба.

Исто така, врз база на оваа широка платформа Кузман Јосифоски требаше да формира Иницијативен одбор, кој што ќе врши припреми за свикување на АСНОМ.

Пред да замине од Преспа за Скопје, Кузман Јосифоски имал опширни дискусии и разговори³¹³⁾ со Светозар Вукмановиќ - Темпо и со Добривоје Радосављевиќ - Орце, како и со членовите на ЦК на КПМ и на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Страхил Гигов

и Цветко Узуноски, и на кои е направен конкретен план на неговата работа во Скопје, како и преглед на луѓето со кои треба да соработува. Така Кузман Јосифоски заминува за Скопје, навистина прилично подготвен и наоружан со податоци.³¹⁴⁾ Тој заминува за Скопје преку западна Македонија и на пат се задржува во Мавровскиот крај. Иако времето му било кратко, Кузман Јосифоски и овој престој во овој крај го искористил да ја разгледа работата на партиските организации и партизанските единици. Така околу 15 август во шумата изнад селото Маврово, Кузман Јосифоски одржува говор пред една поголема група партизани, меѓи кои имало и од албанска народност. Користејќи ја ваквата ситуација, Кузман Јосифоски³¹⁵⁾ во својот говор зборувал за братството и единството, како и за значењето на Народно-ослободителната борба, не заборавајќи, притоа, да зборува и за меѓународната ситуација. На овој пат за Скопје тој се среќава со членови на Првиот Областен комитет и Првата оперативна зона, како на пример со: Крсте Црвенкоски, Ванчо Бурзески и други.³¹⁶⁾ После краткиот престој во Мавровскиот крај, Кузман Јосифоски го продолжува патот за Скопје придружен од Мино Миноски и од група од пет партизани раководени од Злате Билјаноски, меѓи кои биле Захарије Трајкоски - Брко и други. Патот бил многу тежок зошто водел низ безопатните планини и низ непријателски заседи. Неговиот сопатник Мино Миноски за ова долго и тешко патување до Скопје, се сеќава, за зборовите на Кузман Јосифоски искажани на една кратка починка. "Затоа и одиме, за да помогнеме и планините и шумите и градовите да бидат слободни, додека не се истере непријателот - нема слобода."³¹⁷⁾ Вооружената група го придружува Кузман Јосифоски и Мино Миноски до над Матка, во близина на Скопје, каде застанува, а Кузман Јосифоски, Мино Миноски и Захарије Трајкоски - Брко влегуваат во Скопје, одат на стан каде се среќаваат со Круме Наумоски.

Захарије Трајкоски по свршената задача се враќа кај вооружената придружба, со која се враќа во западна Македонија.³¹⁸⁾ Така Кузман Јосифоски пристигнува во втората половина на август 1943 година во Скопје за да ги исполни многубројните задачи што ги доби на Преспанското советување од страна на ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ и од делегатот на Врховниот штаб и ЦК КПЈ - Светозар Вукмановиќ - Темпо.

б/ Реорганизација и помош на Месната партиска
организација во Скопје

Како што веќе изнесовме, веднаш по доаѓањето во Скопје, Кузман Јосифоски стапува во контакт со Круме Наумоски, партиски активист, кого Кузман Јосифоски - Питу ќе го кооптира во Петтиот Областен комитет што тој ќе го формира. Преку Крумета Наумоски Кузман Јосифоски воспоставува врски со Скопската партиска организација од која Питу не е задоволен, ниту од нејзината дотогашна работа, ниту од нејзиниот социјален состав и составот на раководството, кое често пати се менувало.

Кога Кузман Јосифоски пристигнува во Скопје положбата во Скопската партиска организација била следна: Боро Камчески, бидејќи бил неколку пати повикуван во полиција и се компромитирал, бил повлечен од секретар на Скопската партиска организација. На негово место дошол Благоја Николоски. По извесно време Благоја Николоски бил повикан во војска и отишол во Шарскиот одред. Судрувајќи се со ваквата ситуација во Скопската партиска организација Кузман Јосифоски свикнува состанок на кој извршил реорганизација на Месниот комитет³¹⁹⁾ и е избран нов во состав: Мицко Сименонов, како секретар, и членови: Марија Маркова, Ванчо

Цветкоски и Ангџа Наумоска³²⁰⁾ (сестра на Круме Наумоски). Месниот комитет на КПЈ во Скопје покасно ќе биде менуван и дополнуван. Така Кузман Јосифоски успева донекаде да ја стабилизира работата на Скопската месна партиска организација, која во ова време, според извештајот на Питу, брои 24 члена, од тоа при партиски ќелии со вкупно 13 члена и останалите 11 члена на поединечна врска.³²¹⁾ Поедини членови на Партиската организација воделе воспитни групи на активисти и симпатизери, во кои биле опфатени околу 190 души, од кои 120-130 работници, а останалите интелектуалци.³²²⁾ Во ова време при Месната партиска организација во Скопје постои и илегална партиска техника, која издава "Радио-весник" во повеќе стотици примероци, кои излегуваа ги покрена и Кузман Јосифоски уште во почетокот на 1943 година. Наскоро по доаѓањето во Скопје, поради новонастанатата ситуација и новите потреби од печатен материјал, Кузман Јосифоски му испрати писмо и му нареди на Месниот комитет да престане со издавањето на "Радио-весник" зашто тој многу ја оптеретувал Месната партиска техника. Наскоро по ова писмо на Кузмана Јосифоски, кај партиската техника при Месниот комитет беа отпечатени "Билтен" број 1, издаден од Поверенството на Главниот штаб на Македонија. Билтен број 1 издаден од Штабот на Петтата оперативна зона, Билтен број 2 издаден од Петтата оперативна зона, проглас до "Браќата Беханци"³²³⁾ и други. При Партиската организација истовремено постои и Скопска организација, која броеа преку 200 скопци, потоа организација на АФЖ, како и други организации на борбата.³²⁴⁾ И покрај тоа што Кузман Јосифоски е дојден во Скопје да изврши многубројни задачи, добиени од страна на ЦК, тој наоѓа време да и обрне доволно внимание

на Скопската партиска организација, па дури учествува и на повеќе состаноци на Месниот комитет.³²⁵⁾ Како резултат на тие негови посети, реорганизираниот Месен комитет покажува прилична активност, како на средувањето на организацијата, така и на испраќање луѓе во партизани и прибирање помош за Шарскиот партизански одред. Како и порано така и во времето на доаѓањето на Кузман Јосифоски при Месниот комитет во Скопје, постоеле војни групи и поединци за набавување на: оружје, разни реквизи-ти, санитетски материјали и друго.³²⁶⁾ За членовите на Месниот комитет на КПЈ во Скопје, како и за останатите комунисти, со цел за нивното идеолошко и политичко издигнување, Кузман Јосифоски организира состаноци на кои се преработуваат разни партиски материјали, како: Историја на СКП (6), првите 6 глави, весникот "Пролетер", реферати за Партијата и основните должности на пленот на Партијата, реферати за СКООЈ и други партиски материјали.³²⁷⁾ Едно време, со вршењето на овие задачи, Кузман Јосифоски му имаше поставено, покрај другото, задача на Мино Миноски во некои илегални куќи да организира изградба на скривалишта, бидејќи истиот по струка бил градежен мајстор. Веднаш била преземена акција за набавување на градежни материјали и биле изградени повеќе скривалишта низ Скопје, и тоа: прво во куќата на Гиге Михајловски, а потоа и во куќата на Јован Урумов, кој имал куќа спроти Печатницата "Гоце Делчев", како и во други куќи. Скривалиштата биле многу добро изградени со покретни зидови, замаскирани и со неprimетливи пролази.³²⁸⁾ Овие скривалишта беа користени подоцна не само од Месната партиска организација, туку и од членовите на Петтиот Областен комитет, потоа од членовите на ЦК на КПМ и други илегалци кои претстојувале или поминувале низ Скопје.

Така Месната партиска организација во Скопје, благодарјќи на ангажирањето на Кузман Јосифоски, прилично зајакна и со нејзина помош Кузман Јосифоски успеа да формира Петти Областен комитет, како и да ја раководи работата на Акциониот комитет на НОФ на Македонија, како и на Месниот акционен Народно-ослободителен комитет на НОФ на Македонија за Скопје, пополнувајќи ги истите и со кадри од Месната партиска организација.

Ваквиот полет на работата на Месната партиска организација во Скопје беше прекинат од провалата што во неа настана во втората половина на октомври 1943 година и која остави тешки последици,³²⁹⁾ не само за Месната партиска организација, туку и за работата на ново формиранiot од Кузман Јосифоски - Питу, Петти Областен комитет. Во провалата голем дел од членовите на Месниот комитет и на Партиската организација биле затворени, така да кратко време таа престана на дејствува. Оваа провала настанува поради издајството на Цеко Стефанов, борец од Шарскиот партизански одред,³³⁰⁾ кој најпрво го провалува Мицко Симеонов, а овој ги провалува останатите.³³¹⁾

Како резултат на провалата на Шарскиот партизански одред, која провала ја предизвикал Цеко Стефанов, за кого по-касно се докажало дека е бугарски шпиун, истата провала се проширува и во Скопје и ја опфаќа Скопската партиска организација и во рацете на бугарската фашистичка полиција паѓаат и некои членови на Месниот комитет на КПЈ во Скопје. Така поради оваа провала положбата на Скопската партиска организација станува многу тешка. Исто така и положбата на Кузман Јосифоски, како резултат на оваа провала, предизвикана со провалата на Шарскиот партизански одред, станува многу тешка, зашто

бил провален и Кузман Јосифоски и секако негово движење низ Скопје било крајно ризично. Поради тоа Кузман Јосифоски низ градот се движи само во вечерните часови, а во исто време престанува на писмата и разните документи да се потпишува со надимкот "Питу", а понатака продолжува да се потпишува со нови надимци "Велко" и "Митре".³³²⁾ Во исто време Кузман Јосифоски прави крајни напори што побрзо да се ублажат последиците од провалата на Скопската партиска организација и истата што побрзо да ја обнови својата дејност. Кратко време по провалата, со големо залагање на Кузман Јосифоски, Скопската партиска организација продолжи да функционира, односно продолжи со својата револуционерна дејност.

в/ Формирање и раководење со V-от Областен комитет

Веднаш по пристигнувањето во Скопје, Кузман Јосифоски паралелно со вршењето реорганизација на Месниот комитет на КПЈ во Скопје и зајакнувањето на дејноста на Местната партиска организација, презема мерки и врши подготовки за формирање на Петти Областен комитет, ште претставуваше една од задачите што тој ги доби на Преспанското советување. После извесни припреми и консултации со партиските активисти, Кузман Јосифоски кон крајот на август 1943 година го формира Петтиот Областен комитет, чија што дејност се простираше во: Скопската, Кумановската и Кривопаланечката област, а во состав: Љунчо Арсов, Веера Ацева, Ѓорѓи Иканатов, Круме Наумоски и Благоја Николоски.³³³ Со Петтиот Областен комитет директно раководеше Кузман Јосифоски, што може да се извлече заклучок дека тој ја вршеше и фун-

кцијата секретар на овој Областен комитет.

Веднаш по формирањето на Петтиот Областен комитет, на неговите членови Кузман Јосифоски им дава најразлични задачи, а некои од нив ги испраќа и на терен во Куманово, Кривопаланечко во партизанските одреди и на други места низ Македонија. Од извештаите на Кузман Јосифоски испратени до ЦК на КПМ, како и од писмата на Светозар Вукмановиќ - Темпо и ЦК на КПМ испратенидо Кузман Јосифоски од овој период, може да се види дека на теренот од Петтиот Областен комитет Питу не врши само партиски должности, туку тој врши и воени должности и во извесни моменти издава директиви и наредби на партизанските одреди и баталјони од оваа територија, а да за тоа да нивните акции бидат правилно усмерени, испраќа во нив членови од (334) Петтиот областен комитет или партиски инструктори.

Кога при крајот на 1943 година Главниот штаб на НОВ и ПОМ, со цел да се уште повеќе разгори востанието во северна и западна Македонија, донесува план за поврзување на партизанските одреди и другите единици на НОВ од Првата и Петтата оперативна зона, како и поврзување на Македонските единици со единиците на НОВ од Космет и Јужна Србија, Кузман Јосифоски сестрано се ангажира на реализирањето на овој план на Главниот штаб.

Така приметувајќи дека Шарскиот партизански одред, кој во ова време претстојува околу селото Вратница во подножјето на Шар планина, кој одржува врска и се снабдува од Скопската партиска организација, дека истиот презема никакви вооружени акции, Кузман Јосифоски презема мерки положбата и дејствувањето во овој одред да се поправи, како и истиот да се поврзи со Првата оперативна зона и Космет. За таа цел во почетокот на

септември 1943 година во Шарскиот одред го испраќа членот на Петтиот областен комитет Вера Ацева³³⁵⁾ со големи овластувања и којашто за време на престојот на овој партизански одред ја вршеше функцијата политички комесар на одредот. Покрај средувачето на положбата на одредот, Вера Ацева имаше и задача да Шарскиот партизански одред и Петтиот областен комитет го поврзи со Првата оперативна зона, зашто Кузман Јосифоски работеше на поврзување на сите обласни комитети и оперативни зони со Скопје и Петтиот областен комитет, за кое што на Питу често пати преку писма му беше сугерирано од страна на ЦК на КПМ³³⁶⁾ и Главниот штаб, кои во ова време се наоѓаа во ослободената територија во Дебарца. Веднаш по овие преземени мерки за Шарскиот партизански одред од страна на Кузман Јосифоски - Питу и испраќањето на Вера Ацева во одредот, истиот се активира и покажува жива активност на овој терен. Во средината на септември 1943 година во Шарскиот партизански одред е испратен и втор член на Петтиот областен комитет Благоја Николоски со 10 нови борци,³³⁷⁾ кој во одредот ја врши функцијата заменик на политичкиот комесар. Од едно писмо од Кузмана Јосифоски, датирано од 6 октомври 1943 година, и испратено до ЦК на КПМ, се гледа дека Шарскиот одред, после идејето на Вера Ацева и Благоја Николоски, ги исполнува поставените задачи. Одредот се поврзува со Првата оперативна зона и успева да создаде канал, се поврзува и со Космет, а одредот бројно стално нараснува.³³⁸⁾ Скоро истовремено кога настанува провала во Шарскиот партизански одред, во средината на октомври 1943 година провалени се и каналите што водат од Скопје за Шарскиот одред, на и самиот одред е откриен, при што доаѓа до голем судир со окупаторот, при

што Шарскиот одред претрпува тешки загуби и загинаваат 7-8 партизани и 5-6 селани-курири на одредот.³³⁹⁾ По барање на Кузман Јосифоски, Скопската партиска организација прави напори овој одред да се обнови и да се поврзе со еден Косметски партизански одред, кој исто така го носи името Шарски партизански одред, исто така напори прави да се поврзи и со Кумановскиот партизански одред.

Кузман Јосифоски, исто така, уште од самото доаѓање во Скопје, големо внимание и обрнува и на останатите партиски организации и партизански единици кои влегуваат во составот на Петтиот областен комитет и Петтата оперативна зона, на Кумановската партиска организација и Кумановскиот партизански одред, кој подоцна прераснува во баталјон.

Проучувајќи ја дејноста на Кумановската партиска организација, Кузман Јосифоски заклучува дека и треба помош и решава таму да ја испрати како партиски инструктор Ленче Арсова, која на овој терен борави извесно време.³⁴⁰⁾ Во ова време Ленче Арсова се наоѓа во Кустендил, каде Кузман го испраќа членот на Петтиот областен комитет Круме Наумоски, со цел да и го пренесе ставот на Кузман Јосифоски. Ленче Арсова ја прифаќа оваа задача и пристигнува во Куманово, каде се поврзува со Партиската организација, на чие чело како секретар се наоѓа Методија Антовски.³⁴¹⁾ Со помош на партискиот инструктор и членот на Петтиот областен комитет Круме Наумоски, кој е задолжен за Кумановската партиска организација и војниот сектор при Петтиот областен комитет, оваа Партиска организација работи солидно. Таа со голем успех го помага материјално и со борци Кумановскиот партизански одред, кој подоцна прераснува во баталјон, во кој

е испратен и долго во него борави членот на Петтиот областен комитет Љупчо Арсов.³⁴²⁾ Благодарение на присуството на Љупчо Арсов, Кумановскиот одред покажува жива активност против фашистичките окупатори и четниците на Дража Михајловиќ на овој терен, исто така остварува и успешна соработка и координирани дејства со партизанските одреди и други единици од Јужна Србија и од Брањската област.³⁴³⁾ Следејќи ги наредбите од Светозар Вукмановиќ - Темпо и Главниот штаб на НОВ и ПОМ, Кузман Јосифоски преку Кумановскиот партизански одред настојува да формира заеднички оперативен штаб, кој ќе раководи со борбените дејствија на македонските и јужно-српските партизански единици од Козјачкиот масив и Јужна Србија.³⁴⁴⁾ Во втората половина на ноември 1943 година настанува провала во Кумановската партиска организација, при што во рацете на полицијата паѓаат два члена на Месниот комитет и четити партијци,³⁴⁵⁾ што делува за извесно време да се стопира работата на Кумановската партиска организација. Меѓутоа, благодарение на помошта од Петтиот областен комитет и Кузман Јосифоски - Питу, Кумановската партиска организација брзо се стабилизира. Во декември 1943 година при оваа Партиска организација беше формирана и месна партиска техника, која што не издаваше "Радио-Весник"³⁴⁶⁾ но по настојување на Кузман Јосифоски меѓу членовите на Партиската организација се растураат и по двесте парчиња разни илегални партиски материјали. После ноемвриската провала од 1943 година, од членовите на Петтиот областен комитет (за Кумановската партиска организација и Кумановскиот партизански одред, и за теренот на Скопска Црна Гора е задолжен Љупчо Арсов). Со негова помош во почетокот

на 1944 година Кумановскиот партизански одред прерасна во Кумановски партизански баталјон. Голема улога Кумановската партиска организација и Кумановскиот партизански баталјон, по директи-за на Кузман Јосифоски-Питу одигруваат и во време на Февруарскиот поход 1944 година, во однос на прифаќањето на третата група баталјони од НОВ и ПОМ на чело со Главниот штаб при нивното пристигнување на овој терен во втората половина на февруари 1944 година. По извршувањето на оваа задача ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ ги ангажира Мара Нацева и Бане Андреев, кој преку Петтиот областен комитет пристигнуваат на Кумановскиот терен. Во врска со ова во писмото од петти февруари 1944 година од Светозар Вукмановиќ - Темпо испратено до Кузман Јосифоски - Питу, се вели: "Јави муна Кумановскиот баталјон веднаш да подготви база за сместување на центарот. Ако неможе на нивниот терен, тогаш нека ја подготват на теренот на Врашкиот одред. 347)

Исто така Кузман Јосифоски и обрнува внимание и на Кратовската партиска организација. По формирањето на Петтиот областен комитет членот на овој Комитет Ѓорѓи Икинаков го задолжува како одговорен за Месната партиска организација во Скопје и Кратовската партиска организација. 348) Во ова време Кратовската партиска организација се состои од две партиски келии и тоа една се наоѓала во самиот град Кратово, а другата во рудникот Дабрево - Пробиштипско. 349)

Од страна на Петтиот областен комитет и Кузман Јосифоски на Кратовската партиска организација редовно преку канали и е испраќан партиски материјал, кој е редовно разработуван од тамошното членство. Исто така голема партиска помош

Кратовската партиска организација добива и од Кумановската партиска организација, која е помасовна и појака и преку која и Кратовската партиска организација ги испраќаа првите борци во Кумановскиот партизански одред. Скоро истовремено кога настанува провала во Скопската и Кумановската партиска организација, слична таква провала се случува и во Кратовската партиска организација,³⁵⁰⁾ меѓутоа, без некои потешки последици. Значењето на Кратовската партиска организација особено нагледнува во време на изведувачењето, како и после февруарскиот поход во пролетта 1944 година, за што се преземени мерки не само од Петтиот областен комитет и Кузман Јосифоски - Питу, туку и од другите членови на ЦК на КПМ, - Мара Нацева и Бане Андреев,³⁵¹⁾ откако истите се префрлат на теренот од Кожачкиот крај.

За време на овој свој престој во Скопје, Кузман Јосифоски дава непроценлив револуционерен придонес, не само за формирањето, туку и за работата на Петтиот Областен комитет, во кој тој покрај другите задачи ја вршеше функцијата секретар на тој Областен комитет. Кузман Јосифоски постојано се носеше со идеја да формира и Штаб на Петта оперативна зона и некој одмадрите што ги планираше да влезат во воените раководства на оваа Оперативна зона, тој ги споменува често пати во своите извештаи испратени до ЦК на КПМ, во кои ги споменува имињата на: Љупчо Арсов, Вера Ацева и Круме Наумоски.³⁵²⁾ Исто така Кузман Јосифоски успева Петтиот Областен комитет да го поврзи со канали, врски и јавки, со сите останати Обласни комитети и оперативни зони и партизански единици во Македонија, како и со оперативните зони, партиските организации и партизанските единици во Јужна Србија и Космет, а исто воспоставува и

одрежува врски и со револуционерните движења од соседните земји, за што ќе стане збор понатаму во трудов.

г) Придонесот на Кузман Јосифоски на полето
на формирањето на новата Народна власт и
свикување на АСНОМ

Во летото на 1943 година, по решение на ЦК КПЈ и највисоките партиско и воено раководство на Македонија, во Скопје се формира Акционен комитет на Народно-ослободителниот фронт на Македонија³⁵³) со задача да ја проширува и зајакнува Народно-ослободителната борба сред широките народни маси и пред се да го проширува позадинскиот фронт како база на партизанските одреди, и Народно-ослободителната војска на Македонија, која во фаза на создавање, како и негово прераснување во најширока база од која треба да никнат највисоките органи на новата народна власт што се раѓаше. Овој Акционен комитет при неговото формирање, според еден од неговите членови, го сочинувале: "Милан Ацев, Киро Петрушев, Димче Зографски, Мане Чучков и Киро Стојаноски (свештеник);³⁵⁴) а според еден друг извор во овој Акционен комитет на НОФ на Македонија влегуваат уште и Киро Глигоров, Благоја Хаџи Панзов и Лазар Соколов."^{354/а}) Во прво време по своето формирање, овој Акционен комитет слабо работеше и не покажуваше резултати во исполнувањето на својата задача што му беше доверена. Ваквата негова неактивност беше забележана од страна на ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ

и ПОМ и делегатот на ЦК КПЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо и прашањето за неговата понатамошна дејност, беше поставена и на дневен ред на Преспанското советување. Во врска со ова многу важно прашање за понатамошното проширување на базата на Народно-ослободителната војна во Македонија, на Преспанското советување се водea широки дискусии, како резултат на кои беше донесен заклучок да еден член на ЦК на КПМ и на Главниот штаб на НОВ и ПОМ оди во Скопје со задача да ја поттикне активноста на Акциониот комитет на НОФ на Македонија. Оваа задача, покрај многуте други задачи, му беше доверена на членот на ЦК на КПМ и на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Кузман Јосифоски - Питу. Тој најпрво требаше Акциониот комитет на НОФ на Македонија, чие што седиште се наоѓаше во Скопје, да го реорганизира ова централно раководство на НОФ на Македонија и да ги поврзе сите Народно-ослободителни одбори и други органи на борбата што беа формирани во Македонија, а потоа од нив да формира Иницијативен одбор за свикување на АСНОМ, кој исто така требаше да дејствува во Скопје. Веднаш по своето формирање, Иницијативниот одбор требаше да ги започне потребните подготовки за свикување на АСНОМ, за кое сеуште немаше јасна претстава ниту кога, ниту каде ќе одржи. Ако за тоа постоеа услови ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ сметаа дека би можело да се одржи и во Скопје.³⁵⁵⁾ Веднаш по пристигнувањето во Скопје, Кузман Јосифоски со целата своја револуционерна големина се нафрли на реализирање на оваа задача, што се гледа уште од првите негови писма и извештаи испратени до ЦК на КПМ, по неговото пристигнување во Скопје.

По доаѓањето во Скопје Кузман Јосифоски врши реорганизација и мала промена во составот на Акциониот комитет на НОФ на Македонија и на местото на Киро Стојанов кооптиран е Данчо Арсов. Вака реорганизираниот Акционен комитет на НОФ на Македонија, по барање на Кузмана Јосифоски, во септември 1943 година го издаде првиот леток,³⁵⁶⁾ кој носи наслов: "Проглас од Акциониот комитет на НОФ на Македонија до Македонскиот народ за стапување во НОВ и партизанските одреди за борба против окупаторот и домашните предавници, а во заедница со другите Југословенски народи."

Меѓутоа, уште од првите моменти по пристигнувањето во Скопје, во работата со Акциониот комитет на НОФ на Македонија Кузман Јосифоски наиде на големи тешкотии и недоразбирања. Така, членот на ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ, Страхил Гогов, се сеќава: работата околу формирањето на централното раководство на НОФ и Иницијативниот одбор не одеше ни оддалеку онака како што очекуваше највисокото партиско и воено раководство на Македонија. Со извесни луѓе, кои требаше да влезат во составот на Иницијативниот одбор за свикување на АСНОМ, Кузман Јосифоски имаше големи тешкотии."³⁵⁷⁾

"Како резултат на тие тешкотии, вели понатаму во сеќавањата Страхил Гогов, Кузман Јосифоски не успеа да формира Иницијативен одбор за свикување на АСНОМ, туку формира Акционен Народно-ослободителен комитет (АНОК). И покрај тешката ситуација и недоразбирањата во врска со формирањето на АСНОМ до кои наиде во Скопје, Кузман Јосифоски - Питу, како човек со неуморна револуционерна енергија правеше големи напори да ги убеди

некои од луѓето од АНОК, кои беа со спротивни сваќања, во несправноста на нивните сваќања, како и правилноста на линијата на АСНОМ. Веднаш по тоа, Кузман Јосифоски разви широка активност за формирање на акциони Народно-ослободителни комитети во Скопје и во внатрешноста на Македонија.³⁵⁸) Тие за кратко време пројавија широка дејност во мобилизирањето на широките народни маси од Македонија во Народно-ослободителната борба. На формираните акциони Народно-ослободителни комитети, Кузман Јосифоски ги задолжуваше со многубројни задачи што се гледа и од неговиот извештај од 5 септември 1943 година испратен до ЦК на КПМ, каде стои: "Организирање позадината преку Народно-ослободителниот комитет и Партиската организација (со паролите - мое)" со единство на Фронтот и позадината" и "Се за фронтот - се за победата", и конкретно конференции, болнички курсеви, зимска помош за партизаните, збирачки, шивачки, плетачки и други активности. Натпреварување за збирање книги, литература со (паролите-мое) "Се за партизаните."³⁵⁹) Уште поголемо објаснување на задачите на овие Народно-ослободителни комитети дава Кузман Јосифоски - Питу во своето писмо од 17 октомври 1943 година, испратено до Месниот комитет на КПМ во Прилеп, каде пишува: "Во најкучо нивната работа се состои: 1/ Политичка борба, стварање единство на Македонскиот народ - Народно-ослободителен фронт во борбата против фашистичките окупатори, неговите измеѓари, за национална слобода, рамноправност и независност (патеи: конференции, печат, акции, демонстрации и процеси). 2/ Агитациона пропагандна работа, популаризирање на партизаните, НОВ, сега ослободената територија со народно-демократска власт, акциите

и борбите (патеи: конференции, весник, билтен, пеење борбени партизански песни, партизански недели за помош, слоеви, празнични дни, колективно капаење и слично. 3/ Мобилизација на масите, политички и акциоио за НОВ (патеи: болнички курсеви, активи за плетење и шиење, кондурациски актив и друго). 4/ Мобилизирање на партизани широко: борци, офицери, првенствено доктори, болничари, просветни и јавни работници, борци од минатото и така натаму. 5/ Мобилизација на материјални средства - нарочно сега зимска помош во пари, алишта, топол веш, цораци, фанели, шалови, нараквици, чевли, опинци, кожи, лекови, книги, растурање домашни библиотеки и сите врсти оружје и муниција. 6/ Организација саботажни и диверзантски акции и атентати на големци, окупаторски квислинзи или крупни домашни изроди. 7/ Обавештајна служба.

Овие Народно-ослободителни комитети треба да прејдат секаде и во градот и во селата и уште од сега постепено да претставуваат органи што ќе ја освојат позадината, позиција по позиција."360) Овде Кузман Јосифоски дава нашироко и детално објаснување на задачите на органите на новата народна власт, што се раѓаше во огиот на Народно-ослободителната борба. По-крај овие наведени задачи, овие народно-ослободителни комитети испраќале луѓе за партизанските одреди и за членови на АСНОМ на ослободената територија. Како Кузман Јосифоски ја свакваше суштината и улогата на народно-ослободителните комитети што тој ги создаваше ширум Македонија, се гледа од истото негово писмо од 17 октомври 1943 година испратено до Месниот комитет

во Прилеп, во кое, меѓу другото, пишуваше: "Народно-ослободителните комитети се органи на Народно-ослободителната борба на територијата под окупација, а на ослободената територија тие се органи на права Народно-демократска власт. Тие треба да изникнат од самиот процес на борбата против фашистичкиот окупатор и неговите измеќари, од борбите за секојдневните интереси на македонците за опстанок, преку протестот против теророт до помагање на партизаните и народно-ослободителната војска. Тоа е природното раѓање на борбата од активи прво, па за прави политички органи на НОБ до НОК на НОФ на Македонија." ³⁶¹⁾

Наскоро по пристигнувањето во Скопје, Кузман врши и реорганизација и дополнување на Акциониот комитет на Народно-ослободителниот фронт на Македонија. Тој одржува повеќе состаноци со членовите на Комитетот, со кои бил во постојана врска. На овие состаноци Питу ги запознава членовите на Акциониот комитет на НОФ на Македонија подетално со развојот на народно-ослободителната борба на Македонија и Југославија и со конкретните активности што треба да ги преземе Акциониот комитет. ³⁶²⁾

На еден состанок на Акциониот комитет одржан во почетокот на ноември 1943 година, во станот на Киро Петрушевски во Скопје, Кузман Јосифоски врши реорганизација. За секретар на Акциониот комитет го поставува Борис Камчески. ³⁶³⁾ Составот на Акциониот комитет трпеше повремено измени и дополнувања. Поради тешкотиите и недоразбирањата со кои се среќава Кузман Јосифоски-Питу во Скопје по однос на свикување на АСНОМ, тој често пати се обраќаше до ЦК на КПМ и до Главниот штаб со барање за издавање на некои документи од програмски карактер. Така во едно писмо

од 4 октомври 1943 година, изнесувајќи ја положбата на бугарските окупатори и на нивните слуги (Ванчо Михајлов), тој ја истакна потребата Главниот штаб да излезе со некој проглас кој би послужил како материјал за работа меѓу масите, што треба да се разбере од смислата на писмото, во кое пишува: "Тој проглас би требало да биде поконкретен во однос на целите на борбата на Македонскиот народ."³⁶⁴) Во истото писмо Кузман Јосифоски на едно место пишува: "Кај нас се опулени очите и масите мгогу от таму чекат АНО собрание ако се образува, како сонце ќе огреј порет НО војска."³⁶⁵) Кога во октомври 1943 година во селото Црвена Вода беше издаден МАНИФЕСТОТ на Главниот штаб на НОВ и ПОМ и истиот му беше доставен на Кузман Јосифоски - Питу во Скопје, кој преку илегалните канали го испрати скоро во сите окупирани делови на Македонија, до партиските организации и до акционите комитети каде беа формирани, за разработка и објаснување на неговата содржина. Манифестот беше добро примен и со воодушевување на секаде во Македонија, освен некои членови на АНОК,³⁶⁶) кој заедно со една група интелектуалци во Скопје заведе негативен став по однос на начинот на решавањето на националното прашање на Македонија во рамките на Југославија. Во овие моменти Кузман Јосифоски разви широка активност во докажување на исправноста на Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ. Тој по овој повод одржува неколку состаноци со членовите на АНОК, како и со луѓето што се предвидени за АНОМ,³⁶⁷) а во исто време контактираше и со ЦК на КПМ и Главниот штаб и ги обавестуваше за дадечната ситуација. Од неговото писмо од 27 ноември 1943 година испратено до ЦК на КПМ се гле-

да дека во преговорите со приговорачите на Манифестот Кузман Јосифоски го изнесува своето гледиште, за исправноста на Манифестот и иднината на Македонија, во кое тој вели: "Од моето разјаснување на јасно сме оти се бориме за слободна Македонија и да нејзиното соединување е едино можно преку братското разбирање со останатите балкански народи, преку балканската федерација, на која и претходи према денешните опстојателства слободна народна демократска федеративна Југославија, Јужнославјански сојуз."³⁶⁸) Овој текст зборува за правилните погледи на Кузман Јосифоски по однос на иднината: на Македонија во ситуацијата создадена во Втората светска војна. Групата на интелектуалци од Скопје и некои членови на АНОК, што преку Кузман Јосифоски испратија приговор на Манифестот до Главниот штаб беше од Кузман Јосифоски - Питу окарактеризиран со следните зборови: "Тие луѓе се повеќе интелектуалци од градската средина кои најмалку го осетија окупаторот. Нивното недоразбирање на народно-ослободителната борба се гледа по тоа што тие за нашата вооружена борба од 1941 година велат дека е забрзана, дека е тоа слепо копирање на Србија, дека кај нас е поинаку, нема услови, жртвите се залудни. Тие луѓе се движат во чаршија меѓу интелектуалците и, се разбира, примат и толерираат влијание и гледиште на таа иста чаршија, па дури и несакајки го примат и гледиштето на Ванчо Михајлов и други предавници и слуги на окупаторот."³⁶⁹) Како резултат на неуморната револуционерна работа меѓу приговорачите на Манифестот и нивните приврзеници, Кузман Јосифоски даде голем придонес, тие луѓе да ја сватат вистинската суштина на Манифестот и да се придружат кон Народно-ослободителната бор-

ба, а мнозина од нив да станат покасно и членови на АСНОМ. Централниот комитет на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ, проучувајќи ја ново настанатата ситуација во врска со тешкотиите на Кузман Јосифоски да формира Иницијативен одбор за свикување на АСНОМ, како и приговорите на Манифестот, реши Иницијативниот одбор за свикување на АСНОМ да биде формиран при Главниот штаб на НОВ и ПОМ. Иницијативниот одбор беше формиран кон крајот на декември 1943 година во селото Црвена Вода, каде што во ова време беше базата на Главниот штаб на НОВ и ПОМ и Централниот комитет на КПМ. Методија Андонов - Ченто беше избран за претседател, а Страхил Гигов за секретар на Иницијативниот одбор за свикување на АСНОМ.³⁷⁰⁾ Неговото формирање беше примено од страна на Кузман Јосифоски со одушевување, што се гледа од неговото писмо од 19 јануаро 1944 година испратено до ЦК на КПМ, во кое пишува: "Поздравлјам со радост стварањето на Иницијативниот одбор на АНОС на Македонија."³⁷¹⁾ Веднаш по своето формирање, Иницијативниот одбор за свикување на АСНОМ донесе одлука да се распушти Акциониот комитет на Народно-ослободителниот фронт за Македонија. Оваа одлука од страна на ЦК на КПМ веднаш му беше соопштена на Кузман Јосифоски во Скопје, во писмото од 13 јануари 1944 година, во кое пишуваше: "Акциониот комитет, како таков, распушти го според одлуката на Иницијативниот одбор на АВНО на Македонија и Главниот штаб. Да се создадат само месни комитети - НО-комитети"³⁷²⁾ Скоро целото време од својот последен престој во Скопје, Кузман Јосифоски неуморно работеше на создавање на канали и врски, за префрлање на луѓе за партизанските единици и НОВ, како и за префрлање на луѓе на слободна терито-

рија кои беа предвидени за членови на АСНОМ. За оваа дејност на Питу зборуваат неговите многубројни писма, во кои тој им посочува за овие работи на партиските организации и народно - ослободителните комитети. Тој многу им се воодушевуваше на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ за кои тој во писмото од 20 декември 1943 година испратено до ЦК на КПМ пишуваше: "Скупштината АВНОЈ, нејзините историски решенија, федеративното уредување на Југославија, како пример за балканските народи, признавањето рамноправност на Македонскиот народ во братска заедница на принципот на самоопределување до отцепување, организирањето на наша млада НОВ и формирање и објавување на Главен штаб, излегувањето на Манифестот, говореше за борбата на нашата НОВ и ПО преку радио и печатот, кој сите овие нешта се примени од народните маси."³⁷³) Понатаму во истото писмо пишува: "Самите решенија на Скупштината, Веќето - прогласување за врховен, законодавен и извршен орган, конституисање на НКОЈ со право на привремена влада, Федеративно уредување на Југославија на начелото самоопределување до отцепување и доброволно присоединување со други народи, декларација за монархијата, како и составот на Претседателството на АВНОЈ и НКОЈ, јасни се факти за правилноста и потврда на линијата на Манифестот во денешниот етап на НОВ. Учеството на нашиот сонародник Димитар Влахов во АВНОЈ, како најизразит централист, правонаследник на Гоце и Крушевската република, ватрен поборник да се македонското прашање разреши со сотрудишењето на останатите балкански народи и прогресивните движења, истото го потврди нашиот став и прогресивноста на нашата линија."³⁷⁴)

Ова е уште еден доказ за правилните согледувања на Кузман Јосифоски, за местото на новата Македонска држава во идната Југословенска федерација. Од сето ова можеме да извлечеме заклучок дека е голем револуционерниот придонес на Кузмана Јосифоски во формирањето на органите на борбата, од кои се роди новата Народна власт и во создавање на услови за свикување на АСНОМ.

д/ Контакти со обласните комитети, оперативните зони,
воените единици и партиските организации во вна -
трешноста на Македонија

По пристигнувањето во Скопје, Кузман Јосифоски, покрај работата на формирањето на Петтиот Обласен комитет и Петтата оперативна зона, како и на формирање на органите на новата Народна власт и свикување на АСНОМ, тој големо внимание обрнува на обновувањето и поврзувањето на партиските организации од окупираните делови на Македонија, и под бугарска и под италијанска окупација. И во реализирањето на оваа задача Кузман Јосифоски имаше успех. Тој наскоро по своето доаѓање во Скопје успеа да изгради цврста и широка мрежа на канали и врски речиси со сите партиски организации од централна и источна Македонија, како некои од нив беа изложени на постојани провали од страна на бугарскиот окупатор.³⁷⁵⁾ Неговите врски со партиските организации и партизанските единици под италијанска окупација беа добри, како и врските со Главниот штаб на НОВ и ПОМ,

односно со ЦК на Комунистичката партија на Македонија. За цело време од овој свој престој во Скопје Кузман Јосифоски имаше воспоставено редовни врски со раководствата и базите, освен со извесни мали прекини поради непријателските провали, со сите обласни комитети и оперативни зони во Македонија. Така често пати врските на ЦК КПМ и Главниот штаб со обласните комитети и оперативните зони, како и врските со Јужна Србија и Космет, па и со соседните револуционерни движења, одеа преку Скопје, односно преку Кузман Јосифоски - Питу. Така Кузман Јосифоски го имаше Скопје претворено во важен политички пункт, од каде многу канали, врски и јавки, течеа кон Главниот штаб и ЦК КПМ, како и во сите обласни комитети и оперативни зони, односно во голем број партиски организации и партизански единици во окупираниите делови на Македонија, па и надвор од Македонија. Со-гледувајќи ја способноста на Кузман Јосифоски, како добар раководител и организатор, ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ во своите писма испратени до него бараше да Кузман Јосифоски - Питу раководи не само со работата на Петтиот Обласен комитет, туку и со други Обласни комитети, што се гледа од писмото на ЦК КПМ од 2 ноември 1943 година испратено до Кузман Јосифоски, каде меѓу другото пишува: "Твојата врска со организациите во Вториот Обласен комитет е советодавна. Третиот, четвртиот и петтиот Обласен комитет држи ги ти до натамошна наредба.³⁷⁶⁾ За цело време од својот престој во Скопје Кузман Јосифоски бил постојано во врска со ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ преку веќе поголем број канали, што се гледа од истото писмо, каде стои: "Врската меѓу тебе и нас може да биде: главната пре-

ку Охрид, споредната преку Прилеп, "377) или на друго место во истото писмо стои: " Ги примивме твоите писма испратени преку Кочка, Охрид и Прилеп, и тоа од 5.09., 4.10., 6.10., 13.10. и 15.10.1943 година. Преку Тетово не примивме ништо."378)

Преку широките контакти што Кузман Јосифоски ги воспоставува со обласните комитети и партиските организации во внатрешноста на Македонија, тој дава различни директиви и напатствија за успешно остварување на револуционерните задачи. Неговиот револуционерен придонес на ова поле се состои во упатствата за илегално работење врз база на голема конспирација, потоа како да се формираат и функционираат Народно-ослободителните комитети и други органи на борбата и во што се состојат нивните задачи.379) Понатаму дава напатствија кои луѓе треба да се избираат во органите на новата народна власт, како и за членови на АСНОМ, преку кои канали, врски и јавки, луѓето предвидени за АСНОМ да се префрлат на ослободената територија,380) потоа како да се поставува со фамилиите на загинатите борци и за нивното уште поголемо ангажирање во антифашистичката борба. Кузман Јосифоски настојуваше да им пружи секаква помош за да успешно функционираат партиските организации во внатрешноста. Кузман Јосифоски беше дојден до заклучок дека за опстанок и успешна работа на партиските организации и за да можат тие успешно да одговорат на многубројните задачи што пред нив ги поставуваше борбата, потребно е при партиските организации да постои добро организирана обавештајна служба. Конкретно објаснување за оваа служба, како треба да се формира и функционира, Кузман Јосифоски дава во писмото од 17 октомври 1943 година, испратено до Месниот комитет на КПМ во Прилеп, во кое пишува: "Обавештајната служба

за позадината е многу важна, партискиот кадар кој продира насекаде во масите и се интересира за се, треба да биде најарниот обавештаен апарат. Кој како чуе или што работи, што разбере, доставна преку својот секретар и така дојдуваме до добар обавештаен материјал."³⁸¹) Во понатамошниот текст на ова писмо Кузман Јосифоски дури и до најмали детали ги разработува контурите на Обавештајната служба. Ова Кузманово писмо воедно претставува и еден од првите документи што се однесува за создавањето и изградбата на Службата за безбедност, а кој документ преставува уште еден доказ за широчината на револуционерниот талент на Кузман Јосифоски - Питу. Врските и каналите што Кузман Јосифоски ги воспоставува со партиските организации во внатрешноста се така цврсти и сигурни што во многу случаи луѓето што излегувале во партизани испраќани се во партизанските одреди и други единици директно преку пунктот во Скопје, односно преку Кузман Јосифоски, иако и во близина на тие партиски организации имало партизански единици, меѓутоа, нивните врски со тие партизански единици биле слабо организирани. За еден ваков случај Кузман Јосифоски пишува во своето писмо од 6 октомври 1943 година испратено до ЦК на КПМ, во кое стои: "Немајки Битола врска со одредот, ние дури оттаму примаме луѓе за партизани, неznam како таму да не воспостават врска ни со Битолскиот одред, ни Преспанскиот, ни Дебарцата."³⁸²) Не е редок случајот, а што може да се види од писмата на Кузман Јосифоски, дека тој во партиските организации од внатрешноста на Македонија, кои настрадале од провали или воопшто слабо работале, да испраќа во тие организации партиски кадри и инструктори за да тие партиски организации зајакнат.³⁸³) Тој се интересираше и за работата и на илегалната тех-

ника во овие партиски организации и на истите им помага преку совети како треба содржински да изгледаат илегалните весници, документи и летоци, им испраќа од Скопје разни печатени материјали, покрај разни весници - книги, брошури и други партиски материјали за разработување и подигнување на идеолошко - политичкото ниво на истото.

Бројот на задачите што Кузман Јосифоски ги извршува од пунктот во Скопје е навистина голем. Тој од овој пункт врши и интендантски должности, снабдувајќи ги партизанските единици со најразлични материјали, како: облека, веш, обукви, акумулатори, тетратки, радија, улје за подмачкување на оружјето, радио-антени и многу друга опрема. Најдобра илустрација за оваа негова дејност, покрај многуте други документи, претставува писмото од 24-25 февруари од Бане Андреев и Мара Нацева, членови на ЦК на КПМ, пишувано на денот на загинувањето на Кузман Јосифоски и испратено до него. Од неговата содржина може да се види списокот на многубројни материјали,³⁸⁴⁾ што Кузман Јосифоски требаше да ги набави за потребите на Македонските и Јужно-Моравските единици, што по успешно изведениот Февруарски поход се наоѓа на територијата од Козјачкиот масив.

Имајќи можност преку добро организираната обавестителна служба од пунктот во Скопје да ја прати ситуацијата во окупирана Македонија, Кузман Јосифоски - Питу уште од првите денови по своето пристигнување во Скопје ја уочува засилената фашистичка бугарска пронаганда, ја респламтува борбата против сние што ја прикажуваа Фашистичка Бугарија како ослободител меѓу Македонското население во западна Македонија под италијанска оку-

пација. А како резултат на таа пропаганда, извесен број на жители од западна Македонија од делот под италијанска фашистичка окупација, преминуваат во делот на Македонија под Бугарска окупација. Согледувајќи ја оваа фашистичка измама, и користејќи ги своите големи овластувања да може да издава прогласи во име на ЦК на КПМ, Кузман Јосифоски кон крајот на август 1943 година издава еден проглас со кој се обраќа до тие бегалци кои што ги викаат "бежанци", кој го потпишува со "Поверенство на ЦК на КПМ", а кое тело фактички не постоело. Удирајќи по фашистичката лажна пропаганда, Кузман Јосифоски - Питу во прогласот се обраќа до бежанците со следните зборови: "Вие стегнати во клештите на мусолиниевите фашисти, плачкосувани, оставени без работа, изложени на бесен терор, бевте принудени да ги оставите родните огништа. Во такво положение мнозина од вас паднаа во мрежата на бугарската фашистичка пропаганда: "оти за вашата тешка живеачка не криви не се Талјаните ами Албанците, одним не се живее. Затоа остајте ги своите домој, бегajte, Бугарија ќе ве заштити."³⁸⁵⁾ Во разобличувањето на лажливоста на оваа бугарска фашистичка пропаганда, Кузман Јосифоски во прогласот се служи со зборовите на партиските активисти и борци од западна Македонија, со кои тие се обидуваа да ја разбијат оваа пропаганда: "Освестените синој и ќерки кој беше го одбрале патот на бирбата ве колнеа: Браќа и сестри, не се лажете и не ги напуштајте своите огништа, останете тука да ги здружно и со борба изгониме нашите поробители, не одете во Македонија поробени од Бугарските окупатори. Ити и таму владеја фашистички окупатори, бугарските фашистички слуги на Хитлера. И таму нашиот народ пати, гладува и е истребуван од фашистичките крвонијци. Тие зборови беа од братско

срце зборени и се обистинија."386) Понатаму во прогласот Кузман Јосифоски се нафрлува на домашните издајници и фашистички слуги и ја објаснува нивната предавничка улога со зборовите: " На вас како бесни кучиња се нафрлија само да ве држат во заблуда и да ве лажат, народните душмани и издајници, разни Ванчо Михајлови, Чкатровци, Ѓузеловци, со големи обекања оти ќе ги ослободат вашите огништа. На легата и се кратки нозете, вели народот. Неможат ниту Бугарските окупатори, под кои пати Македонскиот народ, ниту македонските издајници да ве заштитат и ослободат, па како сакаат да ве маскираат со "Автономна Македонија", оти тие се верни слуги на Хитлерова Германија, Јудојадецот Хитлер преди 48 месеци ја пороби Македонија и вашиот крај им го даде на италијанските фашисти, оти таков му беше интересот."387)

Кузман Јосифоски во овој свој проглас го повикува Македонскиот народ во бескомпромисна борба против овие душмани и издајници со следните зборови: "Испразнете и водите оштра борба против распалувачите на национална омраза и издајниците на Македонскиот народ и слугите на Хитлера: Ванчо Михајлов, Чкатров, Ѓузелов, Бунев, тие народи никогаш не ни мислеле добро, ами тргуваат со вашите маки и желанија."388)

Наредните месеци од својот престој во Скопје, па се до своето загинување, Кузман Јосифоски -- Питу често пати со своите писма испратени до ЦК КПМ или до обласните комитети и партиски организации, укажуваше и ја објаснуваше предавничката улога на овие домашни издајници и издаваше директиви за нивно разбивање.389) Кузман Јосифоски, исто така, ја согледа и големо-српската четничка пропаганда, која што ги има пуштено своите корени

во некои места во северна Македонија, во Кумановско и во некои места на западна Македонија (Поречје, Кичевско, Струшко и други) увидувајќи дека тие го забавуваат распламсувањето на востанието, се обраќа во овој проглас до Македонските народни маси со повикот: " Водете непомирлива борба против големо-српските агенти, платениците на Дража Михајловиќ (Војчо Трбиќ и други), кои сакаат да ја повратат стара Југославија, темницата на народите. Никогаш нема да се поврати Југославија на големо-српските реакционери."390)

И во низа други документи и писма Кузман Јосифоски укажува на четничките движења во Македонија и на акции за нивно разбивање.391)

Од сето досега кажано може да се изведе заклучок дека иако Кузман Јосифоски - Питу после Преспанското советување од август 1943 година па се до својата смрт во февруари 1944 година, се наоѓа на едно место, односно постојано престојува само во Скопје. Неговата револуционерна активност се чувствува и зрачи над цела Македонија. Ретки се партиските организации или партиски активисти и борци во она време во Македонија, кои немале личен допир со овој голем револуционер или, пак, не слушнале за него и не работеле по неговите директиви.

г/ Соработка со Народно - ослободителното
движење во Србија

Помеѓу многубројните задачи што Кузман Јосифоски ги вршеше во Скопје, беше задачата да воспостави цврсти врски со Народно-ослободителното движење на Југословенските народи. Во тој однос успеа да воспостави врски со Народно-ослободителното движење на Србија, односно со нејзините јужни области во Космет и Врање. Од пунктот во Скопје и воопшто од територијата на Петтата оперативна зона, која беше најблиску до Србија, водеа кон Јужна Србија повеќе канали и јавки. Исто така ЦК на КПМ и Главниот штаб одржуваше врски со Србија воглавно преку Кузман Јосифоски, кој како член на највисокото партиско и воено раководство на Македонија, имаше отрешени раце да соработува со ослободителните движења на другите Југословенски народи, според барањата на моменталната ситуација. Покрај тоа тој добиваше и напатствија и директиви од страна на делегатот и инструкторот на ЦК на КПЈ во Македонија Светозар Вукмановиќ - Темпо и Добривоје Радсављевиќ, како и од ЦК на КПМ и Главниот штаб. Тие во потполност и безрезервно за остварување на оваа соработка беа ослободени на Кузман Јосифоски, за што сведочат документите од овој период. Од нив се гледа дека Питу воспоставува врски со највисоките партиски и воени раководители на Србија, Космет и јужното поморавје, како на пример со: Благоја Нешковиќ, секретар на ЦК на КПЈ за Србија, Василије Смасевиќ, член на Окружниот ко-

митет за Врање, Павле Јовичевиќ, секретар на Обласниот комитет на КПЈ за Космет и други. Наскоро по пристигнувањето во Скопје, Кузман Јосифоски добива задача да оствари што поголема соработка со Народно-ослободителното движење во Србија. Оваа задача тој ја исполнува во потполност и успева да оствари широка и плодна соработка, која се манифестираше на повеќе полиња, како: обавестување за ситуацијата во Македонија и соседните балкански земји, пренесување на директиви од делегатот на ЦК КПЈ и членот на Врховниот штаб Светозар Вукмановиќ - Темпо надвор од Македонија во Србија, координирање на акциите на Македонските партизански единици со акциите на Српските партизански единици.

Исто така остварена е голема соработка и размена на искуства во револуционерната работа помеѓу партиските организации на Македонија, Србија и Космет, која соработка многу допринесе што поорганизирано да се развива востанието во овој крај на Југославија.

Така во едно писмо од Добривоје Радосављевиќ, датирано од 24 август 1943 година, испратено до Кузман Јосифоски, што значи веднаш по неговото пристигнување во Скопје, му пишува: "На Васа (Смаевиќ-мое) пишиму детално за ситуацијата кај нас, во Грција, Албанија, Космет и Бугарија, и кажиму каде е Темпо и дека засега не може да им помогне."³⁹² Во истото писмо Питу добива задача да работи на организирање на заеднички акции на Македонските, Косметските и Јужно Моравските партизански единици против бугарската окупаторска власт, за што во писмото пишува: "Исто така гледај некако да го поврзеш Космет со Васа (Василије Смаевиќ - мое), ова поради тоа што да можат Косметовците, кои се во многу тешка ситуација, да дејствуваат со помош

на Враше и Македонците од другата лева страна на пругата на бугарска територија."393) Веднаш по овие добиени задачи од инструкторот на ЦК КПЈ Добривоје Радосављевиќ, Кузман Јосифоски презема мерки за подобро координирање на соработка на теренот на Врашката област, каде го испраќа членот на Петтиот Областен комитет Љупчо Арсов. За овие преземени мерки во писмото на Кузман Јосифоски - Питу од 5 септември 1943 година, испратено на ЦК на КПМ пишува: "На Васе (Смаевиќ - мое) му пишав за сите овие работи кои требаше да му ги изручам од страна на Темпо и за соработката и врските со нас. Исто го запознав во, кусо и со положбата како ти пишуваш. Тој на моето писмо не одговори и две врски со нас пропуштија. Денеска таму замина другарот Гоце (Љупчо Арсов - мое). Со него општирно разговарав по сите работи и тој ќе го информира за се."394)

Кузман Јосифоски воспоставува врски и со Благоја Нешковиќ, тогашен секретар на ПК на КПЈ за Србија, за што сведочат податоците од неговите писма. Така на пример во едно писмо на Кузман Јосифоски испратено до ЦК на КПМ од 4 октомври 1943 година стои: "Другарите Ибрин (Цветко Узуноски - мое) и Михајло (Благоја Нешковиќ - мое) ги обавестив општирно за сите работи за кај вас и овде и това прет три недели."395) Во повеќето писма што Кузман Јосифоски - Питу ги испраќа до Обласниот комитет на КПЈ за Космет, во нив дава детално обавестување за развитокот на народно-ослободителната борба во Македонија, како и доста податоци за развитокот на народно-ослободителната борба во соседните балкански земји, што зборува дека Кузман Јосифоски - Питу е во тек со настаните во Македонија и Балканот.396)

Врските што Кузман Јосифоски - Питу ги имаше воспоставено со Народно-ослободителното движење во Србија, со своето неуморно револуционерно работење даде голем придонес во остварувањето на голема соработка помеѓу Народно-ослободителното движење на Македонскиот народ со борбата на останатите Југословенски народи против фашизмот, низ која соработка се ковеше братството и единството меѓу Југословенските народи и народности.

Г. ПОГЛЕДИТЕ, СТАВОВИТЕ И РЕВОЛУЦИОНЕРНИОТ ПРИДОНЕС
НА КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ - ПИТУ ВО СОРАБОТКАТА СО
СОСЕДНИТЕ РЕВОЛУЦИОНЕРНИ ДВИЖЕЊА И КОМУНИСТИЧКИ

П А Р Т И И

Иако револуционерниот век на Кузман Јосифоски трае само околу десет години, тој и за ова релативно кратко време постигнува извонредни резултати на револуционерното поле за ослободување на Македонија. Борејќи се за слободата на својата татковина, Кузман Јосифоски доаѓа во допир и со револуционерните движења со соседните балкански земји, вршејќи натој начин популаризирање на Македонското Народно-ослободително движење и во исто време придобивајќи сојузници на Македонскиот народ во борбата против фашизмот.

Првите револуционерни допири на Кузман Јосифоски со соседните напредни и револуционерни движења датираат уште пред војната, од времето на неговите студентски денови кога тој се вклучува во револуционерното движење на Белградскиот универзитет и кога тој како член на една Студентска делегација престојува во Софија како гостин на напредните бугарски студенти. Меѓутоа, до неговите средби со истакнати раководители на народно-ослободителните движења на соседните земји, потоа до повремено престојување на нивна територија, како и остварување на други различни форми на револуционерна соработка доаѓа за време на Народно-ослободителната војна. Ваквата можност Кузман Јосифоски ја добива како член на највисокото партиско и воено раководство на Македонија. Во текот на Народно-ослободителната војна контактите и соработката на Кузман Јосифоски со соседните револуционерни движења започнува уште од крајот на 1941 година, кога новото Покраинско раководство на чело со Лазар Колишевски го активира Кузман Јосифоски на револуционерно поле како партиски инструктор во западна Македонија под италијанска окупација. Нарочно неговата

дејност на ова поле дојде до израз по одржувањето на Преспанското советување, кога меѓу многубројните задачи што тој ги доби на ова Советување пред неговото заминување на работа во Скопје, беше и задачата да воспостави и одржува контакти, како и да соработува со народно-ослободителните движења во: Бугарија, Албанија и Грција и да работи на реализирањето на планот на делегатот на ЦК КПЈ и Врховниот штаб Светозар Вукмановиќ - Темпо за создавање на услови за формирање на Балкански штаб.

Веднаш по пристигнувањето во Скопје, Кузман Јосифоски го мобилизира целиот свој револуционерен дух за остварување на многубројните задачи добиени на Преспанското советување, меѓи кои и на оваа задача која се однесува на воспоставувањето соработка и одржување контакти со соседните народно-ослободителни движења, на чие што реализирање оствари големи револуционерни успеси и при тоа жртвувајќи го и својот живот.

1/ Соработка со Народно - ослободителното движење на Албанија

Контактите и соработката на Кузман Јосифоски со Албанското народно-ослободително движење започнува уште од крајот на 1941 година, кога Кузман Јосифоски доаѓа како партиски инструктор во западна Македонија на територијата под италијанска окупација. Тој од оваа територија неколку пати оди во Албанија во текот на 1941 година и во текот на 1942 година, кога е придружуван и од членот на Покраинскиот комитет и Покраинскиот штаб Трајко Бошкоски - Тарпан. За време на своите престои во

Албанија, Кузман Јосифоски воспоставува врски и се среќава со повеќе раководни личности на револуционерното движење и членово на ЦК на Албанската Партија. Според искажувањата на Стефан Нестороски, во своите авторизирани сеќавања,³⁹⁷⁾ тој наведува дека при еден нивни заеднички престој со Кузмана Јосифоски во Тирана, Кузман Јосифоски воспоставил врска и лично преговарал со двајца членови на ЦК на КП на Албанија, меѓу кои едниот бил Васил Шенто, кој бил родум од Струга. За водените разговори Кузман Јосифоски го обавестил Стефана дека биле воспоставени добри врски, јавки и пароли за понатамошна соработка. Но се изгледа дека Кузман Јосифоски имал можност да се сретне и да преговара за соработката меѓу Македонското и Албанското народно-ослободително движење и со еден од највисоките албански раководители - Ёнвер Хоџа. За оваа средба, тврди Крсте Црвенкоски во своите сеќавања, дека при заедничкиот престој во Тирана на Кузман Јосифоски и Трајко Бошкоски - Тарцан, во пролетта 1942 година тие се сретнале со Ёнвер Хоџа.³⁹⁸⁾ За време на престојот на територијата од западна Македонија под италијанска окупација, Кузман Јосифоски ја користел секоја прилика при контактите и состаноците со комунистите и симпатизерите, за да укажува на јакнење на братството и единството меѓу Македонското и Албанското население и создавање на заеднички фронт против италијанските фашистички окупатори и нивните слуги - домашните издајници од македонско и албанско потекло. Така во во неговиот проглас до "Бежанците" тој ја фрла паролата: "Да живеј борбеното единство и братство на Македонците и Албанците, против фашистичките окупатори: германските, талјанските и бугарските и нивните слуги."³⁹⁹⁾

Во истиот проглас, на друго место, тој подвлекува: "Прајте единство со Албанците, оти тоа е гаранција да ќе се ослободите."⁴⁰⁰⁾ Обраќајќи му се на Македонскиот народ да ја предухитри окупаторската братоубиствена политика, Кузман Јосифоски се обраќа до Македонскиот народ со зборовите: "Не верујте им на овие изроди, кој сакајат да направат голем јаз меѓу вас и вашите комшии Албанци, Турци и Муслимани, оти тоа им оди ним во есеп и на нивните господари."⁴⁰¹⁾ При посетите, ревизиите и реорганизациите на партиските организации во делот на западна Македонија под италијанска окупација, Кузман Јосифоски секој пат дава напатствија да се работи на привлекување на албанските народни маси на линијата на Н О Б и да се создаваат партиски активи и ќелии од албанската народност. Ваквата негова дејност се манифестира при неговото присуство на состаноците на партиските организации во Дебар, Струга, Гостивар, Тетово и на други места. Како член на највисокото воено раководство на Македонија, односно на Главниот штаб на НОВ и ПОМ, Кузман Јосифоски често пати со наредби се обраќа и до партизанските одреди за соработка со албанските партизани. Така во една негова наредба од 10 февруари 1943 година, во името на Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија, се обраќа до партизанскиот одред "Јане Сандански" со зборовите: "Необично е важно да остварите добри врски со албанските партизани и со нашите другари Македонци во позадината, како и со Грците."⁴⁰²⁾

Укажувајќи дека соработката меѓу македонските и албанските партизани е од голема корист за развитокот на сепаратната борба во Македонија, Кузман Јосифоски во едно свое писмо до Штабот на албанскиот баталјон на Хаџи Леши, испратено во име на Глав-

ниот штаб на НОВ и ПОМ пишувахе: "Вие пред извесно време сте испратиле четири ваши партизани, кој што ќе останат во четите од Првата оперативна зона. Со самото тоа вие укажавте помош во поглед на стварање на единство помеѓу македонскиот и албанскиот елемент на таа територија."⁴⁰³⁾

И кога, по Преспанското советување, Кузман Јосифоски замина во Скопје, тој и таму ја претеше соработката на македонското и албанското Народно-ослободително движење и работеше на нејзиното пројлабочување, за што сведочат содржините на многубројните негови писма испратени до ЦК на КПМ, како и писмата испратени до Обласниот комитет на КПЈ за Космет,⁴⁰⁴⁾ во кои, покрај другото, Кузман Јосифоски укажува на ползата од заедничката соработка меѓу Народно-ослободителните движења на Македонија, Космет и Албанија, во сузбивањето на големо-албанската реакција и братоубиствената борба, што ја поттикнуваше окупаторот.⁴⁰⁵⁾

Како заклучок на оваа револуционерна дејност на Кузман Јосифоски на полето на соработката меѓу македонското и албанското Народно-ослободително движење, можеме да ја наведеме неговата парола: "Ниеден Македонец да не се излаже да се бори против македонските народни борци и албанските партизани."⁴⁰⁶⁾

2/ Соработка со Народно-ослободителното движење

на Грција

Кузман Јосифоски остварува контакти и со грчкото Народно-ослободително движење, кои, иако се поширомашни во односот на контактите со албанското и бугарското Народно-ослободително движење, сепак претставуваат вреден придонес на полето на соработката на македонското и грчкото револуционерно движење во заедничката борба против фашизмот. Од писмата на Кузман Јосифоски можеме да констатираме дека тој пројавува голем интерес за Народно-ослободителната борба на Грчкиот народ, за која борба од разни извори дознава доста податоци и воедно се воодушевува од смелата и пожртвована борба на грчките партизани, чија што борба ги повикува да ја следат и македонските партизани. Така во своето писмо од 20 декември 1942 година, испратено до Благоја Талески, секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, а по повод на една успешна борба на грчките партизани, водена во средината на декември истата година против фашистичките окупатори, Кузман Јосифоски пишува: "Отпорот на Грчкиот народ е се појак. Грчките родољуби и партизани го ослабуваат фашистичкиот окупатор да ги укрепуваат обалите на Средоземно море каде мисли да се брани, со што му ја рушат главната пруга Скопје - Солун."⁴⁰⁷) Секој текст за грчкото Народно-ослободително движење во ова писмо Кузман Јосифоски го завршува со повикот: "Херојскиот подвиг на грчките партизани е пример како да се ништи фашистичкиот окупа-

тор. Нашите партизани требало да го следат тој подвиг."408)

До контакти со Грчкото народно-ослободително движење Кузман Јосифоски доаѓа за време на неговиот престој во Преспанско - битолскиот крај, на кој терен тој пристигнува по задача што ја има добиено на вториот состанок на ЦК на КПМ што се одржа на 4 и 5 мај 1943 година во базата во Лопушник. Работејќи во Преспанско - битолскиот крај на формирањето на Вториот Областен комитет и Втората оперативна зона, Кузман Јосифоски, покрај другото, го формира и Преспанско - Охридскиот одред "Даме Груев", со кого за време на својот престој во Одредот, престојува и на грчка територија (Егејска Македонија), на која територија доаѓа во јуни и јули 1943 година во допир со грчкото Народно-ослободително движење, односно со Обласниот комитет на КП на Грција за Јерин.

Со оваа револуционерна активност, всушност, Кузман Јосифоски ја исполнува и директивата на Светозар Вукмановиќ-Темпо од почетокот на март 1943 година до Главниот штаб на НОВ и ПОМ за формирање на оперативни зони, а во која директива, покрај другото, стои: "Да ја се стави во задача на Втората оперативна зона да воспостави врска со најблиските партизански штабови на територијата на Грција и Албенија."409)

Во овие контакти Кузман Јосифоски ја согледува потребата за остварување на целта да дојде до соработка меѓу двете народно-ослободителни движења. Оваа активност на Кузман Јосифоски може да се види од писмото на ЦК на КПМ од 16 јуни 1943 година, испратено до Македонскиот комитет на Комунистичката партија на Грција, во кое пишува: " Драги другари, по директивата на делегатот на Централниот комитет на Комунистичката пар-

тија на Југославија другарот Темпо, упатени сме да се поврземе со вашиот Комитет за соработка. Нашите народно - ослободителни партизански одреди, заедно со вашите, имат дејствувано против германо - италијанските фашистички окупатори. Таја врска и соработка сакаме да е утврдиме и продолбиме. Во тој смисол нашиот претставник Питу (мое - Кузман Јосифоски) упатил и две писма на 1 јули 1943 година (едно до ЦК на КП на Грција, а друго за Обласниот комитет на Јерин) и предложил да се сретнат претставниците на вашата и нашата Партииска организација, "410)

Настојувајќи овие контакти и соработка со грчкото народно-ослободително движење да бидат што подлабоки и плодни и проучувајќи го грчкото народно-ослободително движење, Кузман Јосифоски, заедно со македонските партиски активисти и борци, го согледува колебливиот став на Комунистичката партија на Грција по македонското прашање и се надева дека од грчка страна ќе се изнајдат сили ова прашање правилно да се реши, за што пишува во својот извештај од 19 јуни 1943 година, каде меѓу другото стои: "Исто другарите расправале за македонското прашање и дури оптужува некој другари од некој Обласен комитет на Грчката партија оти погрешно гледале на то прашање. По тие прашања јас со другариве расправав и тие имат исправно гледање, но им нагласив да то не било нивна работа, тие расправи знаејќи оти се одит на стварање на Балкански штаб, то тие одношенија се сигурно сепуште порано разрешени меѓу комјиските братски партии."411)

Сепак дека на полето на соработката и контактите со грчкото народно-ослободително движење Кузман Јосифоски ќе даде повеќе ако останеше подолго време и ја развиваше својата

револуционерна дејност покрај теренот на југословенско-грчката граница, меѓутоа, како што е познато, по Преспанското советување тој замина на работа во Скопје.

3/ Соработка со Народно-ослободителното движење на Бугарија

Контактите на Кузман Јосифоски со претставниците на Бугарското прогресивно народно-ослободително движење доаѓа, како што е веќе и нагласено, уште пред војната кога Кузман Јосифоски, како член на една студентска делегација престојува во Софија, каде што имал одредени контакти со прогресивни бугарски студенти, како и со некој борци од македонското револуционерно движење.

После падот на Шарловото раководство и изборот на новото Покраинско раководство на чело со Лазар Колишевски, потоа и политичката активност на Кузмана Јосифоски, како и Кузмановиот избор во највисокото партиско раководство, му дало нему можност да доаѓа, да соработува и да контактира со претставници од соседните Комунистички партии, во прв ред со претставникот на Бугарската партија, која што во време на војната имала скоро постојано свој претставник при највисокото Покраинско партиско раководство во Македонија, на и кога Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија прересува во Македонската комунистичка партија. Неговите први лични контакти со претставникот на Бугарската

работничка партија (комунисти) доаѓа во текот на 1942 година. Меѓутоа, до неговите поголеми контакти со бугарското Народно - ослободително движење доаѓа после Преспанското советување, кога Кузман Јосифоски доаѓа на партиска работа во Скопје. Веднаш по своето пристигнување во Скопје, Кузман Јосифоски постанува главна врска помеѓу ЦК на КПМ и ЦК на БРП (к), што се гледа и од писмото на Добривоје Радосављевиќ од 24 август 1943 година, односно од самото пристигнување во Скопје, во кое пишува: "На Бугарите јави им да испратат и партиски делегат, зашто има лесна можност за свикнување на нова конференција."⁴¹²⁾

Кузман Јосифоски од пунктот во Скопје организира постојана курирска врска помеѓу ЦК на КПМ и делегатот на ЦК КПЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо со ЦК на БРП (к), преку која прима материјали и испраќа материјали од ЦК на БРП (к), кои понатаму ги испраќа пак преку курирска служба - курирски врски - до ЦК на КПМ и Светозар Вукмановиќ - Темпо.

Како партиски курири, кои ја одржуваат врската помеѓу пунктот во Скопје со ЦК на БРП (к), Кузман Јосифоски ги ангажира во почетокот Нада Богданова, а потоа Стиле Милески.⁴¹³⁾

Кузман Јосифоски гледа позитивно и оптимистички на развитокот на Антифашистичкото движење во Бугарија, што се гледа и од неговиот проглас до "Бежанците", во кој пишува: "Голем е доприносот и борбата на Бугарскиот народ против Хитлерова Германија и нивните слуги во Бугарија: Борис, Филов, Габровски. Со засилувањето на Отечествениот фронт и партизанскиот покрет во Бугарија и Македонскиот народ добива поткрепа во Народно-ослободителната борба."⁴¹⁴⁾

По пристигнувањето во Скопје, Кузман Јосифоски засилено работи на формирањето на Петтиот Областен комитет и Петтата

оперативна зона, како и задолжување на некои членови и други партиски активисти и инструктори да работат на одржување на врските со ЦК на БРП (к), односно со бугарското Народно-ослободително движење. За оваа работа во своето писмо од 5 септември 1943 година до ЦК на КПМ, Кузман Јосифоски пишува: "На Стојна (Нада Богданова - мое) ќе и дам агитпроп Ж.А.Ф.Ф. и обавештајна служба и Браќата (ЦК на БРП(к) - мое)." ⁴¹⁵) На полето на соработката со Бугарската партија и Народно-ослободителното движење на Бугарија, Кузман Јосифоски оди до таму што при средбите со бугарските делегати ги разработува разните партиски материјали на ЦК КПЈ и ЦК на КПМ, потоа улогата на органите на новата народна власт и значењето на Револуцијата во Југославија, и тоа не само за Југословенските народи и народности, туку воопшто за Балканот. Така во писмото од 31 октомври 1943 година, во кое Кузман Јосифоски опишува една таква средба со делегат од БРП (к) и во кое тој меѓу другото пишува: "Пошто имавме можност, со другарот ги преработивме и следните материјали: членците од Тито и Маслеа од "Пролетер", Манифестот на нашиот Главен штаб и окружното и писмата на Тито од ЦК от 16 јануари 1943 година. Есапем оти от овие материјали и дискусиите врху нив другарот се убаво запозна со политичката линија на нашата Партија, со нејзините постиженија, улогата нејзина во НОВ, за народите на Југославија и обединувањето по примерот на народите на Југославија и на балканските народи и др." ⁴¹⁶) Прикажувајќи го пројавениот интерес на бугарскиот делегат за Револуцијата во Југославија, Кузман Јосифоски пишува: "Нарочен интерес имаше за учеството на НОВ и ПО на Југославија, за НОО, за организацијата на Народно-демократската власт. Исто гово-

ревне за Партиската организација во војската. Општо, другарот оддаде признание за постигнатото во земјите на Југославија и за развиеноста на борбата. Воскитен е со другарот Тито, неговите способности, постиженија и популарност."⁴¹⁷⁾

Од овој текст на писмото на Кузман Јосифоски може да се извлече заклучок за големиот негов придонес на полето на соработката во борбата против фашизмот помеѓу народно-ослободителните движења на Македонскиот народ и воопшто на југословенските народи и народности и Бугарскиот народ, како и популаризацијата на нашата Народна револуција надвор од нашите граници. Дека Кузман Јосифоски и пунктот во Скопје со кој тој раководел преставувале главни врски помеѓу ЦК КПМ и ЦК на БРП (к), преку кои се пренесувале пошти и партиски материјали, сведочи неговото писмо од 27 ноември 1943 година испратено до ЦК на КПМ, каде што пишува: "На браќата им ги испратив сите писма како и материјали, само последното писмо не е испратено. Кај нив е човек за да прими одговор, истиот не ќе стигне со оваа пошта, ќе остане за наредната. Они задниот пат испратија нивни материјал "Работническо дело" бр. 8 и 9 и бр. 10 и неколку други од Отечествениот фронт."⁴¹⁸⁾ Благодареејќи на оваа негова улога, како главна врска за соработка со бугарското Народно-ослободително движење, Кузман Јосифоски бил во можност да го посматра пулсот на реагирањата на бугарското народно-ослободително движење на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ.

Со цел да им назира на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ, Отечествениот фронт го издава познатиот документ по Македонското прешање, во кој се омаловажуваат одлуките на Второто заседание на АВНОЈ и во кој документ Отечествениот фронт на Бугарија укажува на други патишта во решавањето на Македон-

ското прашање, кои се спротивни на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ и на желбите на Македонскиот народ да живее во братска заедница со останатите југословенски народи и народности. За овој документ на Отечествениот фронт по македонското прашање, кој прво доаѓа до Кузман Јосифоски во Скопје, и кој од таму го испраќа до ЦК на КПМ и до Главниот штаб на НОВ и ПОМ, тој опширно пишува во својот извештај од 3 јануари 1944 година испратен до ЦК на КПМ. Во овој извештај тој откако го разработил овој документ, го искажал и својот суд за него со зборовите: "Документот далеку заостанува зад документот на ВН на НОВ на Југославија, АВНОЈ и Втората скупштина - на сите нејзини решенија по разрешувањето на националното прашање во светлоста на Народно-ослободителната борба, кои се јасни, сажети, принципиелни и реални, со што е видна нивната прогресивност, чврстината на Народно-ослободителниот фронт и утицајот на организаторката и раководителката на нашата Комунистичка партија. Со вапросниот документ не е таков случај. Нејасноста во двосмисленоста на ситот документ и многу места се дури реакционерни."⁴¹⁹⁾ Во продолжение на писмото, во девет точки, Кузман Јосифоски ги дава негативните страни на документот по однос на Македонската народно-ослободителна борба⁴²⁰⁾ и македонското национално прашање. Кузман Јосифоски во целиот свој револуционерен елан работеше на проширувањето и продлабочувањето на соработката на полето на заедничката борба против фашизмот на југословенските народи и народности, од една страна, и соседните балкански народи, меѓу кои и со Бугарскиот народ, од друга страна, укажувајќи секој пат на правилните патешта по однос на решавањето на македонското прашање искажани во одлуките на Второто заседание на АВНОЈ.

4/ Революционерната дејност на Кузман Јосифоски
за одржување на Балканска конференција и
формирање на Балкански штаб

Во Скопје, на иницијатива на ЦК на КНМ и делегатот на ЦК КНЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо, се вршеја подготовки за одржување конференција која требаше да се одржи во февруари 1944 година, на Комунистичките партии на Албанија, Бугарија, Грција и Југославија, на која конференција требаше да се разгледаат можностите за што покоординирана и поуспешна соработка во борбата против окупаторот.⁴²¹⁾ Ослојувајќи се на способностите на Кузман Јосифоски - Питу, ЦК на КНМ и делегатот на ЦК КНЈ го задолжува да истиот работи на одржување на оваа конференција за време на последниот негов престој во Скопје, каде тој пристигнува по Преспанското советување. Кузман Јосифоски добива задолжение да контактира со претставниците на Комунистичките партии на народно-ослободителните движења од соседните земји и да створи можности за формирање на Балкански штаб, покрај ова задолжение за одржување на Балканска конференција. Така во едно писмо од Добривоје Радосављевиќ од 24 август 1943 година испратено до Кузман Јосифоски, веднаш по неговото пристигнување во Скопје, во врска со ова пишува: "На Бугарите јавив да испратат и партиски делегат, зашто има лесна можност за свикување на нова конференција. Само да му дадат што поголемо овластување, зашто врските се бавни и на секој начин да обезбедат со тој делегат радио-

врска, зашто делегатот апсолутно не би можел да се врати во Бугарија поради далечниот и ризичниот пат. Истовремено извести го подетално за воено-политичката ситуација во соединетите балкански земји и Македонија заради нивната перспектива. И нагласи ја важноста и итноста да испратат делегат! Пиши ми дека ти за сето тоа ги известуваш по директниот разговор на другарот Темпо."⁴²²) Дека Кузман Јосифоски веднаш презел мерки за реализирање и на оваа задача сведочи неговото писмо од 5 септември 1943 година во кое тој пишува: "Што стој до материјал и врските со браќата (мое: ЦК на БРП (к)), Космет до нас, то ќе се бркат како требит. На Космет му пишав порано воопште, сега ќе им пишам детално за се она, от Балканската конференција што се односит за нив."⁴²³) Припремајќи терен за одржувањето на Балканската конференција и формирање на Балкански штаб, Кузман Јосифоски и директно води разговори со преставниците на Бугарската Работничка партија (комунисти), што се гледа од неговото писмо од 31 октомври 1943 година, во кое пишува: "На 18-миј овој месец дојде братот - делегат за Конференцијата. Со него јас се сретнав дури на 23-ти, му го предадов и првото писмо и второто писмо за нивниот татко (мое: ЦК на БРП (к))."⁴²⁴) Преработувајќи ги материјалите што Кузман Јосифоски ги добива од страна на Светозар Вукмановиќ - Темпо и Добривоје Радосављевиќ, како и ЦК на КПМ, а кој материјал се однесува на ова прашање, кај Кузман Јосифоски се формира правилна и јасна престава како треба да изгледа и функционира, како и за улогата на Балканскиот штаб во обединувањето на антифашистичката борба на балканските народи и настојува упорно своите заклучоци по ова прашање да ги пренесе во разговорите со делегатите од соседните народно -

ослободителни движења и партии. Ова се гледа од истото негово писмо од 31 октомври 1943 година каде пишува: "Сега од новите документи, писмото на Темпо, од ЦК на КИМ, од преписот за заклучоците на Конференцијата (јас нали имам препис) и од разработувањето на истите, заедно со другарот делегат нему јасно му ставна сета работа - конкретно да се работи за Балкански штаб, како Врховно тело на балканската војска."⁴²⁵) Кузман Јосифоски, во извршувањето на оваа задача, а од постоеќото негово писмо, можеме да констатираме дека тој по ова прашање за создавање Балкански штаб и одржување Балканска конференција од соседните народно-ослободителни движења, контактирал само со Бугарското народно-ослободително движење и Партија, што во никој случај не го намалува неговиот револуционерен придонес во соработката и обединувањето на антифашистичката борба на Балканските народи.

Е. СМРТА НА КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ - П И Т У

1/ Загинувањето на Кузман Јосифоски - Питу на 25.02.1944 г.

Честите провали на партиските организации, ќелии и поединци од страна на бугарските окупатори многу ја отежнувала положбата на Кузман Јосифоски и на останатите илегалци и партиски работници во Скопје. Кузман Јосифоски вложуваше големи напори, заедно со другите партиски активисти, во обновувањето на работата на Месната партиска организација во Скопје, која што тешко настрада во провалата во октомври 1943 година, како и на формирањето на Петтиот Областен комитет и Петтата оперативна зона, како и во контактите со партиските организации од внатрешноста. Оваа провала од октомври 1943 година тешко се одрази на ова подрачје, а на Кузман Јосифоски многу му ја отежнувала работата околу исполнувањето на задачите добиени на Преспанското советување, поради кои тој и беше испратен на работа во Скопје, како и за исполнување на новите задачи што тој ги добиваше од ЦК на КПМ и од инструкторот на ЦК КПЈ Добривоје Радосављевиќ и делегатот на ЦК КПЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо по пристигнувањето во Скопје. Дека оваа провала му правела големи проблеми на Кузман Јосифоски, како и него лично да го загрозувала, се гледа од неговото писмо од 31 октомври 1943 година упатено до ЦК КПМ, во кое пишува: "Провалата како настана овде в град, уште не е известно и она е во тек, јас сум угрозен, имам изгубено врска и неможам да ја пратам и преземам брзи и на време мерки."⁴²⁶)

Во продолжение на писмото во врска со неговата безбедност тој пишува: "Моето положение беше лошо, угрозен бев од секаде,

сега зедов мерки, верувам оти сум позаштитен, ќе гледам постепено да се обезбедам."⁴²⁷⁾ Меѓутоа, секогаш својата лична безбедност Кузман Јосифоски ја имал на заден план, а на преден план ги имал извршувањето на партиските задачи што пред него го поставувала Партијата и Револуцијата, зашто тој беше исцело оддаден на револуционерното дело.

За ваквиот однос на овој голем револуционер, еден од неговите соборци Круме Наумоски во своите сеќавања запишал: "Така на неколку пати тој и јас илегално ја поминувавме границата помеѓу италијанците и бугарите во правецот Тетово - Скопје. Покрај другите работи многупати се случуваше да чекаме на врска, која требаше да дојде од разни места. Повеќе пати му велев на Питу да не излегува тој по извесни работи, туку таа задача да ми ја препушти мене да ја извршам. Тоа го правев од причина што Питу беше осудуван во отсуство и многу баран од непријателот. Тој тогаш обично велеше: "Што помалку мислиме за нас, толку побргу ќе се ослободиме. Ти ќе одиш по своите, а јас по моите задолженија."⁴²⁸⁾

И еден друг негов соборец Стиле Милески за овие тешки и крајно ризични моменти од престојот на Кузман Јосифоски во Скопје се сеќава: "Беше кон крајот на јануари 1944 година, на еден Партиски состанок Кузман Јосифоски ја изнесе својата тешка положба, дека е обавестен дека полицијата трага по него во градот. Никако Кузман не можеше да се растерети од задачите кои што секојдневно се повеќе се појавуваа."⁴²⁹⁾

Своето големо револуционерно искуство во илегалната работа, Кузман Јосифоски секојпат го користеше за да им укажу-

ва на помладите и понеискусните револуционери, како да се чуваат од непријателските провали за да не паднат во рацете на непријателот. Секојпат преземаше мерки загрозените кадри да ги испрати на безбедно место. Тоа се гледа и од неговото писмо од 31 октомври 1943 година, каде пишува: "Од конспиративни разлози на ова место не ви пишувам кој се падна, како стана, како се развија и кој е угрозен. Пошто другарот Стојан (Круме Наумоски - мое) е провален и решив кај вас да го испратам... От ова положение вие со мене ќе одржавате врска преку досегашните начини, они се сигурни, не се угрозени, само на луѓето ќе им нагласите стриктно да се придржаваат: точно на време со определени задачи и пароли и будни. Во никој случај да не се упатува приватно ба куќи, дуќани или познати другари за врска, оти може да паднат во рацете на враго, пошто полицијата во провалени места чека и фаќа кој ќе влезе."⁴³⁰)

Работејќи неуморно во крајно тешки и опасни услови на исполнување на задачите што му ги поставуваше Партијата и борбата и имајќи ја во прв план секојпат Револуцијата, влегувајќи во нејзиниот орган и во такви моменти кои беа крајно ризични за неговиот живот, Кузман Јосифоски не можеше да ја избегне својата херојска смрт на 25 февруари 1944 година.

Според искажувањата на неговите соборци Кузман Јосифоски случајно загина. За потребите на Партиската организација во Скопје и на Петтиот Областен комитет, бил најден илегален стан во една вила во месноста Козле. За ова неговиот соборец Круме Наумоски, кој по барање на Кузман Јосифоски тие денови доаѓа во Скопје од слободна територија, се сеќава: "Земањето на оваа вила станало по претходен разговор меѓу Кузман Јоси-

Ѓоски и некои другари разговорот се водел на тема дека треба да се најде кука надвор од градот, како би биле подобро заштитени од бомбардирањето на градот, бидејќи едно бомбардирање го затече Кузмана во турска чаршија во куќата на Гуго (Михајловски - мое).⁴³¹ Понатаму во своите сеќавања Круме Наумоски ја опишува ситуацијата како дошло до загинувањето на Кузмана: "По кажување, во оваа кука, каде бил отседнат Кузман Јосифоски, навраќала и Анка Балгарјанова, жену на претставникот на Бугарската партија при ЦК на КПМ, преку која се одржуваше врската на нашата со бугарската партија, поради што и доаѓало до среќавање на Кузман Јосифоски со Анка. Инаку во тоа време Анка била отседната кај роднини во Водно, во близина на Кузмана. Тие денови братот на Анка бил испратен од Софија за да пренесе пошта, која сигурно требало да биде упатена на Анка. По кажување бил ѓатен во возот и ликвидиран и не се знае ништо што станало со него. Поради овој случај или друго нешто, полицијата се упатува во станот каде што беше При роднините отседната Анка. Меѓутоа, таа вечер Анка се најдуваше во куќата - вилата кај Кузман. Роднините на Анка на полицијата и кажале каде е Анка во моментот и полицијата се упатува таму и ја блокираат куќата. Кузман приметувалки ја блокадата околу куќата успева да се извлече од блокадата околу куќата и бегалки долу при самата железничка пруга бидува убиен. За да биде несреќата поголема во тој момент Кузман немал никакво оружје со себе. Пиштолот пред тоа го оставил кај Благоја Тошев."⁴³² Исто така прецизни податоци за околностите под кои загинал Кузман Јосифоски дава другарот Љупчо Арсов, негов соборец, во своето писмо од 22 март 1944 година, испратено до Добривоје Радосављевиќ, инструктор при ЦК на КПЈ. Љупчо Арсов во Скопје од Кумановскиот терен доаѓа на 20 декември; доаѓа по барање на Кузман Јосифоски,⁴³³ за да му помогне

во срекувањето на работите во Скопје. Љупчо Арсов во писмото од 22 март 1944 година пишува: "Другарот Кузман е сосема случајно загинал. Тој и другарката (Анка Балгарјанова - мое) на бај Ивана (Бојан Балгарјанов - мое) отидоа да седат во вилата, за да бидат посбезбедени од бомбардирањето. Али во меѓувреме настанала некоја провала во Софија, во која биле провалени некои одговорни другари, па и ова била провалена. Како изгледа, пазиле е неколку дена, а после е потражиле. Во тој момент и Кузман се нашол таму. Штом приметиле дека идат агенти, тој се набргу облечува и обидува се да побегне од вилата кое му е успеало. Али за несреќа зема правец према железничката пруга (депо) и тука бива пресретен од полицаец и убиен."⁴³⁴)

Од двата извори може да се извлече заклучок дека Кузман Јосифоски станува жртва на провалата што настанала во Софија во редовите на бугарската партија, која што братот на Анка Балгарјанова ја пренесува во Скопје до Анка Балгарјанова, чие што присуство во станот на Кузман Јосифоски било причина за неговото загинавање. Така загинава великанот на Народната Револуција во Македонија, народниот херој Кузман Јосифоски - Питу. Смртта на Кузман Јосифоски претставуваше тешка загуба за нашата Партија и за Македонскиот народ и народностите, како и за Југословенските народи воопшто. Со неговата смрт беше отворена голема и тешко пополнилива празнина во редовите на нашата Партија и Народно-ослободителната борба. За тоа сведочат реагирањето на неговите соборци и партиски и воени раководители во моментот кога дознаваат за смртта на Кузман Јосифоски." Смртта на другарот Питу е неадекватна загуба за нашата Партија и за целиот наш народ,⁴³⁵) пишува Светозар Вукмановиќ -

Темно во своето писмо од 17 март 1944 година испратено до Кузмановиот соборец Љупчо Арсов. Кога дознава за херојската смрт на Кузман Јосифоски, Добривоје Радосављевиќ, инструктор на ЦК КПЈ, во своето писмо од 8 март пишува: "Тежок е удар тоа што не снајде, мораме да дадеме се од себе со полна победа на нашата херојска КПЈ да го одмаздиме другарот Питу."⁴³⁶) И членот на ЦК КПМ, Страхил Гигов, дознавајќи за смртта на Кузман Јосифоски - Питу во своето писмо од 17 март 1944 година, упатено до Љупчо Арсов, пишува: "Другар, како што и сам гледаш, смртта на другарот Питу е голем губиток за денешната Народно-ослободителна борба, особено за нашата Партија."⁴³⁷)

Смртта на Кузман Јосифоски тешко ја примија не само неговите соборци, туку и сите борци и комунисти што лично го познаваа или слушнале за него. Имаше случаи и цели партиски организации, на првите одржани состаноци, по неговата смрт, да му оддаваат почит на големиот револуционер. Таков беше случајот со Прилепската партиска организација, која на својот состанок, одржан на 8 март 1944 година, во почетокот на состанокот со едно минутно молчење му оддава почит на херојски загинатиот Кузман Јосифоски и ја фрла паролата "Со сите сили на работа, да го осветиме другарот Питу."⁴³⁸) Неговиот соборец Круме Наумоски по повод смртта на народниот херој Кузман Јосифоски, во своите сеќавања, пишува: "Веста за смртта на Питу што на 25 февруари 1944 година болно екна во нашите мисли, уште повеќе ги поттикнуваше напредните луѓе на поголеми победи. Неговиот животен пат може да го има само човек и борец каков што раѓаше нашата Партија. Тој беше голем револуционер и еден од оние што ги раѓа КПЈ."⁴³⁹)

Разгледувајќи ја ново настанатата ситуација, настаната по смртта на Кузман Јосифоски во Скопје, на неговото место ЦК на КПМ го поставува неговиот соборец Љупчо Арсов.

2/ Прогласување на Кузман Јосифоски за

Н а р о д е н Х е р о ј

И по својата смрт Кузман Јосифоски продолжи да живее меѓу борците против фашизмот. Неговата херојска смрт беше претворена во борбен повик, кој ги повикуваше борците да јуришаат на непријателските ровови и бункери, да му зададат смртен удар на непријателот и да ги осветат сите знајни и незнајни херои паднати во борбата за слобода, како Кузман Јосифоски. Делегатот на ЦК на КПЈ Светозар Вукмановиќ - Темпо, кога им се обраќал на борците пред почетокот на битките, со зборовите: "Напред другари, да го осветиме Питу."⁴⁴⁰) Големината на револуционерниот лик на Кузман Јосифоски, беше упоредувана со ликовите на најистакнатите македонски револуционери од Илинденскиот период. Така во телеграмата на Иницијативниот одбор за свикнување на АСНОМ, испратена до потпретседателот на АВНОЈ се вели: "Вековниот сон на нашиот народ, за кого илјадници знајни и незнајни херои ги дадоа своите животи и најарните наши првоборци: Делчев, Горче Петров, Сандански, Орце Николов, Кузман Јосифоски и други, денес се обистинија."⁴⁴¹)

Исто така кога капитулираа бугарските фашисти, од

чија рака и загина Кузман Јосифоски, во прогласот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ и на Президиумот од АСНОМ, издаден по тој повод, пишуваше: "Твојата татковина, Македонската федерална држава во Демократка и федеративна Југославија, сака од Тебе да во овие решителни часови бидеш достоин на илинденските борбени традиции и на светлите гробови на твоите првоборци: Ордан Николов, Кузман Јосифоски, Страшо Пинџур и Мирче Ацев."442)

Дојде и конечното ослободување на Македонија од фашистичките окупатори, во кое Македонскиот народ и народностите добија слобода, за која слобода го дадоа својот живот, илјадници синови на Македонскиот народ и народностите во Македонија, меѓу кои и Кузман Јосифоски. Како благодарност за неговиот придонес во Народно-ослободителната војна во Македонија, Президиумот на АСНОМ на својата 15 седница одржана на 15 декември 1944 година, донесе одлука да му предложи на Президиумот на АВНОЈ, неколку паднати борци од Македонија, во Народно-ослободителната војна, која сеуште траеше, да бидат прогласени за Народни херои. Во врска со овој предлог, во записникот од таа седница стои: "Под точка два, другарот Страхил Гигев предлага да се на престојното заседание на АСНОМ излезе со едно предложение, со кое да АСНОМ бара од Президиумот на АВНОЈ, да бидат прогласени за Народни херои другарите паднали геројски во борбата за ослободувањето на Македонскиот народ од фашистичките окупатори. Он предлага за таквите да бидат прогласени следните паднали другари: Страшо Пинџур, Мирче Ацев, Кузман Јосифоски, Цветан Димов, Јордан Николов, Христијан Тодороски-Карпош, Стефан Наумов-Стиф и Вера Јоциќ, кои не само што паднале геројски во борбата, ами и пројавиле неограничена преданост како организатори на таја борба. Предлогот се приема."443) ./. .

З А К Л У Ч О К

Трудов претставува обид да се прикаже револуционерната дејност на Народниот херој Кузман Јосифоски - Питу. Од досегашните исказувања во трудов можат да се извлечат следните заклучоци:

Револуционерниот век на овој револуционер трае скоро десет години, односно од последните класови во битолската гимназија, околу 1934 година, а завршува со неговата херојска смрт на 25 февруари 1944 година.

Формирањето на неговиот револуционерен лик се совпаѓа во времето меѓу двете светски војни. Непроценлив придонес за неговата револуционерна определба дала средината во која Кузман Јосифоски се раѓа и одрастува, зашто неговиот роден град Прилеп во периодот меѓу двете светски војни претставува едно од најбурните катчиња во Македонија.

Првите свои револуционерни сознанија Кузман Јосифоски ги добива за време на своите средношколски денови во Битола, преку членување во напредни средношколски ученички кружоци.

Конечното формирање на неговиот револуционерен лик настапува за време на неговите студии на Правниот факултет во Белград. На напредното студентско движење на Белградскиот универзитет, Кузман Јосифоски му приоѓа многу рано, уште од неговите бруцошки денови.

Токму и заради тоа, уште од првите години од своите студии во Белград, Кузман Јосифоски - Питу стекнува доста големо револуционерно искуство и се издигнува и игра улога на еден од раководителите на македонските напредни студенти - учесници во напредното студентско движење на Белградскиот универзитет. Неговата револуционерна дејност во Белград се разгранува во повеќе напредни и револуционери организации, и тоа во: "Народните студенти", "МАНАПО", Културно-просветното друштво "Вардар", во напредните студентски кружоци, учество во студентски демонстрации, во изборите во 1936 година, а нарочно во 1938 година. Неговата револуционерна дејност не останува незабележана од страна на Партиската организација на КПЈ при Белградскиот универзитет, која што презема мерки да го вклучи во своите редови. Така Кузман Јосифоски во 1938 година станува член на КПЈ. Меѓутоа, само со ова не се исцрпува неговата студентска револуционерна дејност. Иако студира и престојува во Белград, Кузман Јосифоски не ги прекинува револуционерните врски во Македонија и со родниот Прилеп. За време на студентските фериј тој е присутен во бурниот револуционерен вриеж во Прилеп, и дава свој придонес во борбата со разните десничарски струења сред револуционерното движење во Прилеп.

Во средината на 1939 година Кузман Јосифоски ги прекинува студиите во Белград и се враќа во Македонија, во родниот град Прилеп, каде исцело се оддава на револуционерна работа и станува професионален револуционер. Ваквата негова револуционерна ангажираност го исфрла на површина и во септември 1939 година станува секретар на Месниот комитет на КПЈ за Прилеп, а

во септември 1940 година станува и член на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија. Ова е време кога Кузман Јосифоски е во жижата на револуционерните настани во Прилеп и раководи со нив. Од овој период познати се неговото учество и неговите говори на Илинденската манифестација во 1940 година во Прилеп, по која наскоро беше принуден да премине во илегалност.

Шарловштината која што со своето скршување од вистинскиот пат што водеше кон национално и социјално ослободување на Македонскиот народ и му нанесе на македонското Народно-ослободително движење огромни загуби и во исто време претставуваше голема пречка за брзото развивање на револуционерното движење во Македонија, не го поштеди и револуционерниот лик на Кузман Јосифоски. Како и многу други македонски револуционери и Кузман Јосифоски пред крајот на 1940 година, стана жртва на политиката на тогашниот секретар на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија Методија Шаторов - Шарло, која се состоеше од отстранување на сите македонски комунисти кои не се сложуваа со Шарловите погрешни погледи по Македонското прашање. Еден од тие комунисти, кој не се сложуваше со Шарловите погледи по однос на иднината на Македонија, беше и Кузман Јосифоски. Поради овој судир со Шарло, Кузман Јосифоски најпрво беше сменет од функцијата секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп, а набрзо потоа, во ноември 1940 година беше исклучен и од член на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија. Беше тоа голем удар за младиот и надежен револуционер каков што беше Кузман Јосифоски, кој целосно му беше оддаден на револуционерното дело. Со овој чин практично и завршува неговата предвоена револуционерна дејност, што всушност претставува прва етапа од неговиот револу-

ционерен век, која што одигра уводна улога во понатамошната револуционерна дејност на Кузман Јосифоски, што тој ја оствари во текот на НОВ и Народната револуција.

Со сменувањето на Шарловиот Покраински комитет и изборот на новото Покраинско партиско раководство на чело со Лазар Колишевски, настани повторно револуционерно активирање на Кузмана Јосифоски, кој тогаш беше избран за член на Пленумот на новиот Покраински комитет, всушност започнува вториот период од неговиот револуционерен век, кој што се завршува со неговото загинавање. Од новото Покраинско партиско раководство Кузман Јосифоски добива директива како партиски функционер - инструктор на Покраинскиот комитет веднаш се префрли во западна Македонија, во делот под италијанска окупација, со задача да работи на обновување на Партиската организација во овој дел на Македонија, која Шарловото раководство ја имаше наполно напуштено, зашто Методија Шаторов - Шарло се раководеше со паролата "една држава, една партија", која што во сушност се однесуваше на територијата на Македонија што беше под бугарска окупација и која што Шарло ја приклучи кон БРН (к), додека за делот под италијанска окупација тој не се интересираше. Поради ваквата Шарлова политика партиските организации во западна Македонија под италијанска окупација, кога Кузман Јосифоски есента 1941 година дојде на овој терен се наоѓаа во хаотична состојба неповрзани и во фаза на распаѓање. На оваа територија Кузман Јосифоски доаѓа во октомври 1941 година и уште од првиот ден сериозно работи на обновување на партиските организации онаму каде порано постоеле, како и формирање на нови во оние места каде дотогаш ги немало. За кратко време, како резултат на неговата самопрегорна работа,

Кузман Јосифоски успева да ја обнови, дополни и поврзе партиската мрежа во овој дел на Македонија, која вака обновена се простираше на територијата на градовите и нивната околина во: Тетово, Гостивар, Дебар, Маврово, Кичево и Струга, а би можело да се брои, исто така, и Ресенско. На оваа територија Кузман Јосифоски во почетокот на 1942 година формира Окружен комитет на КПЈ за Македонија со седиште во Тетово, во кој тој ја заземаше должноста секретар на Окружниот комитет. Овој Окружен комитет за време на своето функционирање даде непроценлив придонес во развитокот на востанието на оваа територија, каде се правее и обиди за формирање на партизански одреди. Во почетокот на 1942 година, по одржувањето на Јануарското советување во февруари 1942 година, беше извршена реорганизација на Покраинскиот штаб на НОПО на Македонија и за негов член беше избран и Кузман Јосифоски.

Во летото на 1942 година беше сменет Покраинскиот комитет, на чие чело, по паѓањето на Лазар Колишевски во затвор, се наоѓаше Бане Андреев и беше формиран Привремен Покраински комитет на чело со Цветко Узуноски. Кузман Јосифоски беше избран за член на Бирото на Привремениот Покраински комитет и член на Главниот штаб на НОПО на Македонија, и наскоро беше повлечен на партиска работа во Скопје.

Конникрајот на декември 1942 година, на територијата на западна Македонија под италијанска окупација, заедно со Страхил Гигов, доаѓа повторно Кузман Јосифоски со задача да работат на понатамошно консолидирање на партиските организации на оваа територија, како и за создавање на услови за префрлање на

оваа територија на највисоките политички и воени раководства на Македонија. На оваа територија двајцата членови на Бирото на Привремениот Покраински комитет и на Главниот штаб на НОРО на Македонија Кузман Јосифоски и Страхил Гигов ги стигна и веста за формирањето на Комунистичката партија на Македонија.

Изборот на Кузман Јосифоски за член на првиот Централен комитет на Комунистичката партија на Македонија на првиот негов состанок одржан на 19 март 1943 година во Тетово, како и за член на Главниот штаб на НОВ и ПОМ, претставува уште едно признание за неговата неуморна револуционерна работа, на која целиот и припаѓаше.

Кузман Јосифоски е и еден од учесниците на вториот состанок на ЦК на КНМ што се одржа на 4 и 5 мај 1943 година во базата Лопушник. На овој состанок Кузман Јосифоски добива задача да замине на Преспанско-битолскиот терен и да работи на формирањето на Вториот Областен комитет на КНМ и на Втората оперативна зона, како и на формирањето на партизански одреди и на органи на новата Народна власт на оваа територија. На завршувањето на оваа задача Кузман Јосифоски заминува веднаш по завршувањето на состанокот на ЦК на КНМ во Лопушник. На овој терен Кузман Јосифоски се задржува се до Преспанското советување, што се одржа на 2 август 1943 година во Отешево, на кое Советување и тој учествува.

На Преспанското советување на ЦК на КНМ Кузман Јосифоски добива задача да оди на партиска работа во Скопје и да работи на: средување на партиските организации и партизанските одреди, како и формирање на нови на територијата на Македонија под бугарска окупација, потоа формира органи на новата народна

власт, да одржува врски со Народно-ослободителното движење во Јужна Србија и Косово, да одржува врски со Народно-ослободителното движење во Бугарија, како и други многубројни задачи. На Партиска работа во Скопје, Кузман Јосифоски пристигнува кон крајот на август 1943 година и веднаш започнува неуморно да работи на реализирањето на добиените задачи од Преспанското советување. И покрај крајно тешките илегални услови кои што се пропратени со многубројни полициски провали и други тешкотии, Кузман Јосифоски успева да ги реализира скоро сите поставени задачи.

И на крајот од оваа повеќегодишна крвава борба, во која Кузман Јосифоски - Питу учествуваше од самиот нејзин почеток, и кога револуционерните идеали за кои тој се бореше стануваа стварност и изгреваше сонцето на слободата, а Југословенските народи и народности ја водеа завршната битка за ослободување на нашата Татковина, Кузман Јосифоски херојски загинава, положувајќи го својот живот на олтарот на слободата за својот народ.

П Р И Л О Ж Е Н И Я

З А Б Е Л Е Ш К И

(Ф у с н о т и)

1. СЛАВКА ФИДАНОВА, Улогата на КПЈ во поврзувањето борбата на работничката класа во Национално-ослободителното движење на Македонскиот народ од 1935-1941 год. - Годишен зборник на Филозофски факултет-Скопје, бр.23/1973, стр.110.-
2. КИРИЛ МИЛЈОВСКИ, Македонското прашање во националната програма на КПЈ (1919-1937), Култура, Скопје, 1962, страна 121.
3. ИСТОРИСКИ АРХИВ НА КПЈ, том VII, ВНИ, Београд, 1949, стр.231.
4. ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга трета, ИНИ, Скопје, 1969, страна 94.
5. СЛАВКА ФИДАНОВА, Улогата на КПЈ во поврзувањето борбата на... страна 110.
6. И с т о Страна 112.
7. И с т о Страна 113.
8. И с т о Страна 113.
9. И с т о Страна 125.
10. СПОМЕН КНИГА, "Бее, загинаа, останаа", стр.12, Скопје, 1969.
11. ЉУПЧО АРСОВ, Кузман Јосифоски - Питу, списание (понатаму:сп) Историја, Скопје, 1977, страна 43, број 1.
12. СПОМЕН КНИГА, "Бее, загинаа, останаа", стр.12, Скопје, 1969, и 3. Гаврилоска, Кузман Јосифоски-Питу, сп.Исто - рија, Скопје, 1965, број 1, страна 35.
13. МИЛИЈА ДАМЈАНОВИЌ, Напредни покрет студената Београдског универзитета, ПОЛИТ, Београд, 1974, книга друга, страна 283.

14. ДИМЧЕ ЛЕВКОВ, Активноста на "Вардар" - Друштво на македонски студенти, Зборник-Четириесет години, книга 4, Култура, Скопје, 1961, стр.76.-
15. ВОЈО КОВАЧЕВИЌ, Ликови на комунисти од Белградскиот универзитет, Зборник-Четириесет години, книга 4, стр.490, Култура, Скопје, 1961.
16. СТЕНОГРАФСКИ БЕЛЕШКИ од реконструкцијата на партиската организација (понатаму: СБРПО) на Титов Велес, изјаве на Данчо Зографски, стр.53, мемоарско одделение на Институтот за национална историја во Скопје (понатаму: МОИНИС).-
17. МИЛИЈА ДАМЈАНОВИЌ, Напредни покрет студената..., стр.284.
18. ДИМЧЕ ЛЕВКОВ, Активноста на "Вардар" - Друштво на македонски студенти, Зборник-Четириесет години, книга 4, стр.77, Култура, Скопје, 1961.
19. И с т о Страна 77 и 8. Гаврилоска, Кузман Јосифоски - Питу, сп.Историја, Скопје, 1961, бр.1, стр.35.-
20. ДИМЧЕ ЛЕВКОВ, Активноста на "Вардар" - Друштво на македонски студенти, Зборник-Четириесет години, книга 4, стр.78, Култура, Скопје, 1961, и Милија Дамјановиќ, Напредни покрет студената Београдског университета, НОЛИТ, Београд, 1974, книга друга, страна 284.-
21. МИЛИЈА ДАМЈАНОВИЌ, Напредни покрет студената..., стр.324.
22. И с т о Страна 325.
23. И с т о Страна 327 - 328.
24. ЉУПЧО АРСОВ, Кузман Јосифоски - Питу, сп.Историја, Скопје, 1974, број 1, страна 44.
25. КИРИЛ МИЛЈОСКИ, Македонското прешање во Националната програма на КПЈ (1919-1937), Култура, Скопје, 1962, страна 140.
26. СЛАВКА ФИДАНОВА, Улогата на КПЈ во поврзувањето борбата на... страна 110.
27. И с т о Стр.12-13, Кирил Милјоски, Македонското прешање во..., страна 143.
28. ЉУПЧО АРСОВ, Кузман Јосифоски - Питу, сп.Историја, Скопје, 1974, број 1, страна 44.
29. ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга трета, стр.100, ИНИ, Скопје, 1969.

30. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга прва, стр.34, Скопје, 1973.
31. ПЕРО МОРАЧА, Историја СКЈ, стр.72, Рад, Београд, 1966.
32. ДОПОЛНЕНИЕ НА СТЕНОГРАФСКИТЕ БЕЛЕШКИ од реконструкцијата на Партиската организација (понатаму: ДСБРПО) на Прилеп, изјава на Перо Тиквар, стр.102, МОИНИС.
33. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, Прилеп, 1972, стр. 83.
34. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во подготовките и организацијата на вооружената борба во Прилеп 1941, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, стр.21, Скопје, 1976.
35. ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга III, стр.108, ИНИ-Скопје, 1969 год.
36. И с т о Страна 109.
37. З. ГАВРИЛОСКА, Кузман Јосифоски-Питу, сп.Историја, Скопје, 1965, број 1, страна 35.
38. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга I, Скопје, 1973, страна 60.
39. ФАКТОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛ од реконструкцијата на Партиската организација (ФМРПО-понатаму) во Прилеп, страна 44.МОИНИС.
40. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, Прилеп, 1972, страна 74.
41. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга I, Скопје, 1973, страна 69.
42. ДИМИТАР МИТРЕВ, Пиринска Македонија, НИК "Наша Книга", Скопје, 1970, страна 216.
43. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга I, Скопје, 1973, страна 70.
44. И с т о Страна 71.
45. ДИМИТАР МИТРЕВ, Пиринска Македонија... , страна 216.
46. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга I, Скопје, 1973, страна 73.
47. ДЕЈАН АЛЕКСИЌ, "Наша Реч"1939-1941", Култура, Скопје, 1960, страна 302.
48. И с т о Страна 330.
49. И с т о Страна 366 - 367.
50. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација ... , стр.18 (цитиран тру.
51. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, книга II, стр.74, Прилеп, 1972, упореди со: ДСБРПО на Прилеп, изјава на Перо Иваноски, страна 104, МОИНИС.

52. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, книга втора, страна 75, Прилеп, 1972.
53. ФМРПО НА ПРИЛЕП, Страна 55, МОИНИС.
54. ДСВРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Пери Ивановски, стр. 104, и ФМРПО на Прилеп, страна 2, МОИНИС.
55. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга прва, стр. 100, Скопје, 1973.
56. И с т о Страна 101.
57. ФМРПО НА ПРИЛЕП, Стр. 2 и стр. 48-49, МОИНИС.
58. ИЛИЈА БЕЛИЧАНЕЦ, Улогата на партиската печатарска техника во развитокот на НОВ во Прилеп и Прилепско 1941-1942, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976, страна 323-324.
59. ВЕРА АЦЕВА, Прилепска партиска организација у периоду припрема и отпочивања оружане борбе, Зборник-Устанак на-рода Југославије 1941, Београд, 1961, книга 1, стр. 414
60. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, книга втора, страна 70, Прилеп, 1972.
61. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Оровчанец, стр. 39, МОИНИС.
62. СБРПО НА СКОПЈЕ, изјава на Блага Попова, стр. 115-116, МОИНИС.
63. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Крсте Црвенкоски, стр. 9, МОИНИС.
64. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, стр. 23, МОИНИС.
65. Х. ГЕОРГИЕВСКИ, Илинденскиот излет и демонстрациите во Прилеп во 1940 г., Зборник-Четириесет години, книга 3, стр. 514, Култура, Скопје, 1961.
66. ОЛГА СПИРКОСКА, Мара Јосифоска, ракопис поднесен на научниот собир "Прилеп и Прилепско во НОВ - 1943", Прилеп, 1979, страна 11-12.
67. Х. ГЕОРГИЕВСКИ, цитиран труд, стр. 514. и З. Гаврилоска, цитиран труд, страна 36.
68. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Р. Атанасовски, стр. 80, МОИНИС.
69. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Крсте Црвенкоски, стр. 9, МОИНИС.
70. Х. ГЕОРГИЕВСКИ, цитиран труд, страна 515.
71. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, стр. 26, МОИНИС.
72. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга прва, стр. 114-115, Скопје, 1973.

73. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга прва, стр.115, Скопје, 1973.
74. ПРВИ КОНГРЕС НА КПМ, Скопје, 1948, страна 51.
75. СВРПО НА СКОПЈЕ, изјава на Перо Иваноски, стр.284, МОИНИС.
76. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во..., стр.28.
77. И с т о Изјава на Вера Ацева, стр.28, МОИНИС.
78. СВРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, стр.28, МОИНИС, и Вера Ацева, Партиската организација во..., стр.28.
79. ПРВ КОНГРЕС НА КПМ, Култура, Скопје, 1949, страна 59.
80. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, книга II, Прилеп, 1972, стр. 140.
81. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во ..., стр.28.
82. И с т о Страна 28.
83. СВРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, стр.82, МОИНИС, и Вера Ацева, Партиската организација во..., стр.29.
84. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во..., стр.30 и Прилеп и Прилепско низ историјата, книга II, стр.144, Прилеп, 1972.
85. НАУМ ДИМОСКИ, Ставови и акции на Прилепските комунисти за вооружена борба против окупаторот 1941, Зборник - Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Прилеп, 1976, страна 215.
86. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во..., страна 32.
87. ЉУБЕН ГЕОРГИЕВСКИ-ЛУПТА, Активноста по воена линија во 1941, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Прилеп 1976, страна 348.
88. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, книга II, Прилеп, 1972, с.152.
89. И с т о Страна 154.
90. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во ... , страна 36.
91. ДСВРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Р. Атанасоски, стр.82, МОИНИС.
92. КИРО КРСТЕВСКИ-ПЛАТНИК, Дневник од 1941 година, ракопис во МОИНИС, страна 1.
93. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во....., страна 39.
94. И е т о Страна 40.
95. И с т о Страна 39.

96. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, стр.91,МОИНИС.
97. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга, прва, Скопје, 1973, страна 146.
98. ГОРГИ ДИМОВСКИ-ЦОЛЕВ, Дејноста на Мирче Ацев и Орде Чопела во првиот реон-Битолско, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, стр.252, Скопје, 1976.
99. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација... , стр. 40.
100. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, Прилеп, 1972, книга II, страна 168 - 169.
101. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во... , стр. 40 и Кирил Крстески-Платник, Дневник за 1941, стр.1, ракопис во МОИНИС.
102. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, стр.91,МОИНИС.
103. ДСБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Р. Атанасовски, стр.84,МОИНИС.
104. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во ... , стр. 40.
105. ВЕРА АЦЕВА, Прилепска партиска организација у..., стр.419.
106. ВЕРА АЦЕВА, Партиската организација во... , страна 41.
107. СБРПО НА ПРИЛЕП, изјава на Вера Ацева, страна 91,МОИНИС.
108. СЛАВКА ФИДАНОВА, Некои особености во развитокот на народната власт во западна Македонија, Зборник-Развиток на државноста на Македонскиот народ, ИНИ, Скопје, страна 304.
109. ИЗВОРИ ЗА ОСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА 1941-1945, ИНИ, Скопје, 1968, книга I, стр.321.
110. ПРВ КОНГРЕС НА КИМ, Скопје, 1949, страна 157-158.
111. Д-р ВЛАДО ИВАНОВСКИ, Партиската организација на територијата на Македонија под италијанска окупација април-ноември 1941, Гласник на ИНИ-Институт за национална историја (понатаму: ГИНИ), Скопје, 1966, број 2-3, стр.48-49.
112. МИЛЕ МИХАЈЛОВ, Прилепски партиски кадри на работа низ Македонија септември-декември 1941, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976, стр.232.
113. И с т о Страна 232.
114. Д-р ВЛАДО ИВАНОВСКИ, Ослободителната војна во западна Македонија 1941-1944, ИНИ, Скопје, 1973, стр.52.
115. КОЦЕ СОЛУНСКИ, Кузман, книга I, Скопје, 1973, страна 158.

116. ПЕПИ Митев ЈОВАНОВСКИ, Формирање Месног комитета КПЈ у Кичеву, Зборник-Устанак народа Југославије 1941, книга I, стр. 747, Београд, 1961.
117. ДСРНО НА КИЧЕВО, Изјава на Пепи Јовановски, стр. 1, МОИНИС.
118. ДСРНО НА КИЧЕВО, Изјава на Пепи Јовановски, стр. 2-3, МОИНИС, и Пепи Мите Јовановски, Формирање Месног комитета КПЈ у Кичеву, Зборник-Устанак народа Југославије 1941, книга I, Београд, 1961, страна 747-748.
119. СБРНО НА КИЧЕВО, Изјава на Пепи Јовановски, стр. 22-24, МОИНИС.
120. ПЕПИ ЈОВАНОВСКИ, Секавање за придонесот на Кузман Јосифовски за јакнење на Партиската организација и формирање на Месниот комитет во Кичево есента 1941, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976, страна 411.
121. ДСБРНО НА КИЧЕВО, Страна 1, МОИНИС.
122. АЛЕКСАНДАР ГРУЕВСКИ, Припреме Партиске организације за оружану борбу у Мавровском крају 1941 г. Зборник-Устанак народа Југославије - 1941, Београд, 1964, книга IV, стр. 343 - 346.
123. И с т о Страна 349.
124. ФИРНО НА ГОСТИВАР, Изјава на Борис Камчески, стр. 38, МОИНИС.
125. СБРНО НА ГОСТИВАР, Изјава на Сардо Исевски, стр. 52, МОИНИС.
126. И с т о Страна 52.
127. ЈАКИМ СИНАДИНОСКИ, Гостиварскиот крај во 1943 година, Зборник-Слободните територии во Македонија 1943, страна 309, Скопје, 1975.
128. ФИРНО НА ГОСТИВАР, Изјава на Борис Камчески, стр. 39, МОИНИС.
129. И с т о Страна 52.
130. АЛЕКСАНДАР ГРУЕВСКИ, Припреме Партиске организације за оружану борбу у Мавровском крају 1941 г., Зборник-Устанак народа Југославије - 1941, Београд, 1964, книга IV, стр. 347.
131. И с т о Страна 349.
132. СБРНО НА ГОСТИВАР, Книга II, изјава на Сардо Исевски, стр. 3, МОИНИС и Александар Груевски, Припреме Партиске организације за оружану борбу у Мавровском крају 1941 г., Зборник-Устанак народа Југославије 1941, книга IV, стр. 350, Београд, 1964.

133. АЛЕКСАНДАР ГРУЕВСКИ, Припреме Партиске организације... ,
книга IV, Београд, 1964, стр.350.
134. И с т о Страна 350 - 351.
135. И с т о Страна 351.
136. И с т о Страна 352.
137. СБРПО НА ТЕТОВО, Изјава на Живка Отунска, стр.37, МОИНИС.
138. СБРПО НА ТЕТОВО, Изјава на Славка Фиданова, стр.46, МОИНИС.
139. И с т о Страна 46.
140. И с т о Страна 47.
141. СБРПО НА ТЕТОВО, Изјава на Томо Софрониевски, стр.63, МОИНИС.
142. И с т о Страна 56 - 57.
143. И с т о Страна 56.
144. СБРПО НА ТЕТОВО, Изјава на Благоја Буневски-Мобуш, стр.92,
МОИНИС.
- 144а. ФБРПО НА СТРУГА, Страна 18, МОИНИС.
- 144б. И с т о Страна 19.
- 144в. И с т о Страна 40.
- 144г. ИЛИЈА КАЛАНОВСКИ, Организациите на КПЈ во Струга и Струшко
во Ослободителната војна и Револуцијата,
Сп.Историја, Скопје, 1975, бр.2/75, стр.16.
- 144д. ЉУТВИ РУСИ, Одрози на политиката на НОД на Албанија во
Дебарско, Зборник-Ослободните територии во Ма-
кедонија 1943, Скопје, 1975, стр.230.
- 144ѓ. И с т о Страна 231.
- 144е. ФБРПО НА ДЕБАР, Страна 28, МОИНИС, и СБРПО на Дебар, изја-
ва на Мино Миновски, стр.9, МОИНИС.
- 144ж. И с т о Страна 10, МОИНИС.
- 144з. И с т о Страна 32, МОИНИС.
- 144и. СБРПО НА ДЕБАР, Стр.51, изјава на Петко Секуловски, МОИНИС.
145. МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ, Ослободителната војна на Македонскиот
народ 1941-1945, Скопје, 1965, стр.31.

146. СЛАВКА ФИДАНОВА, Некои особености во развитокот на народната власт во западна Македонија, Зборник-Развиток на државноста на Македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1975, страна 305.
147. Д-р ВЛАДО А. ИВАНОВСКИ, Ослободителната војна во западна Македонија 1941-1944, ИНИ, Скопје, 1973, страна 85.
148. ИЗВОРИ ЗА ОСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА 1941-1945, ИНИ, Скопје, 1968, том I, книга прва, стр. 221.
149. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања од Народно-ослободителната борба, ракопис во ИНИ, Скопје, страна 3-4.
150. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на Крсте Црвенкоски, стр. 4, документација во ИНИ - Скопје.
151. ИЗВОРИ ЗА ОСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И..., том I, книга 1, стр. 221.
152. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на Крсте Црвенкоски, стр. 5, документација во ИНИ - Скопје.
153. СБРНО НА МАВРОВО, Изјава на Сарчо Исовски, стр. 6, МОИНИС.
154. И с т о Страна 6.
155. ФМРНО НА ГОСТИВАР, Страна 69, МОИНИС.
156. СБРНО НА МАВРОВО, Изјава на Сарчо Исовски, стр. 6, МОИНИС, упореди со ФМРНО на Маврово, стр. 2-3, МОИНИС.
157. И с т о
158. СБРНО НА МАВРОВО, Изјава на Сарчо Исовски, стр. 6, МОИНИС.
159. САВО КОСТОВСКИ, Рад Партиске организације у село Леуново, Зборник 1941-1942, Београд, Култура, 1975, книга 13, страна 452.
160. СБРНО НА МАВРОВО, Изјава на Заре Лазарески, стр. 18, МОИНИС.
161. САВО КОСТОВСКИ, Рад Партиске организације у село Леуново, Зборник 1941-1942, Култура, Београд, 1975, книга 13, страна 452.
162. СБРНО НА МАВРОВО, Изјава на Заре Лазарески, стр. 18, МОИНИС.
163. КРСТЕ МАРКОВСКИ, Делатност Партиске организације у Мавровском крају, Зборник 1941-1942, Култура, Београд, 1975, книга 13, страна 278.

164. КРСТЕ МАРКОВСКИ, Делатност партиске организације у Мавровском крају, Зборник: 1941-1942, Култура, Београд, 1975, книга 13, страна 278.
165. СЕРИО НА МАВРОВО, Изјава на Ристо Бужароски, стр. 31, МОИНИС.
166. И с т о Страна 31.
167. Д-р МИЛЕ ТОДОРОВСКИ, Партизанските одреди и Народно-ослободителната војска на Македонија во Ослободителната војна и Револуцијата 1941 - 1944, ИНИ, Скопје, 1972, страна 65.
168. И с т о Страна 66.
169. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Белешки за националната и социјално-ослободителната борба на Македонскиот народ, Сп. Историја, Скопје, 1973, број 1, стр. 51.
170. И с т о т Страна 51.
171. И с т о Страна 51.
172. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување на политичкото и военото раководство во западна Македонија, Зборник - Слободните територии во Македонија во 1943, ИНИ, Скопје, 1975, страна 41.
173. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на Крсте Црвенкоски, стр. 4 и изјава на Заре Лазарески, стр. 14, документација во ИНИ, Скопје.
174. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не се заборави, секавање во ракопис, МОИНИС.
175. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на Мило Миноски, стр. 19, документација во ИНИ, Скопје.
176. ЈАКИМ СИНАДИНОСКИ, Гостиварскиот крај во 1943 година, Зборник: Слободните територии во Македонија 1943, ИНИ, Скопје, страна 310.
177. ДОБРИО НА СТРУГА, Изјава на Јосиф Миса, страна 4, МОИНИС.
178. ИЗВЕСТНО ВРЕМЕ ВО НОВ, Струга и Струшко со Дебарца заедно влегуваа во една партиска организација викана "Срески струшко-дебрчки" комитет.
179. ИЛИЈА КАЛАНОВСКИ, Вевчани во НОВ и Револуцијата, Вевчани, 1970, страна 40.
180. ПЕТРЕ ПИРУЗЕ-МАЈСКИ, Охридско во НОВ, Зборник: Слободните територии во Македонија 1943, Скопје, 1975, страна 448.

181. ИЗВОРИ ЗА ОСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА
1941-1945, ИНИ, Скопје, 1968, том I, книга
прва, страна 156.
182. ФМРПО НА ДЕБАР, Страна 33, МОИНИС.
183. И с т о Страна 33.
184. СБРПО НА КИЧЕВО, Изјава на Пепе Јованоски, стр. 33, МОИНИС.
185. ДСБРПО НА КИЧЕВО, Страна 2, МОИНИС.
186. СБРПО НА КИЧЕВО, Изјава на Борис Алексовски, стр. 56, МОИНИС.
187. ФМРПО НА РЕСЕН, Изјава на Борис Шушевски, стр. 102, МОИНИС.
188. СБРПО НА МАВРОВО, Изјава на Крсте Црвенкоски, стр. 19, МОИНИС.
189. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на
Заре Јазарески, стр. 14, документација во ИНИ,
Скопје.
190. И с т о Страна 19.
191. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на
Крсте Црвенкоски, стр. 13-14, документација
во ИНИ, Скопје.
192. СБРПО НА МАВРОВО, Изјава на Крсте Марковски, стр. 15, МОИНИС.
193. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на
Крсте Црвенкоски, стр. 15, документација во
ИНИ-Скопје.
194. КРУМЕ НАУМОСКИ, Секавања за илегални рад у Скопју, Зборник -
1941-1942, Београд, Култура, 1975, книга 13,
страна 363.
195. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на
Мино Миновски, стр. 19, документација во ИНИ,
Скопје, и Круме Наумоски - Секавања на иле-
гални рад у Скопју, Зборник 1941-1942, Култу-
ра, Београд, 1975, книга 13, страна 363.
196. СБРПО НА ТЕТОВО, Изјава на Круме Наумоски, стр. 71, МОИНИС.
197. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на
Мино Миновски, стр. 19, документација во ИНИ,
Скопје.
198. И с т о Страна 19.
199. ДСРПО НА КИЧЕВО, Страна 1, МОИНИС.
200. И с т о Страна 2.

201. ДСЕРПО НА КИЧЕВО, Страна 2, МОИНИС.
202. МИТРЕ ИНАДЕСКИ, Илегалните техники во Македонија во Народно-ослободителната војна, Култура, Скопје, 1961, страна 79.
203. СЕРПО НА ГОСТИВАР, Страна 39, МОИНИС, и Митре Инадески: Илегалните техники во Македонија во Народно-ослободителната војна, Култура, Скопје, 1961, страна 75-77.
204. МИТРЕ ИНАДЕСКИ, Илегалните техники во Македонија во Народно-ослободителната војна, Култура, Скопје, 1961, страна 77.
205. И с т о Страна 83.
206. И с т о Страна 83.
207. И с т о Страна 84.
208. И с т о Страна 181.
209. МИТРЕ ИНАДЕСКИ, Како е формирана партизанска печатница "Гоце Делчев", Зборник 1941-1942, книга 20, стр. 275, Култура, Београд, 1975, упореди со: Реконструкција на Окружниот комитет во Тетово, изјава на Мино Миноски, стр. 24, документација во ИНИ, Скопје.
210. ИЗВОРИ ЗА....., Том I, книга 2, стр. 53-54, ИНИ, Скопје, 1968.
211. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Белешки за националната и социјално-ослободителната борба на Македонскиот народ, Сп. Историја, Скопје, бр. 1/1977, страна 52.
212. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување на политичкото и военото раковоство на Македонија од Скопје во Лопушник и неговото значење за разгорувањето на востанието, Главник на ИНИ, Скопје, 1974/1, страна 222.
213. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Белешки за националната и социјално-ослободителната борба на Македонскиот народ, Сп. Историја, Скопје, 1977, број 1, стр. 56.
214. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување, стр. 222-223, и Извори за ослободителната војна и револуцијата во Македонија 1941-1945, Скопје, 1968, том I, книга прва, страна 259.
215. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Белешки за, страна 57.
216. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување на политичкото и....., стр. 224.

217. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на
Мино Миноски, стр.6, документација во ИНИ,
Скопје.
218. СЕРПО НА ВЕЛЕС, Изјава на Борис Абраш, страна 173, МОИНИС.
219. ИЗВОРИ ЗА, Том I, книга 1, стр.156, ИНИ, Скопје, 1968.
220. ФЕРПО НА ВЕЛЕС, Страна 78, МОИНИС.
221. И с т о Страна 23 и страна 78.
222. ДСЕРПО НА ВЕЛЕС, Изјава на Јовче Матевски, стр.77, МОИНИС.
223. СЕРПО НА ВЕЛЕС, Изјава на Вера Црната, стр.212, МОИНИС.
224. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања од НО Борба, ракопис во МОИНИС,
стр.1-2, упореди со: Страхил Гигов, Секавања,
Наша книга, Скопје, 1975, стр.226, и Цветко Узу-
носки, Секавања, ракопис во МОИНИС, стр.34, и
СЕРПО на Прилеп, изјава на Вера Ацева, стр.139
МОИНИС.
225. ИЗВОРИ ЗА....., Том I, книга 1, стр.295, ИНИ, Скопје, 1968, упоре-
ди со: Цветко Узуноски, Секавања, ракопис во
МОИНИС, страна 34.
226. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Секавања, ракопис во МОИНИС, стр.34, упореди
со: Извори за...., том I, книга 1, стр.301,
ИНИ, Скопје, 1968.
227. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 1, страна 399, МОИНИС.
228. И с т о Страна 400.
229. И с т о Страна 402.
230. И с т о Страна 402.
231. И с т о Страна 400.
232. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, стр.45, ИНИ-Скопје, 1968.
233. И с т о Страна 34-35.
234. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 1, страна 400.
235. И с т о
236. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, стр.38, ИНИ, Скопје, 1968.
237. И с т о Страна 38.
238. И с т о Страна 24.

239. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, стр. 45, ИНИ, Скопје, 1968.
240. И с т о Страна 39 - 40.
241. И с т о Страна 51.
- 241а. И с т о Страна 51.
242. БРАНКА МИХАЈЛОВСКА, Куката на Гиго, Зборник-Четириесет години, Култура, Скопје, 1963, книга 7, стр. 351-352.
243. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, стр. 55, ИНИ, Скопје, 1968.
244. БЛАГОЈА НИКОЛОСКИ, Скопје, Никога не престана да се бори, весник "13-ти Ноември", Скопје, 1966, бр. 5, страна 8.
245. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавава, "Наша Книга", Скопје, 1975, стр. 241.
246. Д-р ВЛАДО ИВАНОВСКИ, Ослободителната војна во западна Македонија 1941-1945, ИНИ, Скопје, стр. 122.
247. ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга 3, ИНИ, Скопје, 1969, страна 355.
248. ИСТОРИСКИ АРХИВ НА КПЈ, том VII, Београд, 1951, стр. 214-217.
249. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавава, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 239.
250. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирање на Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија, ГИНИ, Скопје, 1973, број 1, страна 29.
251. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавава, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 241.
252. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавава од НО Борба, ракопис во МОИНИС, страна 14.
253. ЉУТВИ РУСИ, Одрози на НОД на Албанија во, стр. 233.
254. МЕТИ КРЛИУ, Партиската организација во Дебар во 1943, Зборник-Слободните територии во Македонија 1943, Скопје, 1975, стр. 473, упореди со: СБРНО на Дебар, изјава на Љутви Руси, стр. 98-98, МОИНИС.
255. ЦВЕТКО УЗУНОВСКИ, Преместувањето на политичкото и, стр. 45.
256. Д-р ВЛАДО ИВАНОВСКИ, Ослободителната војна во западна Македонија, ИНИ, Скопје, 1973, страна 134.
257. И с т о Страна 134.
258. И с т о Страна 129.

259. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања од НО Борба, стр.14, ракопис во МОИНИС и д-р Владо Ивановски, Ослободителната војна во..., страна 129-130.
260. ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга 3, ИНИ, Скопје, 1969, страна 356.
261. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирањето на Централниот комитет..., стр.20.
262. СВЕТОЗАР ВУКМАНОВИЌ-ТЕМПО, Революција која тече, книга 1, стр.309, Комунист, Београд, 1971.
263. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирањето на Централниот комитет..., стр.29, упореди со: Светозар Вукмановиќ-Темпо, Революција која тече, Комунист, Београд, 1971, книга 1, страна 309.
264. ИСТОРИСКИ АРХИВ НА КПЈ, Београд, 1951, том VII, страна 402.
265. ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга 3, ИНИ, Скопје, 1969, стр.357, и Владо А. Ивановски, Времето и местото на формирањето на Комунистичката партија на Македонија, Зборник-Слободните територии во Македонија 1943, ИНИ, Скопје, 1975, стр. 70-71.
266. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Секавање, ракопис во МОИНИС, стр.39.
267. И с т о Страна 40.
268. И с т о Страна 40.
269. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирањето на Централниот комитет..., стр.30.
270. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирањето на Централниот комитет..., стр.30, и Цветко Узуноски, Секавања, ракопис во МОИНИС, страна 40.
271. СВЕТОЗАР ВУКМАНОВИЌ-ТЕМПО, Революција која..., стр.330.
272. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирање на Централниот комитет..., стр.31.
273. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување на политичкото и..., стр.45, спореди со: Цветко Узуноски, Секавања, ракопис во МОИНИС, стр.41, и Страхил Гигов, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр.268.
274. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр.266.
275. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување на политичкото и..., стр.45, спореди со: Цветко Узуноски, Секавања, ракопис во МОИНИС, стр.41, и Страхил Гигов, Секавања од НОБ, ракопис во МОИНИС, стр.20, и СБРП на Кичево, изјава на Борис Алексоски, страна 105, МОИНИС.

276. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Преместување на политичкото и, стр. 46.
277. И с т о Страна 46.
278. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 120.
279. И с т о Страна 122.
280. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Секавања, ракопис во МОИНИС, стр. 41.
281. ИЗВОРИ ЗА ... Страна 124.
282. И с т о Страна 126 - 145.
283. И с т о Страна 127 - 128.
284. И с т о Страна 135.
285. И с т о Страна 139 - 140.
286. И с т о Страна 127.
287. И с т о Страна 131 - 132.
288. И с т о Страна 132.
289. И с т о Страна 133.
290. И с т о Страна 135.
291. И с т о Страна 136.
292. И с т о Страна 137.
293. И с т о Страна 138.
294. И с т о Страна 138 - 139.
295. И с т о Страна 129.
296. СБРНО НА РЕСЕН, Изјава на Боче Ламбески, стр. 183, МОИНИС.
297. КИРО КРСТЕСКИ-ПЛАТНИК, Дневник од 1941, ракопис во МОИНИС, страна 35.
298. И с т о Страна 35.
299. И с т о Страна 35.
300. И с т о Страна 35.
301. СТРАХИЛ ГИГОВ, Преспанското советување на Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија 1943, Скопје, 1975, стр. 53 - 54. Зборник: Слободните територии на Македонија 1943 година.
302. И с т о Страна 58.

303. СТРАХИЛ ГИГОВ, Преспанското советување на Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија, Зборник-Слободните територии на Македонија 1943, Скопје, 1975, страна 54.
304. ИЗВОРИ ЗА, Страна 172.
305. И с т о Страна 181.
306. И с т о Страна 181.
307. ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, Прилеп, 1972, книга 2, страна 245.
308. СТРАХИЛ ГИГОВ, Формирањето на Централниот комитет...., стр. 34.
309. СТРАХИЛ ГИГОВ, Преспанското советување на...., стр. 58, и Боро Митровски, Местото и улогата на партизанските одреди, баталјони и бригади во НОВЈ во создавањето и одбраната на слободната и полуслободната територија во Македонија во 1942-1943 година, Зборник: Развиток на државноста и на Македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1966, стр. 397
310. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 332.
311. И с т о Страна 333.
312. ДОБРИВОЈЕ РАДОСАВЉЕВИЌ, Секавања од НО Борба, ракопис во МОИНИС, страна 12.
313. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 333.
314. И с т о Страна 333.
315. СЕРПО НА МАВРОВО, Изјава на Захарије Трајкоски, стр. 137, и Мино Миноски, страна 138, МОИНИС.
316. СЕРПО НА МАВРОВО, Изјава на Филип Брајкоски, МОИНИС, стр. 137.
317. МИНО МИНОСКИ, Долго патување до Скопје, Весник "13-ти Ноември", ГИНИ, Скопје, 1968, број 7, страна 15.
318. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не се заборави, ракопис во МОИНИС, страна 45.
319. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не се заборави, ракопис во МОИНИС, стр. 48, спореди со: Извори за...., том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 100.
320. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 101.
321. И с т о Страна 102.
322. И с т о Страна 102.

323. СЛАВКА ФИДАНОВА, Печатењето и растурањето на Радио-Весникот во Скопје 1943 (Прочитај го и дај друг да го чита), Весник "13-ти Ноември", БИНИ, Скопје, 1968, број 7, страна 8.
324. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не..., страна 48.
325. СЕРПО НА СКОПЈЕ, Изјава на Мицко Симеонов, МОИНИС, стр. 569.
326. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не..., стр. 48.
327. ИЗВОРИ ЗА ..., том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 102.
328. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не ..., стр. 47 - 48.
329. ИЗВОРИ ЗА ..., страна 407, 411 - 412.
330. СЛАВКА ФИДАНОВА, Печатењето и растурањето на ..., стр. 8.
331. ИЗВОРИ ЗА ..., том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 103-104.
332. СТИЛЕ МИЛЕСКИ, Секавања од НО Борба, Архив на ИНИ, Скопје, сл. IV, 500, стр. 64-65.
333. ИЗВОРИ ЗА ..., стр. 100, спореди со: Круме Наумоски, За да не. стр. 57, и СЕРПО на Скопје, изјава на Ѓорѓи Икономов, МОИНИС, стр. 536.
334. ВО ПРИЛОГ НА ВАКВИОТ ЗАКЛУЧОК, зборуваат документите објавени во: Извори за ..., том I, книга 2.
335. ИЗВОРИ ЗА ..., том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 269, спореди со: Круме Наумоски, За да не ..., стр. 55.
336. ИЗВОРИ ЗА ..., том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 131-132.
337. ИЗВОРИ ЗА ..., том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 272-273.
338. И с т о Страна 345.
339. И с т о Страна 412.
340. И с т о Страна 369.
341. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не ..., страна 47.
342. ИЗВОРИ ЗА ..., страна 269 и страна 369.
343. И с т о Страна 371.
344. ИЗВОРИ ЗА ..., том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 39.
345. И с т о Страна 40.
346. И с т о Страна 105.

347. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 149.
348. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 273 и 369.
349. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 105.
350. И с т о Страна 106.
351. И с т о Страна 158 и 161.
352. И с т о Страна 269 и 333.
353. ЗБОРНИК АСНОМ (1944-1964), Скопје, ИНИ, 1964, страна 61.
354. ДИМЧЕ ЗОГРАФСКИ, Формирањето и дејноста на Акциониот комитет, Весник "13-ти Ноември", Скопје, 1968, број 7, страна 9.
- 354а. СТИЛЕ МИЛЕСКИ, Секавања од НО Борба, Архив на ИНИ, Скопје, сл. IV. 500, стр. 64 - 65.
355. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 333 и Зборник-АСНОМ 1944-1964, ИНИ, Скопје, 1964, страна 213.
356. СТИЛЕ МИЛЕСКИ, Секавања од НО Борба, Архив на ИНИ, Скопје, сл. IV. 500, стр. 64.
357. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 334.
358. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, стр. 369-370, ИНИ, Скопје, 1968.
359. ИЗВОРИ ЗА, страна 274.
360. И с т о страна 392 - 393.
361. И с т о страна 392.
362. ДИМЧЕ ЗОГРАФСКИ, Формирање и дејноста на, страна 9.
363. И с т о Страна 9.
364. МИХАИЛО АПОСТОЛСКИ, Улогата на Главниот штаб во изградбата на народната власт, Зборник: Развитие на државноста на Македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1968, страна 335.
365. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 335.
366. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 19.
367. И с т о страна 47 - 48.
368. И с т о страна 49.

369. ПРВ КОНГРЕС НА ИНИ, Скопје, 1948, страна 78.
370. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 337.
371. ИЗВОРИ ЗА, страна 140.
372. И с т о страна 132.
373. И с т о страна 66.
374. И с т о страна 65.
375. СТРАХИЛ ГИГОВ, Секавања, Наша книга, Скопје, 1975, стр. 334.
376. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 14.
377. И с т о страна 14.
378. И с т о страна 12.
379. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, стр. 392-395.
380. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, док. 10 и 21, и книга 2, док. 65 и други.
381. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 390-392.
382. И с т о страна 346.
383. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, док. 78 и други.
384. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 161-162.
385. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 245.
386. И с т о страна 245.
387. И с т о страна 246.
388. И с т о страна 250.
389. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, док. 46, 65, 78 и книга 3, док. 3, 6, 13 и други.
390. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 250.
391. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, док. 46, 78, 88, и книга 3, док. 6, 8, 13, 15.
392. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, стр. 216.
393. И с т о страна 216 - 217.
394. И с т о страна 268 - 269.

395. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, стр.332.
396. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, док.75 и 81.
397. СТЕФАН НЕСТОРОСКИ, Секавање во ракопис, кој се наоѓа кај историчарот д-р Павле Митрески, од Охрид.
398. РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОКРУЖНИОТ КОМИТЕТ ВО ТЕТОВО, Изјава на Крсте Црвенкоски, документација во МОИНИС, страна 27.
399. ИЗВОРИ ЗА, страна 251.
400. И с т о страна 250.
401. И с т о страна 248.
402. ЗВОРНИК НОР-а, книга 1, том VII, Београд, 1952, стр.188.
403. И с т о страна 354 - 355.
404. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, док.81.
405. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр.386.
406. И с т о страна 251.
407. И с т о страна 45 - 46.
408. И с т о страна 46.
409. ИСТОРИСКИ АРХИВ КПЈ, том VII, Београд, 1951, стр.216.
410. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр.161.
411. И с т о страна 144.
412. И с т о страна 217.
413. СТИЈЕ МИЛЕСКИ, Секавање од НО Борба, Архив на ИНИ, Скопје, сл.IV.500, стр.65.
414. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр.249.
415. И с т о страна 273.
416. И с т о страна 410.
417. И с т о страна 410.
418. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр.45.
419. И с т о страна 114 - 115.

420. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 115.
421. ЦВЕТКО УЗУНОСКИ, Белешки за националната и социјалната борба на Македонскиот народ, Сп. Историја, Скопје, 1977, бр. 1, страна 56.
422. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 2, ИНИ, Скопје, 1968, стр. 217.
423. И с т о страна 272.
424. И с т о страна 408.
425. И с т о страна 410.
426. И с т о страна 411.
427. И с т о страна 412.
428. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не се заборави, ракопис во МОИНИС, страна 81 - 82.
429. СТИЛЕ МИЛЕСКИ, Секавања од НО Борба, Архив на ИНИ, Скопје, сл. IV. 500, страна 68.
430. ИЗВОРИ ЗА, страна 411 - 412.
431. КРУМЕ НАУМОСКИ, За да не, страна 78.
432. И с т о страна 78.
433. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 6, ИНИ, Скопје, 1979, стр. 140.
434. И с т о страна 139 - 140.
435. ИЗВОРИ ЗА, Том I, книга 3, ИНИ, Скопје, 1970, стр. 183.
436. И с т о страна 173.
437. И с т о страна 186.
438. ИЗВОРИ ЗА, том I, книга 4, ИНИ, Скопје, 1975, стр. 267.
439. КРУМЕ НАУМОСКИ, З а да не, страна 84.
440. И с т о Страна 84.
441. ЗБОРНИК-АСНОМ 1944-1964, ИНИ, Скопје, 1964, страна 120.
442. И с т о Страна 376.
443. И с т о Страна 521.

К Р А Т Е Н К И

- АВНОЈ - Антифашистичко веќе на народното ослободување на Југославија.
- АСНОМ - Антифашистичко собрание на народното ослободување на Македонија.
- БРП (к) - Бугарска работничка партија (комунисти).
- БИНИ - Библиотека на Институтот за национална историја.
- ВШ - Врховен штаб.
- В.И.И. - Војно-историски институт.
- ГИНИ - Гласник на Институтот за национална историја.
- ГШ на НОВ и ПОМ - Главен штаб на Народно-ослободителната војска и партизанските одреди на Македонија.
- ДСВРНО - Дополнение на стенографските белешки од реконструкцијата на партиските организации.
- КПБ - Комунистичка партија на Бугарија.
- КПЈ - Комунистичка партија на Југославија.
- КПА - Комунистичка партија на Албанија.
- КПГ - Комунистичка партија на Грција.
- МОИНИС - Мемоарско одделение во Институтот за национална историја во Скопје.
- НОО - Народно - ослободителни одбори.
- НОПО - Народно-ослободителни партизански одреди.
- НОВЈ - Народно-ослободителна војска на Југославија.
- НОК - Народно - ослободителни комитети.
- НОВ - Народно - ослободителна војска.

- ОК - Окружен комитет
- ОЗ - Оперативна зона
- ПШ - Покраински штаб
- ПК - Покраински комитет
- ПК КПЈ за М. - Покраински комитет на Комунистичката партија на Југославија за Македонија
- РК - Реонски комитет
- СКОЈ - Сојуз на комунистичката омладина на Југославија
- Сп.Историја - Списание Историја
- СБРНО - Стенографски белешки од реконструкциите на партиските организации
- ЦК - Централен комитет
- ЦК КПМ - Централен комитет на Комунистичката партија на Македонија
- ЦК КПЈ - Централен комитет на Комунистичката партија на Југославија
- ЦК БРП (к) - Централен комитет на Бугарската работничка партија (комунисти)
- ФМРНО - Фактографски материјал од реконструкциите на партиските организации

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

А. ИЗВОРИ

1/ Необјавени извори

Стенографски белешки, фактографски материјал и дополнение на стенографските белешки од реконструкциите на партиските организации во Македонија, Мемоарско одделение на Институтот за национална историја во Скопје (МОИНИС) :

- реконструкција на партиската организација во Кичево
- реконструкција на партиската организација во Струга
- реконструкција на партиската организација во Охрид
- реконструкција на партиската организација во Дебар
- реконструкција на партиската организација во Маврово
- Реконструкција на партиската организација во Гостивар
- реконструкција на партиската организација во Тетово
- реконструкција на партиската организација во Скопје
- реконструкција на партиската организација во Велес
- реконструкција на партиската организација во Прилеп
- реконструкција на партиската организација во Битола
- реконструкција на партиската организација во Ресен

Реконструкција на Окружниот комитет во Тетово, МОИНИС.

АЦЕВА ВЕРА, Секавања за активноста на партиската организација во Прилеп 1941 година, ракопис во МОИНИС.

ГИГОВ СТРАХИЛ, Секавања од НОБ, ракопис во МОИНИС.

КРСТЕСКИ КИРО-ПЛАТНИК, Дневник од 1941, ракопис во МОИНИС.

НАУМОСКИ КРУМЕ, За да не се заборави, ракопис во МОИНИС.

РАДОСАВЉЕВИЌ ДОБРИВОЈЕ, Секавања од НОБ, ракопис во МОИНИС.

УЗУНОСКИ ЦВЕТКО, Секавања од НОБ, ракопис во МОИНИС.

МИЛЕСКИ СТИЛЕ, Секавања од НОБ, ракопис во ИНИ, Скопје, сл. IV. 500.

НЕСТОРОСКИ СТЕФАН, Секавања, ракопис кој се наоѓа кај историчарот д-р Павле Митрески, од Охрид.

2/ Објавени извори

АПОСТОЛСКИ МИХАЈЛО, Улогата на Главниот штаб во изградбата на народната власт, Зборник-Развиток на државноста на Македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1975.

АЦЕВА ВЕРА, Прилепска партиска организација у отпочинању оружана борбе, Зборник-Устанак народа Југославије 1941, Београд, 1961, книга 1.

АЦЕВА ВЕРА, Партиската организација во подготовките и организирањето на вооруженото востание во Прилеп 1941, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОБ 1941, Скопје, 1976.

АЛЕКСИЌ ДЕЈАН, "Наша реч" во периодот од 1939 - 1941, Четириесет години - Зборник на спомени на активистите на Југословенското револуционерно работничко движење (во текстот натаму е употребуван само Зборник - Четириесет години), Култура, Скопје, 1961, книга 4.

ВУКМАНОВИЌ СВЕТОЗАР - ТЕМНО, Револуција која тече (Мемоари), Комунист, Београд, 1971, книга 1.

ВУКМАНОВИЌ СВЕТОЗАР - ТЕМНО, Секавања од Народно-ослободителната борба во Македонија и во Косово, Зборник - Четириесет години, Култура, Скопје, 1962, книга 6.

ГИГОВ СТРАХИЛ, Преспанското советување на ЦК на КПМ, Зборник - Слободните те територии во Македонија 1943, Скопје, 1975.

ГИГОВ СТРАХИЛ, Формирањето на Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија, Гласник на ИНИ, Скопје, 1973, бр.1.

ГИГОВ СТРАХИЛ, Секавања, "Наша книга", Скопје, 1970.

ГЕОРГИЕВСКИ Х., Илинденскиот излет и демонстрациите во Прилеп во 1940 година, Зборник-Четириесет години, Култура, Скопје, 1961, книга 3.

ГРУЕВСКИ АЛЕКСАНДАР, Припреме Партиске организације за оружану борбу у Мавровском крају 1941 године, Зборник-Устанак народа Југославије 1941, Београд, 1961, книга 1.

ЗБОРНИК докумената и података о Народно-ослободилачком рату Југославије, Војно-историски институт на ЈНА, Београд, книга 1-1952, книга 2 - 1954.

ЗБОРНИК "АСНОМ" 1944-1964", ИНИ, Скопје, 1964.

ИЗВОРИ ЗА ОСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА 1941 - 1945, том I, книга 1 и 2 - 1968, книга 3 - 1970, книга 4 и 5 - 1975 и книга 5 - 1979 година, ИНИ, Скопје.

ИСТОРИСКИ АРХИВ НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА НА ЈУГОСЛАВИЈА, том VII, В.И.И., Београд, 1951.

ИСТОРИСКИ АРХИВ НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА НА МАКЕДОНИЈА, том II, книга 1, Статии од весници и списанија на Народно-ослободителната борба на Македонија 1941 - 1943, Скопје, 1952.

ИНАЏЕСКИ МИТРЕ, Како е формирана Партиската печатница "Гоце Делчев", Зборник 1941-1942, Култура, Београд, 1975, книга 20.

ЈОВАНОВСКИ Митев ПЕНИ, Формирање Месног комитета КПЈ у Кичеву, Зборник - Устанак народа Југославије 1941, Београд, 1961, книга 1.

ЈОВАНОВСКИ ПЕНИ, Секавање за придонесот на Кузман Јосифоски за јакнење на Партиската организација и формирање на Месниот комитет во Кичево есента 1941, Зборник - Прилеп и Прилепско во НОВ, 1941, Скопје, 1976.

КОВАЧЕВИЌ ВОЈО, Ликови на комунисти од Белградскиот универзитет, Зборник-Четириесет години, Култура, Скопје, 1961, книга 4.

КОСТОВСКИ САВО, Рад Партиске организације у селу Леуново, Зборник 1941 - 1942, Култура, Београд, 1975, книга 13.

КОЛИШЕВСКИ ЛАЗАР, Мајските и јунските денови во 1941 година во Македонија, Зборник-Четириесет години, Култура, Скопје, 1963, книга 5.

УЗУНОСКИ ЦВЕТКО, Велешки од националната и социјално-ослободителната борба на Македонскиот народ, Ст. Историја, Скопје, 1977, бр. 1.

3/ Статии од весници

НИКОЛОСКИ БЛАГОЈА, Скопје никогаш не престана да се бори, Весник "13-ти Ноември", Скопје, 1966, број 5, Бини, Скопје.

МИНОСКИ МИНО, Долго патување до Скопје, весник "13-ти Ноември", Скопје, 1968, број 7, Бини, Скопје.

ЗОГРАФСКИ ЛИМЧЕ, Формирањето и дејноста на Акциониот комитет, Весник "13-ти Ноември" - Скопје, 1968, број 7, Бини-Скопје.

ФИЦИНОВА СЛАВКА, Печатењето и растурањето на Радио-весникот во Скопје (прочитај го и дај друг да го чита ...), Весник "13-ти Ноември" - Скопје, 1968, број 7 - Скопје, Бини.

ЛАЗАРОВСКИ ЗАРЕ, О формирању првот Мавровског округа, Зборник - 1941-1942, Култура, Београд, 1975, книга 17.

МИХАЈЛОВСКА БРАНКА, Кукара на Гито, Зборник-40 години, Култура, Скопје, 1963, книга 7.

МАРНОСКИ КРОСТЕ, Дејатност Нарднске организације у Мавровском крају, Зборник 1941-1942, Култура, Београд, 1975, книга 13.

ЛЕВНОВ ДИМИЧЕ, Активност на "Вардар" - Друштво на Македонските студенти, Зборник-Четиринаесет години, Култура, Скопје, 1962, книга 4.

ПИРУЗА ПЕТРЕ - МАЈОКИ, Охридско во НОВ, Зборник - Слободни територии во Македонија 1943, Скопје, 1975.

ПРВ КОНГРЕС НА КИМ, Скопје, 1949.

СИМАЏИНСКИ ЈАКИМ, Гостиварскиот крај во 1943 година, Зборник-Слободните територии во Македонија 1943, Скопје, 1975.

УЗУНСКИ ЦВЕТКО, Преместување на военото и политичкото раководство на Македонија од Скопје во Јоушник и неговото значење за разорнувањето на востанието, Зборник-Слободните територии во Македонија 1943, Скопје, 1975.

В. Л И Т Е Р А Т У Р А

1. К н и г и

- АЛЕКСИЈ ДЕЈАН, "Наша реч" 1939-1941, Култура, Скопје, 1960.
- АПОСТОЛСКИ МИХАИЛО, Ослободителната борба на Македонскиот народ 1941 - 1945, Скопје, 1965.
- ДАМЈАНОВИЌ МИЛИЦА, Напредни покрет студената Београдскиот универзитет, ПОЛИТ-Београд, 1974, книга друга.
- СПОМЕН КНИГА, "Без, загинаа, останаа", Скопје, 1969.
- ИВАНОВСКИ д-р ВЛАДО, Ослободителната војна во западна Македонија 1941-1944, ИНИ, Скопје, 1973.
- ИНАДРОВСКИ МИТРЕ, Илегалните техники во Македонија во Народно - ослободителната војна, Култура, Скопје, 1961.
- КОЛИЧЕВСКИ ЛАЗАР, Аспекти на Македонското прашање, Култура, Скопје, 1962.
- КАЛАНОВСКИ ИЛИЈА, Вевчани во НОБ и Револуцијата, Вевчани 1970.
- МИТРЕВ ДИМИТАР, Пиринска Македонија, НИК "Наша книга", Скопје, 1970.
- МИЛЈОВСКИ КИРИЛ, Македонското прашање во националната програма на КПЈ (1919 - 1937), Култура, Скопје, 1962.
- ПУБЛИКАЦИЈА "СТРУГА И СТРУШКО", Струга, 1970.
- СОЛУНСКИ КОЦЕ, Кузман, прва и втора книга, Скопје, 1973.
- СОЛУНСКИ КОЦЕ, Мирче Ацев, Скопје, 19__.
- ПРИЛЕП И ПРИЛЕПСКО НИЗ ИСТОРИЈАТА, Прилеп 1972, книга 2.
- СПОМЕН КНИГА, Народни херои од Македонија, Скопје, 1973.
- ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД, книга 3, ИНИ, Скопје, 1969.
- ТОДОРОВСКИ д-р МИЛЕ, Партизанските одреди и Народно-ослободителната војска на Македонија во Ослободителната војна и Револуцијата во 1941-1944, ИНИ, Скопје, 1972.

2/ С т а т и и

- АРСОВ ЉУПЧО, Кузман Јосифоски-Питу, Сп.Историја, Скопје, 1974, X/1.
- БЕЛИЧАНЕЦ ИЛИЈА, Улогата на партиската печатарска техника во развитокот на НОВ во Прилеп и Прилепско 1941-1942, Зборник-Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976.
- ГАВРИЛОСКА ЗАГОРКА, Кузман Јосифоски -Питу, Сп.Историја, Скопје, 1965, год. I/1.
- ЃОРГИЕСКИ ЉУБЕН, Активноста по воена линија во 1941, Зборник: Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976.
- ДИМОСКИ ЃОРГИ-ЦОЛЕВ, Дејноста на Мирче Ацев и Орде Чопела во првиот реон - Битолско, Зборник; Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976.
- ДИМОСКИ НАУМ, Ставови и акти на Прилепските комунисти за вооружената борба против окупаторот 1941, Зборник: Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976.
- ИВАНОВСКИ ВЛАДО, Времето и местото на формирањето на Комунистичката партија на Македонија, Зборник: -Слободните територии во Македонија 1943, ИНИ, Скопје, 1975.
- ИВАНОВСКИ д-р ВЛАДО, Партиската организација на територијата од Македонија под италијанска окупација, април-ноември 1941, ГИНИ, Скопје, 1966, бр. 2-3.
- КРЛИУ МЕТИ, Партиската организација во Дебар 1943, Зборник - Слободните територии во Македонија 1943, Скопје, 1975.
- КАЛАНОВСКИ ИЛИЈА, Организацијата на КПЈ во Струга и Струшко во ослободителната војна и Револуцијата, Сп.Историја, Скопје, 1975, број 2.
- МИТРЕСКИ БОРО, Местото и улогата на партизанските одреди, баталјони и бригади на НОВЈ во создавањето и одбраната на ослободената и полуослободената територија, Зборник-Развиток на државноста на Македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1966.

- МИХАЈЛОВ МИЛЕ, Прилепски партиски кадри на работа низ Македонија септември-декември 1941, Зборник: Прилеп и Прилепско во НОВ 1941, Скопје, 1976 год.
- МОРАЧА ПЕРО, Историја Савеза комуниста Југославије, Рад, Београд, 1966.
- РУСИ БУТВИ, Одрези на политиката на НОД на Албанија 1941, Зборник: Слободните територии на Македонија 1943, Скопје, 1975.
- СПИРОСКА ОЛГА, Марика Јосифоска, научен собир - Прилеп и Прилепско во НОВ 1943, Прилеп, март 1979.
- ФИДАНОСКА СЛАВКА, Некои особености во развитокот на народната власт во западна Македонија, Зборник - Развитие на државноста на Македонскиот народ, Скопје, 1966.
- ФИДАНОВА СЛАВКА, Улогата на КПЈ во поврзувањето на борбата на работничката класа со национално-ослободителното движење на Македонскиот народ од 1935 - 1941, Годишен зборник на Филозофски факултет, Скопје, број 23/1973.

С О Д Р Ж И Н А

ПРЕДГОВОР

Д Е Л О

ПРЕДВОЕНА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ДЕЈНОСТ

- А. ОСВРТ НА ПОЛОЖБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1931-1941
- Б. ПОТЕКЛО И ДОБИВАЊЕ НА ПРВИТЕ РЕВОЛУЦИОНЕРНИ СОЗНАНИЈА
ЗА РЕВОЛУЦИОНЕРОТ
- В. ВО РЕДОВИТЕ НА НАПРЕДНОТО СТУДЕНТСКО ДВИЖЕЊЕ
 - 1. Революционерна работа меѓу студентите на Белградскиот
универзитет
 - 2. Учество во МАНАПО, Народниот фронт и Синдикалното
движење во Прилеп
 - 3. Учество на парламентарните избори во 1938 година и
постанување член на КПЈ
 - 4. Студентски престој во Софија и враќање во Македонија
 - 5. Кузман Јосифоски покрај револуционер и поет,
соработник во весникот "Наша реч"
- Г. КУЗМАН ЈОСИФОСКИ ПРОФЕСИОНАЛЕН РЕВОЛУЦИОНЕР
 - 1. Секретар на Месниот комитет на КПЈ во Прилеп
 - 2. Учество во Илинденската демонстрација 1940 година,
преминување во илегалност и станување член на
Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија
 - 3. Судир со Шарло, сменет од секретар на МК на КПЈ
во Прилеп и исклучен од Покраинскиот комитет

Д Е Л II

ВО ВНОРОТ НА РЕВОЛУЦИЈАТА

- А. АПРИЛСКАТА КАТАСТРОФА И КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ ЛЕГАЛЕН
1. Осврт на положбата во Македонија за време на фашистичката окупација (1941-1944).
 2. Излегување на Кузман Јосифовски од илегалност, присуство на Партиско советување на МК во Прилеп и понатаму без партиска функција
- Б. КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ ПО ВТОР ПАТ ВО ИЛЕГАЛНОСТ
1. Повторно во илегалство и партизан во Семечка планина
 2. Илегалец во Битола
 3. Учество во Илинденската демонстрација во 1941
 4. Сменување на Шарло и Кузман Јосифовски активиран како револуционер и избран за член на Пленумот на МК. .
- В. АКТИВНОСТА НА КУЗМАН ЈОСИФОВСКИ КАКО ЧЛЕН НА ПЛЕНУМОТ НА МК И ПАРТИСКИ ИНСТРУКТОР ВО ЗАПАДНА МАКЕДОНИЈА
1. Обнова и проширување на партиските организации во западна Македонија
 2. Секретар на Окружниот комитет за западна Македонија и член на Покраинското воено раководство
 - а) Учество на Јануарското советување (1942)
 - б) Помощ на Кузмана Јосифовски во обновувањето на Партиската организација во Гостивар и формирање на Реонскиот комитет во Мавровскиот крај . . .
 - в) Кузман Јосифовски член на Покраинскиот штаб на ВОНО на Македонија
 - г) Формирање на Окружен комитет во Тетово

- д) Помош на партиските организации во: Дебар,
Струга и Кичево
- ѓ) Формирање на воени штабови и обид за форми-
рање на партизански одреди во западна Македонија ..
- е) Формирање на илегални партиски техники и издава-
ње на илегални партиски весници во Западна Ма-
кедонија

Г. ЧЛЕН НА ПРИВРЕМЕНОТО НАЈВИСОКО ПАРТИСКО И ВОЕНО РАКОВОД-
СТВО НА МАКЕДОНИЈА

- 1. Член на Илнумот на Привремениот Покраински комитет
и на Главниот штаб на НОПО на Македонија
- 2. Помош на Велешката партиска организација
- 3. Член на Бирото на Привремениот покраински комитет ...
 - а) Погледите на Кузман Јосифоски за формирањето,
задачите и улогата на Македонскиот антифашистички
фронт, органите на борбата и новата народна власт..
 - б) Ставовите на Кузман Јосифоски за работата на СКОП
и за тактиката на воените дејствија на партизан-
ските одреди
 - в) Положбата во Македонија кон крајот на 1942 и по-
четокот на 1943 година
 - г) Кузман Јосифоски во западна Македонија со задача -
префрлање на Привремениот ПК и Главниот штаб на
НОВ и ПОМ на оваа територија

Д. ЧЛЕН НА ЦК НА КНМ И НА ГЛАВНИОТ ШТАБ НА НОВ И ПОМ

- 1. Присуство на првиот состанок на ЦК на КНМ во Тетово....
- 2. Учество во формирањето на базата во Лопушник и на
вториот состанок на ЦК на КНМ
- 3. Престој во Преспанско-битолскиот крај и разгорување
на востанието во овој дел на Македонија
- 4. Учество на Преспанското советување
- 5. На партиска работа во Скопје

- а) Пристигнување во Скопје
- б) Реорганизација и помош на Месната партиска организација во Скопје
- в) Формирање и раководење со V-от Областен комитет
- г) Придонесот на Кузман Јосифоски на полето на формирањето на новата народна власт и свикување на АСНОМ..
- д) Соработка со обласните комитети, оперативни зони, воени единици и партиски организации во внатрешноста на Македонија
- ѓ) Соработка со Народно-ослободителното движење на Србија

Г. ПОГЛЕДИТЕ, СТАВОВИТЕ И РЕВОЛУЦИОНЕРНИОТ ПРИДОНЕС НА КУЗМАН ЈОСИФОСКИ ВО СОРАБОТКАТА СО СОСЕДНИТЕ РЕВОЛУЦИОНЕРНИ ДВИЖЕЊА И КОМУНИСТИЧКИ ПАРТИИ

- 1. Соработка со Народно-ослободителното движење на Албанија
- 2. Соработка со Народно-ослободителното движење на Грција
- 3. Соработка со Народно-ослободителното движење на Бугарија
- 4. Революционерната дејност на Кузман Јосифоски за одржување на Балканска конференција и формирање на Балкански штаб

В. СМРТТА НА КУЗМАН ЈОСИФОСКИ - НИТУ

- 1. Загинување на 25 февруари 1944 година
- 2. Прогласување за Народен херој на Нова Југославија

ЗАКЛУЧОК

П Р И Л О З И

- ЗАБЕЛЕШКИ (фусноти)
- КРАТЕНКИ
- ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА
- СОДРЖИНА